

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**CEZAYİR'İN MALİ'DEKİ 2012 KRİZİNE YÖNELİK
ARABULUCULUK FAALİYETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

RABİA TURHAN

Temmuz 2022

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**CEZAYİR'İN MALİ'DEKİ 2012 KRİZİNE YÖNELİK
ARABULUCULUK FAALİYETLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

RABİA TURHAN

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi FATMANİL DÖNER**

Temmuz 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Rabia Turhan

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Dr. Öğr. Üyesi FATMANİL DÖNER

İMZA SAYFASI

Rabia Turhan tarafından hazırlanan “CEZAYİR’İN MALİ’DEKİ 2012 KRİZİNE YÖNELİK ARABULUCULUK FAALİYETLERİ” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Dr. Öğr. Üyesi, Fatmanil Döner]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Doç. Dr. Helin Sarı Ertem]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Dr. Öğr. Üyesi Radiye Funda Karadeniz]

Kurumu: Gaziantep Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 06/ 07/ 2022

ÖNSÖZ

“Cezayir’in Mali’deki 2012 Krizine Yönelik Arabuluculuk Faaliyetleri” isimli tez çalışması, bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Cezayir arabuluculuğu, 2012 krizinin çözümünde önemli bir rol oynamıştır. Cezayir’in Mali Hükümeti ve çatışan taraflar arasında yapmış olduğu arabuluculuk faaliyetleri neticesinde “Mali’de Barış ve Uzlaşma Anlaşması” imzalanmıştır. Ancak anlaşma sonucunda ne çatışmalar tamamen bitmiş ne de gerçek bir barış süreci yaşanmıştır.

Bu tez çalışmasında 2012 krizinde Cezayir’in arabuluculuk faaliyetleri, Mali’de yaşanan Tevarik meselesinin başlangıcından günümüze kadar olan süreci ve Cezayir’in bir arabulucu olarak krizin gidişatına olan etkisi ele alınmıştır. Özellikle de Cezayir’in bu faaliyetlerindeki başarısının nasıl değerlendirilebileceği tartışılmıştır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında desteği, çok değerli tavsiyeleri ile süreç boyunca yanımda olan tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatmanil Döner’e teşekkür ederim. Çalışmam boyunca her zaman beni destekleyen, dualarını esirgemeyen sevgili anneme, babama ve kardeşlerime teşekkür ederim.

İstanbul-2022

Rabia Turhan

ÖZET

Cezayir'in Mali'deki 2012 Krizine Yönelik Arabuluculuk Faaliyetleri

Turhan, Rabia

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatmanil Döner

Temmuz, 2022. 90 Sayfa.

Geçmişten günümüze uluslararası toplum üyeleri arasında pek çok uyuşmazlık yaşanmış ve bunların barışçıl yollarla çözülmesi için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Arabuluculuk, bu yöntemlerin en etkili olanlarından biridir. Mali Devleti'nin yaşadığı 2012 krizinde de bu yöntem uygulanmıştır.

Mali'nin bağımsızlık sürecinde ortaya çıkan Tevarık Devleti kurma fikri ülkede yaşanan kuraklık, organize suç örgütlerinin faaliyetleri, ekonomik zayıflık, Tevarık siyasi elitinin egemenlik mücadelesi ve hükümetin yanlış politikalarından etkilenmiştir. Bu durum ülkenin ikiye ayrılmasına yol açan bir uyuşmazlığı beraberinde getirmiştir. Cezayir, Mali Hükümeti ile isyancılar arasındaki bu uyuşmazlığın giderilmesi için 1990'daki ayaklanmada Tamanrasset Anlaşması'nın, 2005'teki ayaklanmada Cezayir Anlaşması'nın ve 2012'deki ayaklanmada Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'nın imzalanmasında arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur.

Bu çalışma, arabuluculuk yönteminde etkili kabul edilen bölgesel liderlerin arabuluculuğuna örnek olması bakımından Cezayir'in 2012 krizindeki rolüne odaklanmaktadır. Mali Hükümeti ile isyancılar arasında yeniden alevlenen uyuşmazlığı çözmeye yönelik Cezayir'in arabuluculuk sürecini ve bu arabuluculuğun kriz üzerindeki sonuçlarını ele alarak literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu tez çalışması, Cezayir'in bir arabulucu olarak çatışmanın şiddet düzeyini sınırlayıp, tarafları bir anlaşma imzalamaya ikna ederek başarılı olduğu sonucuna varmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cezayir Arabuluculuğu, Tevarık Krizi, Mali, Uyuşmazlık Yönetimi, Sahel.

ABSTRACT

Algeria's Mediation Initiatives Towards 2012 Crisis in Mali

Turhan, Rabia

Master Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Dr. Fatmanil Döner

July, 2022. 90 Pages.

From history to the present, there have been many conflicts among the members of the international community and various methods have been developed to resolve them peacefully. Mediation is accepted as one of the most effective methods. This method was also implemented in the crisis of the State of Mali in 2012.

The idea of establishing a Tuareg state that emerged during the Mali's independence process influenced by the drought, activities of organized crime organizations, economic weakness, the struggle for sovereignty of the Tawarik political elite and wrong policies. This case brought about a conflict that led to the division of the country into two. Algeria acted as a mediator between the Mali government and the insurgents in the signing of the Tamanrasset Agreement in the 1990 uprising, the Algerian Agreement in the 2005 uprising, and the Peace and Reconciliation Agreement in Mali in the 2012 uprising in the settlement of this conflict.

This study focuses on the role of Algeria in the 2012 crisis as an example of the mediation attempts of regional leaders who are considered effective in the mediation method. It aims to contribute to the literature by addressing Algeria's mediation process to resolve the re-ignited conflict between the Mali government and the rebels and the impact of this mediation on the crisis. This thesis concludes that Algeria was successful as a mediator by limiting the violence level of the conflict and convincing the parties to sign an agreement.

Key words: Algerian Mediation, Tuareg Crise, Mali, Dispute Settlement, Sahel.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE ARABULUCULUK YÖNTEMİ.....	7
1.1.ANLAŞMAZLIK VE UYUŞMAZLIK.....	7
1.2.ULUSLARARASI ARABULUCULUK VE GELİŞİMİ	10
1.3. ULUSLARARASI ARABULUCULUĞUN TEMEL İLKELERİ.....	13
1.3.1. Arabulucunun Üçüncü Bir Kişi Olması	14
1.3.2. Arabulucunun Tarafsız Olması.....	15
1.3.3. Arabulucunun Bağlayıcı Karar Vermemesi	16
1.3.4. Arabulucunun Yetkisini Taraflardan Alması	17
1.3.5. Arabulucunun Gönüllü Olması.....	18
1.3.6. Karşılıklı Anlaşmaya Dayalı Bir Çözümün Esas Olması.....	18
1.3.7. Çözümün Amaçlanması ve Kolaylaştırılması	18
1.3.8. Gizlilik	19
1.4. ULUSLARARASI ARABULUCULUĞUN TERCİH NEDENLERİ	19
1.4.1. Zamandan ve Masraflardan Tasarruf	20
1.4.2. Uzman Kişilerin Arabulucu Olması.....	21
1.4.3. Kontrolün Taraflarda Olması	21

1.4.4. Gizliliğin Sağlanması.....	21
1.5. ARABULUCULUĞUN SONUÇLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	22
2. MALİ'DE TEVARİK AYAKLANMALARI: KRİZE TARİHİ BAKIŞ	27
2.1.MALİ DEVLETİ VE TOPLUMU	27
2.2. 2012 ÖNCESİ TEVARİK AYAKLANMALARI.....	30
2.2.1. Tevarıklar	30
2.2.2. Krizin Tarihsel Kökleri	36
2.2.3. El-Fellaka Ayaklanması: Bastırma (1962-64).....	38
2.2.4. İkinci Ayaklanma: Tamanrasset Anlaşması ve Ulusal Pakt (1990-1996).....	40
2.2.5. Üçüncü Ayaklanma: Cezayir Anlaşması (2005-2009).....	46
2.3. 2012 AYAKLANMASI: OUAGADOUGOU VE MALİ'DE BARIŞ VE UZLAŞMA ANLAŞMALARI.....	47
2.3.1. 2012 Ayaklanması ve Ouagadougou Anlaşması	47
2.3.2. Cezayir Müzakereleri ve Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması.....	50
2.3.3.2012 Ayaklanmasının Nedenleri	51
2.3.4. 2012 Ayaklanmasında Çatışan Taraflar	52
3. CEZAYİR'İN MALİ'DE ARABULUCULUK FAALİYETLERİ.....	58
3.1.CEZAYİR VE SAHRA-SAHEL BÖLGESİ İLE İLİŞKİLERİ	58
3.2. CEZAYİR DIŞ POLİTİKASINDA ARABULUCULUĞUN YERİ	61
3.2.1. 1975 İran-Irak Çatışması.....	63
3.2.2. 1979-1981 Amerika-İran Rehine Krizi	63
3.2.3. 2000 Eritre-Etiyopya Krizi.....	64
3.3. CEZAYİR'İN MALİ'DEKİ 2012 KRİZİNE YÖNELİK ARABULUCULUK FAALİYETLERİ	65
3.3.1. Birinci Aşama: Çatışma Sonrası Müzakereler için Yol Haritası	69
3.3.2. İkinci Aşama: Sivil Toplum “Duruşmaları” ve “Federalizm” Engeli.....	70
3.3.3. Üçüncü Aşama: Bir Belge Ortaya Çıkmaya Başlıyor.....	70

3.3.4. Dördüncü Aşama: Taslak Anlaşma	70
3.3.5. Beşinci Aşama: Müzakerelerin Ani Sonu	71
3.4. CEZAYİR ARABULUCULUĞUNA YÖNELİK TUTUMLAR, ARABULUCULUĞUN KRİZE ETKİLERİ, UYGULANMASI VE MALİ İÇİN SONUÇLARI.....	72
3.4.1. Cezayir Arabuluculuğuna Yönelik Tutumlar	72
3.4.2. Cezayir Arabuluculuğunun Krize Etkileri ve Uygulanması.....	73
3.4.3. Cezayir Arabuluculuğunun Sonuçları	75
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	81
ÖZGEÇMİŞ	90

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Bölgeleri ve Komşu Ülkeleriyle Mali Haritası	3
Harita 2: Mali’de Etnik Grupların Dağılımı	28
Harita 3: Tevarıkların Yaşadığı Bölgeler	31
Harita 4: Mali Haritasında Azavad Bölgesi	32
Harita 5: Cezayir Haritası	58

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Kel Adagh Konfederasyonu'nda Hiyerarşi.....34

Tablo 2: Tevarıklarda Sosyal Tabakalar.....34

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
a.g.t.	:	Adı Geçen Tez
a.y.	:	Aynı Yerde
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACCORD	:	African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (Uyuşmazlıkların Yapıcı Çözümü İçin Afrika Merkezi)
ACSRT	:	African Centre for Studies and Research on Terrorism (Afrika Terörizm Çalışma ve Araştırma Merkezi)
ADC	:	Alliance Démocratique du 23 Mai pour le Changement (23 Mayıs 2006 Değişim İçin Demokratik Koalisyon)
Afb	:	Afrika Birliği
AFISMA	:	African-led International Support Mission to Mali (Afrika Liderliğinde Mali Uluslararası Destek Misyonu)
AOF	:	Afrique Occidentale Française (Fransız Batı Afrikası)
AQMI	:	Al-Qaïda au Maghreb Islamique (İslami Mağrip'teki el-Kaide Örgütü)
ARLA	:	Armée Revolutionnaire de Libération de l'Azawad (Azavad'ın Kurtuluşu İçin Silahlı Devrim)
ATNMC	:	L'Alliance des Touregs du Nord du Mali pour le Changement (Değişim İçin Kuzey Mali Tuaregleri Koalisyonu)
ATT	:	Amadou Toumani Touré
AU	:	African Union (Afrika Birliği)

BM	:	Birleşmiş Milletler
BMGK	:	BM Güvenlik Konseyi
CEMOC	:	Comité d'Etat Major Opérationnel Conjoint (Ortak Operasyonel Kurmay Komitesi)
CMA	:	Coordination of Azawad Movements (Azawad Hareketlerinin Koordinasyonu)
CMFPR	:	Coordination des Mouvements et Fronts Patriotiques de Résistance (Yurtsever Direniş Hareketleri ve Cephelelerin Koordinasyonu)
CMLN	:	Comité Militaire de Liberation Nationale (Ulusal Kurtuluş Askeri Komitesi)
CPA	:	Coalition du Peuple pour l'Azawad (Azavah için Halk Koalisyonu)
ECFR	:	European Council on Foreign Relations (Avrupa Dış İlişkiler Konseyi)
ECOWAS	:	Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)
EUTM Mali	:	European Union Training Mission in Mali (Mali'deki Avrupa Birliği Eğitim Misyonu)
FC-G5S	:	La Force Conjointe du G5 Sahel (G5 Sahel Askeri Gücü)
FIAA	:	Front Islamique Arabe de l'Azawad (Azavah Arap-İslam Cephesi)
FLM	:	Front du Libération du Macina (Macina Kurtuluş Cephesi)
FLN	:	Front de Libération Nationale (Ulusal Kurtuluş Cephesi)

FNLA : Front National de Libération de l’Azawad (Azavad Ulusal Kurtuluş Cephesi)

FPLA : Front Populaire de Libération del’Azawad (Azavad’ın Kurtuluşu İçin Halk Cephesi)

FPR : Forces Patriotiques de Résistance (Yurtsever Direniş Güçleri)

GATIA : Groupe D’auto-Défense Touareg Imghad et Allies (Tuareg Imghad ve Müttefikler Öz Savunma Grubu)

GIA : Groupe Islamique Armé (Silahlı İslami Grup)

GSPC : Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (Selefi Davet ve Savaş Cemaati)

HCUA : Haut Conseil pour L’unité de l’Azawad (Azavad’ın Birliği için Yüksek Konsey)

IBK : Ibrahim Boubacar Keïta

İİT : İslam İşbirliği Teşkilatı

JNIM : Jama’at Nusrat Al-Islam wa Al-Mushlimeen (İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu)

MAA : Mouvement Arabe de l’Azawad (Azavad Arap Hareketi)

MFUA : Coordination des Mouvements et Fronts Unifiés del’Azawad (Azavad Birleşik Hareketler ve Cephele Koordinasyonu)

MIA : Mouvement Islamique de l’Azawad (Azavad İslami Hareketi)

MINUSMA : United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (Birleşmiş Milletler Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu)

MNA : Mouvement National de l’Azawad (Azavad Ulusal Hareketi)

MNLA : Mouvement National pour la Liberation du Azawad (Azavad’ın Kurtuluşu için Ulusal Hareket)

MPA : Mouvement Populaire de l’Azawad (Azavad Halk Hareketi)

MPLA : Movement Populaire pour la Libération del’Azawad (Azavad’ın Kurtuluşu İçin Halk Hareketi)

MPMGK : The Patriotic Malian Movement Ganda Koy (Ganda Koy Mali Yurtsever Hareketi)

MTNM : Mouvement Touareg du Nord Mali (Kuzey Mali Tevarik Hareketi)

MUJAO/MUJWA : Mouvement pour l’Unité et le Jihad en Afrique de l’Ouest (Batı Afrika’da Tevhid ve Cihad Hareketi)

NEPAD : The New Partnership for Africa's Development (Afrika’nın Kalkınması için Yeni Ortaklık)

OAU : Organisation of African Unity (Afrika Birliği Örgütü)

OCRS : L’Organisation Commune des Régions Sahariennes (Sahra Bölgeleri Ortak Örgütü)

OECD : Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)

OPEC : The Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

RDA : Rassemblement Démocratique Africain (Afrika Demokratik Topluluğu)

SADR : The Sahrawi Arab Democratic Republic, (Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti)

UFL : Unité de Fusion et de Liaison (Birleşme ve İrtibat Birimi)

UNDP : UN Development Programme (BM Kalkınma Programı)

UNIDIR : United Nations Institute for Disarmament Research (Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Araştırma Enstitüsü)

US-RDA : Union Soudanaise—Rassemblement Démocratique Africain (Sudan Birliği-Afrika Demokratik Topluluğu)

GİRİŞ

Uluslararası sistemde yaşanan sorun ve anlaşmazlıklar, tarafların hedef ve çıkarlarının çatışması nedeniyle zaman zaman bir uyuşmazlığa dönüşmektedir. Uyuşmazlıklar da ulusal, bölgesel ve küresel barış için tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle uluslararası toplum, barışın korunması ve tesisi amacıyla uyuşmazlıkların çözülmesi için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu yöntemlerden biri de arabuluculuktur.

Arabuluculuk, üçüncü bir tarafa gönüllü olarak uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştırabileceği gibi aynı zamanda çatışmanın tüm taraflarının anlaşmaya varmalarını sağlayabileceği bir rol sunmaktadır. Ancak 19.yy ile uluslararası uyuşmazlıklarda kullanılmaya başlanan bu yöntem, çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda arabuluculuğun temel ilkeleri, tercih nedenleri ve sonuçlarını etkileyen unsurlar üzerinde çalışılması gereken bir konu haline gelmiştir. Literatürde arabuluculuk yöntemi üzerine en çok tartışılan konular; arabulucu ve çatışmanın taraflarının neden bu yöntemi tercih ettikleri ve arabuluculuğun hangi açılardan başarılı ya da başarısız olarak değerlendirilebileceğidir.

Zartman ve Touval, tehdit ve çıkarı, uyuşmazlığın taraflarının veya arabulucunun kendisinin arabuluculuk yöntemini teklif veya kabul etmesinde önemli iki sebep olarak açıklamaktadır. Arabulucu, bir dış politika aracına dönüştürdüğü bu yöntem ile bölgesel ve küresel etkisini genişletmek veya korumak ister.¹ Greig ve Regan ise arabulucuyu bu yönteme teşvik eden unsurları çıkarlar, uyuşmazlığa yönelik önceki müdahaleler, bölgesel ve uluslararası ittifaklar, güvenlik, taraflar ile geleneksel, tarihi ve toplumsal ilişkiler olarak açıklar.² Zartman ve Touval, taraflar için arabulucuyu

¹ I. William Zartman, Saadia Touval, International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics”, *Journal of Social Issues*, C.41 S.2, (1985), s.27-34.

² J. Michael Greig, Patrick Regan, “When Do They Say Yes? An Analysis of the Willingness to Offer and Accept Mediation in Civil Wars”, *International Studies Quarterly*, C.52, S.4, (2008), s.761-766.

seçilebilir kılan Őeyin ise arabulucunun taraflara sunabileceği çıkarlar ve taraflarla olan iletişim olduğunu ifade ederler. Buna bir örnek olarak ABD-İran rehine krizinde ABD'nin Cezayir'i bir arabulucu olarak kabul etmesini verirler. Rehine krizinde ABD, Cezayir'i İran ile olan yakın ilişkileri ve çözüme dair yapabileceklerinden dolayı bir arabulucu olarak kabul etmiştir.³ Cezayir'in arabuluculuğa talip olma sebebi ise Petrol İhraç Eden lkeler rgt'ndeki (*The Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC*) konumunu ve ABD ile olan ilişkileri güçlendirmek olarak açıklanabilir.

Bercovitch, Anagnoson ve Wille, arabuluculuğun sonuçlarını etkileyen unsurları; uyuşmazlığın tarafları, uyuşmazlığın kendisi, arabulucunun kimliği, özellikleri, uyguladığı strateji ve taktikler Şeklinde sınıflandırır.⁴ Başarı veya başarısızlık konusunda sorulabilecek en önemli soru arabuluculuğun başarısının ne olduğu, neye göre ve nasıl lldğdr. Zira bu arabulucunun kendisine, taraflara, dışarıdan bir gözlemciye, uluslararası topluma, zamansal olarak kısa veya uzun vadede sonuçlarına göre farklı değerlendirilebilmektedir.

Bir Batı Afrika lkesi olan Mali, sahip olduğu doğal kaynaklar, bulunduğu coğrafya ile Afrika Sahel'inde bölgesel ve küresel gler için öne çıkan bir ülkedir. Ülkenin kuzeyinde bağımsızlık sürecinde ortaya çıkan bir Tevarık Devleti kurma fikri Mali Hükümeti'nin günümüze dek mücadele içinde olduğu başlıca konudur. Tarihsel olarak Fransa sömürgesinin bir mirası olan bu fikir, günümüze kadar çeşitli olaylardan beslenerek Mali Hükümeti'nin ulusal güvenliğini tehdit eden bir krize dönüşmüştür. Cezayir ise bir arabulucu olarak gerek Mali'deki 2012 krizinde ve daha önceki krizlerde gerekse dünyadaki diğer çatışmalarda yaptığı arabuluculuk faaliyetleri ile bölgesel bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

³ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.36-37.

⁴ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, "Some Conceptual Issues and Empirical Trends in the Study of Successful Mediation in International Relations", *Journal of Peace Research*, c.28 S.1, (1991), s.7.

Harita 1. Bölgeleri ve Komşu Ülkeleriyle Mali Haritası⁵

2012 yılında meydana gelen çok yönlü kriz Mali Devleti'nin çökmesine ve ülkenin güney ve kuzey olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur.⁶ Cezayir için güneyinde büyük bir sınır paylaştığı Sahel bölgesi, Afrika'nın diğer bölgelerine geçişte bir kapı görevi görür. Bu sebeple Cezayir, güneyinde gerçekleşen bu krizin giderilmesinde, Sahel bölgesinde istikrarın sağlanmasında bir arabulucu olarak öne çıkmış ve 2015 yılında imzalanan Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'na (Bamako Anlaşması) giden süreçte arabuluculuk ekibine liderlik yapmıştır.

⁵ University of Texas Libraries, Perry-Castañeda Library Map Collection, https://maps.lib.utexas.edu/maps/africa/mali_pol_1994.pdf [Erişim Tarihi: 05.06.2022].

⁶ Haley Abrahams, Petronella Mugoni, Edit. *African Union Mediation Support Handbook*. (South Africa: African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD) ve African Union, 2014), s.172.

1991 Tamanrasset Anlaşması'ndan 2015 Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'na kadar krize yönelik çeşitli girişimlerde bulunan Cezayir için bu kriz, ulusal güvenliğin sağlanmasında önemli bir tehdit olarak değerlendirilir.⁷ Çünkü Mali'nin kuzeyinde muhtemel kurulabilecek bir devletin en çok etkileyeceği ülkelerden biri de Cezayir'dir. Tarihi, coğrafi ve toplumsal bağları olan bu iki ülke arasındaki ilişki sömürge öncesi dönemlere dayanmaktadır. Her iki ülkede de Tevarık nüfusu bulunmaktadır. Cezayirli ve Malili Tevarıkların birbirleriyle tarihi ve toplumsal bağları vardır. Ayrıca Cezayir'in 1990'lar boyunca yaşadığı iç savaş ve bunun sonucunda ortaya çıkan terör örgütlerinin de Mali'deki bazı örgütler ile bağlantıları vardır.

Özetle terör örgütlerinin bölgedeki varlığı, Tevarık meselesinin kendi içerisindeki Cezayirli Tevarıklara muhtemel etkileri, krizin kendi sınırlarına yayılma tehdidi ve Mali'deki yatırımlarının muhtemel akıbeti gibi unsurlar Cezayir'i bölgede etkin olmaya ve arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmaya teşvik etmiştir.⁸

Bu çalışma ile öncelikli olarak hedeflenen Cezayir'in bir arabulucu olarak Mali'nin bağımsızlık sürecinde ortaya çıkan Tevarık meselesinin çözümüne yönelik 2012 krizi sonrası başlattığı girişimleri ve bunların sonuçlarını değerlendirmektir. Diğer bir hedef ise uluslararası arabuluculukta başarıyı anlamak ve literatürde bu alanda hissedilen eksikliklerin giderilmesine katkı sağlamaktır. Bu çalışma, Mali'de 2012 krizi sonrası yaşananları, Cezayir'in arabuluculuk faaliyetlerini, daha geniş bir tarihsel perspektifle geçmiş isyanları ve barış süreçlerini de kapsayacak şekilde incelemektir. Böylelikle Cezayir arabuluculuğunun sonuçlarını değerlendirmek amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile dünyada artan iç çatışmalarının çözümünde arabuluculuk yönteminin önemi vurgulanmaktadır.

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu "Cezayir'in Mali'deki krize yönelik arabuluculuk faaliyetleriyle oynadığı rol nedir ve sonuçları nasıl değerlendirilebilir?" şeklindedir. Ayrıca çalışmanın yanıt aradığı diğer araştırma soruları ise şunlardır:

⁷ Anouar Boukhars, "The Paranoid Neighbor Algeria and the Conflict in Mali," *Carnegie Endowment for International Peace*, S.22, (2012), s.15.

⁸ Yahia Zoubir, "Algeria and the Sahelian Imbroglio: Preventing War and Fighting Terrorism", *Al Jazeera Center for Studies*, (2012), s.2, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2012/11/2012112595748907324.html> [Erişim Tarihi: 21.11.2021].

- Arabuluculuk nedir ve sonuçlarını etkileyen faktörler nelerdir?
- Cezayir dış politikasında arabuluculuk yönteminin yeri nedir?
- Cezayir, bölgesel ve uluslararası çatışmaların çözümünde etkin bir güç müdür?
- Cezayir için Sahel Bölgesi'nin ve Mali'nin önemi nedir?
- Cezayir'in Mali krizine yönelik arabuluculuk faaliyetleri ve bunun krize etkileri nelerdir?
- Cezayir'i Mali krizinin çözümünde etkin olmaya iten unsurlar nelerdir?

Bu tezin temel hipotezi, Cezayir arabuluculuğunun Mali'deki 2012 krizinin çözümünde bir kolaylaştırıcı olduğu ve çatışmanın şiddet düzeyini sınırlayarak barışa katkı sağladığıdır. Bu tezde; Cezayir'in 2012 krizinin çözümüne yönelik bir arabulucu olarak katkısı üzerinde durulmakta ve bu arabuluculuğun nasıl değerlendirildiği incelenmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yararlanılan teorilerde mümkün olduğunca temel eserler referans alınmıştır. Türkçe literatürdeki eksikliklerden dolayı daha çok İngilizce ve Arapça yazılmış kitaplar, bilimsel makaleler, ulusal ve uluslararası anlaşmalar, gazeteler ve internet yayınlardan yararlanılmıştır. Ancak bölgede yaygın ve etkin bir dil olan Fransızca yayınlar kullanılamamıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Afrika Birliği ve Avrupa Dış İlişkiler Konseyi gibi birçok küresel ve bölgesel örgütlerin raporlarından ve verilerinden faydalanılmıştır.

Türkçe literatürde Mali'deki ayaklanmaya dair sayılı çalışmalar vardır. Bunlardan Mücahid Gürbüz'ün "Soğuk Savaş Sonrası Fransa'nın Uluslararası Müdahale Pratiğinin Mali Müdahalesi Özelinde İncelenmesi" (2015) adlı yüksek lisans tezi ile Fransa'nın Mali'deki 2012 ayaklanması sonrası askeri müdahalesini uluslararası hukuk çerçevesinde analiz edilmiştir. Fuad Ferhavi'nin "Afrika'da Küresel Rekabetler ve Mali Krizi" adlı raporunda Mali'deki ayaklanmanın Jeopolitik ve Jeoekonomik boyutları incelenmiştir. Naim Demirel ise "BM Güvenlik Konseyi (BMGK) Kararları Çerçevesinde Mali Krizi" adlı makalesinde Mali'deki Tevarik krizi çerçevesinde BMGK'nın aldığı kararları değerlendirmiştir.

Literatürde konuyla ilgili olarak Yusuf Ibrahim Gamawa'nın "The Tuaregs and Rebellion in Mali: The 2012 Rebellion and French Military Intervention" (2015) adlı doktora tez çalışması ve Imad Atoui'nin "The Algerian National Security Strategy Towards Security Threats in the Sahel Region" (2018) adlı yüksek lisans tez çalışması yer almaktadır.

Türkiye'de özellikle son yıllarda arabuluculuk yöntemine yönelik çalışmalar artmaktadır. Bu anlamda önemli çalışmalardan biri de Türkiye ve Finlandiya'nın 2010 yılında başlattığı "Barış için Arabuluculuk" girişimidir. Mevcut tez çalışmasıyla da bu konuda Türkçe literatüre katkı sunmak, bir arabulucu olarak Cezayir'e dair farklı bir bakış açısı ortaya koymak ve arabuluculuk yöntemine dair ilgiyi arttırarak yeni çalışmaları teşvik etmek hedeflenmektedir.

Tez giriş ve sonuç başlıkları dışında temel olarak üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çatışmaların giderilmesinde önemli rol oynayan diplomatik yollardan arabuluculuk yöntemi, uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde bu yöntemin kullanımı ve arabuluculuğun temel ilkeleri açıklanacaktır. Ardından tarafların ve arabulucunun bu yöntemi tercih etme sebepleri ve bir yöntem olarak arabuluculuğun sonuçlarını etkileyen faktörlerin nasıl değerlendirilebileceği ele alınacaktır.

İkinci bölümde, Mali Devleti'nin kısa bir tarihi, Tevarıkların kökenleri, siyasi tarihleri, toplumsal yapıları, Mali'de süregelen kriz, tarihsel olarak bir devlet kurma fikrinden ülkeyi kuzey ve güney olarak ikiye bölen ayaklanmaya kadar çatışma ve barış süreçleri incelenecektir.

Üçüncü ve son bölümde, Cezayir'in özelde Sahel, genelde ise Afrika kıtası ile olan ilişkileri analiz edilecektir. Ardından Cezayir dış politikasında arabuluculuğun yeri ve arabuluculuk faaliyetleri incelenecektir. Son olarak arabuluculuğun Tevarık krizindeki rolü, Cezayir'i bu krize arabulucu olmaya iten nedenler, Mali krizine yönelik 2012 sonrası arabuluculuk faaliyetleri, arabuluculuk sonucunda imzalanan anlaşmanın uygulanması, sonuçları ve etkileri ortaya konulacaktır.

BÖLÜM I

1. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE ARABULUCULUK YÖNTEMİ

1.1. ANLAŞMAZLIK VE UYUŞMAZLIK

Bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olan arabuluculuktan bahsedebilmek için öncelikle anlaşmazlık ve uyuşmazlık kavramlarına değinmek gerekir. Zira arabuluculuğu anlayabilmek, konusu olduğu uyuşmazlığı anlamadan mümkün değildir.

Anlaşmazlık ve uyuşmazlık, insanın olduğu her yerde ve her zaman olagelen bir haldir. Bu hal, insanlar arasında olduğu gibi uluslararası ilişkilerde devletler, tüzel kişiler (çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları vb.) ve özel kişiler gibi çok farklı aktörler arasında da meydana gelmektedir. İnsan ilişkilerinin kaçınılmaz bir parçası olan uyuşmazlıklar, bu aktörlerin birbiriyle çelişen hedef ve çıkarları nedeniyle de oluşur. Uyuşmazlıklar, tarafları ve toplumları memnun kılabilen şekilde barışçıl yollarla çözümlenebilir. Bu durumda çatışma halinin devamı, sürdürülmesi veya sonlandırılması uluslararası aktörlerin ve uyuşmazlığın taraflarının edindiği yol ve yöntemlere göre şekillenecektir. Bununla beraber uyuşmazlıklar, birbirinden farklı veya zıt fikirlerin karşılaşarak fikirlerin gelişmesini ve ilerlemesini sağlayabilme potansiyeline sahip olmakla beraber yanlış bir şekilde ortadan kaldırılmaya çalışıldığında savaşa kadar varan çok kötü sonuçlara neden olabilirler.

Anlaşmazlık ve uyuşmazlık kavramları pek çok kez birbirinin yerine kullanılmaktadır. Anlaşmazlık, “gelecekteki ilişkilerinde ortaya çıkacak çatışmaların farkında olan ve birbiriyle çatışan bir pozisyonda bulunmayı arzu eden kişilerin

içinde bulunduğu rekabet halidir.”⁹ Eğer ki anlaşmazlık dünyanın farklı yerlerindeki hükümetleri, kurumları tüzel veya özel kişileri içerirse o zaman uluslararası bir anlaşmazlığın var olduğu söylenebilir.¹⁰ Anlaşmazlık bir bütün olarak şekillenmesi, anlaşmazlık durumu, anlaşmazlığın açıklanması aşamalarından oluşur. Taraflardan birinin bir talepte (*claim*) bulunmasıyla “anlaşmazlık” açıklanmış olur ve bir uyuşmazlığa dönüşür. Burada anlaşmazlık yönetiminin bir parçası olan uyuşmazlık çözümü kavramı duruma dâhil olur. Anlaşmazlık (*conflict*, niza), çıkarlarının tam olarak karşılanması mümkün olmayan iki veya daha fazla tarafın içinde bulunduğu bir çatışma hali iken uyuşmazlık (*dispute*, ihtilaf) ise anlaşmazlığın ortaya çıkarılarak aleni hale getirildiği aşamadır. Uyuşmazlık; müzakere, arabuluculuk ve üçüncü bir tarafın kararı ile giderilebilen veya değerlendirilebilen anlaşmazlıklardır.¹¹ Uyuşmazlık kavramının uluslararası hukuktaki anlamı 30.08.1924 tarihinde Mavrommatis Davası ile ilgili verilen kararda “iki kişi arasında meydana gelen hukuki veya maddi bir noktaya ilişkin anlaşmazlık, hukuki görüş ya da çıkarlar çatışması” olarak açıklanmıştır.¹²

Uyuşmazlık kavramının bazı önemli unsurları vardır. Bunlar;

- Uyuşmazlık belirli olmalıdır. Uyuşmazlığın ne olduğu, ne hakkında olduğu açık olmalıdır.
- Uyuşmazlık çelişkili iddiaları içermelidir. Taraflardan biri, istediği veya hak ettiğini düşündüğü şeyi ileri sürmelidir. Diğer taraf bunu reddetmeli veya karşı tarafla çelişen iddiasını ortaya koymalıdır.¹³

Uluslararası uyuşmazlıklar konuları, tarafların sayısı, önem derecesi ve tarafların kimlikleri gibi çeşitli özellikler açısından tasnife tabi olmuşlardır. Konusu bakımından siyasi ve hukuki olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kabaca uluslararası hukukun düzenleme getirdiği uyuşmazlıklar hukuki, getirmediikleri ise siyasi olarak tanımlanabilir. Sayısı bakımından uyuşmazlıklar, tarafların iki veya ikiden fazla

⁹ Mustafa Serdar Özbek, *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2009), s.74.

¹⁰ John Graham. Merrills, *International Dispute Settlement*. (New York: Cambridge University Press, 2011), s.1.

¹¹ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.74-79.

¹² M. Yusuf Eren, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), s.6.

¹³ Richard B. Bilder, “An Overview of International Dispute Settlement”, *Emory Journal of International Dispute Resolution*, C.1 S.1, (1986), s.4.

uluslararası aktör olması bakımından sınıflandırılır. Önem bakımından ise basit nitelikli konular önemsiz, uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilen konular önemli uyuşmazlıklar olarak tasnif edilir. Son olarak uluslararası hukuk kişileri arasında veya uluslararası hukuk kişileri ile yabancı özel hukuk kişileri arasında olması bakımından sınıflandırılabilir.¹⁴

Uluslararası ilişkilerde anlaşmazlık içerisinde olan taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı çeşitli yollarla çözebilirler. Öncelikle anlaşmazlıklardan sakınma yolu tercih edilir. Ancak karşılıklı ilişkiler kötüleştiğinde resmi olmayan çözüm yollarına yönelirler. Bu görüşmeler başarıya ulaşmadığı takdirde müzakere (*negotiation*) yöntemine başvurulur. Ancak taraflar kendi çabalarıyla müzakere ile bir çözümde karar kılamazlarsa o zaman kapsamlı ve ayrıntılı bir müzakere usulü olan arabuluculuk (*mediation*) yöntemine yönelirler. Arabuluculuk yönteminde arabulucu, uyuşmazlığın tarafların kabul ettikleri bir çözüm ile giderilmesini sağlamayı amaçlar.¹⁵ Anlaşmazlık çözümü (*conflict resolution*), anlaşmazlığın bastırılması, ortadan kaldırılması veya kontrol edilmesi değildir. Burada çözüm ile kastedilen anlaşmazlığın şiddet düzeyini sınırlamak ve azaltmak, kilit meseleler üzerinde bir miktar uzlaşmanın sağlanması için tasarlanan bir dizi resmi veya gayri resmi faaliyet, bir siyasi anlaşma veya ortaklaşa kabul edilebilir bir karardır.¹⁶ Uyuşmazlıklar çözül(e)mediğinde taraflara ciddi maliyetlere neden olurlar. İlk zarar çözüm için harcanan maddi harcamalar, ikinci zarar ise uyuşmazlığın kendisinden kaynaklanan toplumda, işletmelerde, güven ortamında hasara neden olan moral zararlarıdır.¹⁷

Uyuşmazlıklar, zorlama veya barışçı yollara başvurularak çözüme kavuşturulabilir. Zorlama yollar zararlar karşılık, misilleme ve müdahale olarak adlandırılan nitelikleri bakımından kuvvet kullanımını barındıran yollardır. Uluslararası hukuk açısından uygun olan yol ise barışçıl yollardır. Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü, ilk kez 1899 ve 1907 yıllarında gerçekleşen Lahey Konferanslarında ele alınmıştır.

¹⁴ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.9-15.

¹⁵ Mustafa Serdar Özbek a.g.e., s.92.

¹⁶ Jacob Bercovitch, Richard Jackson, Conflict Resolution in the Twenty-First Century Principles, Methods, and Approaches, (University of Michigan Press, 2009), s.1.

¹⁷ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.75-76.

Akabinde imzalanan anlaşma ile uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde taraf devletler barışçı yollar için çaba gösterme mesuliyetini üstlenmişlerdir.¹⁸

Milletler Cemiyeti Misakının 13. ve 15. maddeleriyle üye devletler, kuvvet kullanmaksızın barışçı yollara başvurmayı kabul etmişlerdir.¹⁹ 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 2(4) maddesi ile kuvvet kullanımı yasaklanırken 2(3) maddesi ile üye devletlerden uluslararası nitelikteki uyuşmazlıkların uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye atmadan barışçıl yollarla çözmelerinin istenmesi ile uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi mecburi olmuştur. BM Antlaşması'nın "Uyuşmazlıkların Barışçıl Yollarla Çözülmesi" başlıklı 6. bölümünde ise uyuşmazlıkların çözülmesinde izlenecek yollar belirtilir.²⁰ Buna göre çözüm yolları; Uluslararası Adalet Divanı ve diğer uluslararası mahkemelerin faaliyetleriyle ve uluslararası hakemlik kurumuyla ilgili hukuki yöntemler ve Antlaşmanın 33. maddesinde bazıları sayılan siyasi yöntemler olmak üzere ikiye ayrılır.²¹ 33. maddeye göre bu barışçı çözüm yolları; görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik, yargısal çözüm yolları ve bölgesel kuruluş ve anlaşmalara dayanarak veyahut da tarafların seçecekleri diğer yollardır.²² Uyuşmazlığın tarafları çözüm için istedikleri yolu seçmekte özgürdür. Tarafların karşılıklı rızası olmaksızın barışçı yollara zorlanamazlar.²³

Tezin konusu itibarıyla biz burada barışçı çözüm yollarından sadece arabuluculuk yöntemini inceleyeceğiz.

1.2.ULUSLARARASI ARABULUCULUK VE GELİŞİMİ

Arabuluculuk dünya üzerindeki tüm kültürlerde köklü bir geçmişe sahiptir. Çatışma yönetiminde her zaman ve her yerde başvurulabilen bir yöntem olmasının yanı sıra çözüme en yakın ve en çok kullanılan yöntemlerden biridir.

¹⁸ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.16-17.

¹⁹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2006), s.446.

²⁰ Birleşmiş Milletler, *Birleşmiş Milletler Antlaşması* (San Francisco: UN, 1945), s.6, https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf [Erişim Tarihi: 28.09.2021].

²¹ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020), s. 297.

²² Birleşmiş Milletler, *Birleşmiş Milletler Antlaşması* (San Francisco: UN, 1945), s.19-20, https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf [Erişim Tarihi: 28.09.2021].

²³ Hüseyin Pazarcı, a.y.

Arabuluculuk (*mediation*, tavassut), doğrudan ihtilaflı olmayan bir yabancıyı veya üçüncü bir tarafı içeren bir uyuşmazlık çözüm yönetimidir.²⁴ Diğer bir tanıma göre;

“Arabuluculuk (veya uzlaştırma), uyuşmazlığa düşmüş tarafları, (olası) bir anlaşmanın koşullarını müzakere edebilmeleri amacıyla bir araya getirmeye çalışan, tarafların uzlaşmasını veya birbirlerini anlamalarını sağlamak için taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştıran, tarafsız bir üçüncü kişinin (arabulucunun) katılımıyla yürütülen gönüllü bir usuldür.”²⁵

BM tarafından yayınlanan Etkin Arabuluculuk Rehberine göre ise:

“Üçüncü bir tarafın, iki ya da daha çok tarafa, kendi rızalarıyla, bir çatışmayı önlemek, yönetmek ya da çözmek için, karşılıklı kabul edilebilir mutabakatlar geliştirmelerine yardım ederek yardımcı olduğu bir süreçtir.”²⁶

Geçmişten günümüze bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak kullanılan arabuluculuk, zengin bir çeşitliliğe ve tekniklere sahiptir. Bunun sebepleri, yöntemin esnekliğinde, arabulucuların amaçlarında, kişiliklerinde ve uyuşmazlığın içeriği ile bağlamında yatar.

Günümüzde kullanılan modern arabuluculuk, geleneksel olarak ifade edebileceğimiz yöntemden pek çok yönden farklılaşır. Geleneksel ve modern arabuluculuğu ayıran en temel özellik ise arabulucu konumundaki üçüncü kişinin görevi, konumu ve yöntemin sosyal içeriğidir. Modern arabuluculukta, çözüm sürecini yöneten uyuşmazlığın taraflarıdır ve arabulucu sadece taraflara çözüm sürecinde bir yardımcı rolündedir. Oysa geleneksel arabuluculukta arabulucu, çözüm sürecinde tarafların kararlarına nüfuz eden baskın bir role sahiptir ve çoğunlukla toplumun çok saygın bir üyesidir.²⁷

Günümüz uluslararası ilişkilerinde arabuluculuk, uyuşmazlığın tarafları aralarındaki uyuşmazlığı müzakere yöntemi ile çözemediklerinde başvurdukları bir üçüncü taraf müdahalesidir. Üçüncü taraf, ihtilaflı tarafları müzakereleri sürdürmeye teşvik edebilir veya onlara ek bir iletişim kanalı sağlamaktan başka bir şey yapmayabilir. Bu durumlarda, üçüncü tarafın 'iyi niyetlere (*good offices*)' katkıda bulunduğu söylenir. Öte yandan, uyuşmazlığı araştırıp taraflara çözüm için bir dizi resmi teklif sunabilir. Bu müdahale biçimine ise "uzlaştırma (*conciliation*)" denir. İyi niyetler ve

²⁴ Jacob Bercovitch, “International Mediation”, *Journal of Peace Research*, C. 28, S. 1, (1991), s.3.

²⁵ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.492.

²⁶ Birleşmiş Devletler, *Etkin Arabuluculuk Rehberi*, çev. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, s. 4, https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk/Ek-1-BM_Etkin_Arabuluculuk_Rehberi_Turkce.pdf [Erişim Tarihi:10.10.2021].

²⁷ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.517.

uzlaştırma arasında, "arabuluculuk" olarak bilinen üçüncü taraf faaliyet biçimi yer alır. İyi niyetler gibi, arabuluculuk da esasen müzakereye ektir. Ancak arabulucudan aktif bir katılımcı olarak, yeni teklifler geliştirmesi ve her bir tarafın tekliflerini diğerine iletmesinin yanı sıra yorumlaması da beklenir. Bu tür faaliyetleri uzlaştırmadan ayıran şey, arabulucunun genellikle bağımsız soruşturmalar yerine, gayri resmi olarak ve taraflarca sağlanan bilgilere dayanarak teklifler sunmasıdır. Arabuluculuk, taraflarca istenebilir veya dışarıdan gelenler tarafından teklif edilebilir. Başlatıldıktan sonra, ihtilaf halindeki hükümetlere, arabulucunun önerilerini kabul etme konusunda önceden herhangi bir taahhütte bulunmaksızın bir çözüm olasılığı sunar.²⁸ Arabuluculuğun nihai sonuçları, arabulucu veya arabulucular tarafından imzalanmış veya tasdik edilmiş bir anlaşma, protokol, beyanname, tebliğ, mektup alışverişi veya "centilmenlik sözleşmesi" gibi belgelerde somutlaşır.²⁹

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde barışçıl yollara dair en büyük gelişim 19. yüzyıl ile başlar. Tarih boyunca kullanılagelen ve teamül hukuku olarak gelişen arabuluculuk, 1899 ve 1907 Lahey konferanslarında "Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Sözleşme'si" (*Convention for the Pacific Settlement of International Disputes*) ile yazılı hale getirilmiştir.³⁰ Bu sözleşmenin 2. maddesine göre uyuşmazlık veya ciddi bir görüş ayrılığı durumunda, tarafların kuvvet kullanımına başvurmadan önce üçüncü bir devletin dostane girişimine veya arabuluculuğuna gitmesi öngörülmüştür.³¹

Arabuluculuk, Lahey sözleşmelerinden sonra da pek çok uluslararası sözleşmede bir çözüm yöntemi olarak ele alınmıştır. Bunlar BM'nin 1992'de yayınladığı Devletler Arası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü El Kitabı'nda ifade edilen;

- 1936 Amerikalılar Arası Dostça Girişim ve Arabuluculuk Sözleşmesi
- 1945 tarihli BM Antlaşması

²⁸ John Graham Merrills, a.g.e., s.26.

²⁹ UN. Office of Legal Affairs. Codification Division, *Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes Between States* (New York: UN, 1992), s. 44. <https://digitallibrary.un.org/record/181782> [Erişim Tarihi:04.11.2021].

³⁰ International Committee of the Red Cross, "Final Act of the Second Peace Conference. The Hague, 18 October 1907", <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/52d68d14de6160e0c12563da005fdb1b/4360cf9a132f97d7c125641e00372ed1?OpenDocument> [Erişim Tarihi: 12.06.2022]

³¹ 1907 Convention for the Pacific Settlement of International Disputes, (Hollanda The Hague: 18 Ekim 1907), s.20, <https://docs.pca-cpa.org/2016/01/1907-Convention-for-the-Pacific-Settlement-of-International-Disputes.pdf> [Erişim Tarihi:12.06.2022].

- 1945 tarihli Arap Devletler Ligi Antlaşması
- 1948 tarihli Amerikan Barışçı Çözüm Yolları Antlaşması (Bogota Antlaşması)
- 1959 tarihli Antarktika Antlaşması
- 1964 tarihli Afrika Birliği Örgütü Antlaşması ve Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Tahkim Komisyonu Paketi
- 1970 tarihli BM Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri
- 1975 tarihli Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi
- 1982 tarihli Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yollarına İlişkin Manila Deklarasyonu'dur.³²

Arabuluculuk ile ilgili bir diğer önemli gelişme, Türkiye ve Finlandiya'nın Eylül 2010 tarihinde New York'ta BM bünyesinde başlattıkları "Barış için Arabuluculuk" girişimidir. Bu girişimin hedefleri doğrultusunda BM Genel Kurulunda "Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü, Çatışmanın Önlenmesi Ve Çözümünde Arabuluculuğun Rolünün Güçlendirilmesi"ne ilişkin (A/65/283) no'lu bir karar tasarısı 22 Haziran 2011 tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir. Akabinde BM Genel Sekreteri, 25 Haziran 2012 tarihinde 53 maddelik "Etkin Arabuluculuk Rehberi" (A/66/811) yayınlamıştır.³³ Rehber, arabuluculuk sürecinde etkili olan tüm aktörler için bir kaynak olup uyuşmazlıkların giderilmesinde arabuluculuk faaliyetleri çerçevesinde gözetilmesi gereken temel unsurları tanımlamaktadır.

1.3. ULUSLARARASI ARABULUCULUĞUN TEMEL İLKELERİ

Arabuluculuk, uluslararası ilişkilerin gerçeklerine uygun, tarafların gönüllülük esasına dayanan, maliyeti az, esnek ve tatmin edici bir çözüm olasılığı sunan bir yöntemdir. Konsensüs, bağımsız karar alma ve karşılıklı kazanım prensiplerine önem verir. Zorla yaptırılmaz ve bu nedenle de arabulucunun uygun gördüğü şekilde hareket etme hakkını tehdit etmez veya tehlikeye atmaz.³⁴ Uluslararası hukuka göre

³² UN. Office of Legal Affairs. Codification Division, *a.g.e.*, s. 40-41.

³³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk", <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 10.10.2021].

³⁴ Jacob Bercovitch, "International Mediation", s.4.

bir arabuluculuktan söz edebilmek için bazı temel ilkelerin bulunması gereklidir. Bu temel ilkeler aşağıdaki alt başlıklarda incelenmiştir.

1.3.1. Arabulucunun Üçüncü Bir Kişi Olması

Arabuluculuk, uyuşmazlıkların çözümünde üçüncü bir tarafın katılımı ile gerçekleştirilen bir yöntemdir. Taraflar arasında bir tampon bölge görevi gören arabulucu hem ulusal hem uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde rol oynamaktadır. Üçüncü kişi bir devlet, uluslararası örgüt veya gerçek bir kişi olabilir.

Arabuluculuk, tek bir devlet, bir grup devlet veya Birleşmiş Milletler, onun uzman kuruluşları, diğer uluslararası kuruluşlar, küresel, bölgesel veya ulusal kuruluşlar ve dernekler gibi uluslararası bir kuruluş çerçevesinde veya tek başına ya da kurulu bir komitenin tavsiyesi ile hareket eden tanınmış bir kişi tarafından üstlenilebilir.³⁵ Bu durumda iki farklı diplomasi tekniği ortaya çıkar. Devletler, uluslararası örgütler ve gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilen arabuluculuk birinci kanal diplomasisi (*track-one diplomacy*) olarak açıklanır.³⁶ Özel kişilerin ve devlet dışı kuruluşların yürüttükleri arabuluculuk çabaları ise ikinci kanal diplomasisi (*track-two diplomacy*) terimi ile ifade edilir. Bu tür arabuluculukta özel kişiler genelde siyasi ihtiras, kişisel prestij ve şirketlerinin çıkarları gibi sebeplerle harekete geçen varlıklı iş insanlarıdır.³⁷

Uluslararası kuruluşlar, arabuluculuğa sıklıkla katılmaktadır. Onların "arabuluculuk için doğdukları" söylenebilir, çünkü bu onların tüzüklerinde yer alan bir varlık nedenidir. Ayrıca bölgesel örgütler, arabuluculuğu bir savunma aracı olarak kullanırlar. Zira çatışmayı bölge içinde çözümlemek dış müdahale riskini azaltır.³⁸ Birleşmiş Milletler ve bir dizi bölgesel örgüt için, uyuşmazlıkların çözümü kurumsal bir hedeftir. Genel Sekreter ve bölgesel muadilleri genellikle iyi niyetler ve arabuluculuk sağlamakla meşguldür.³⁹

Üçüncü kişinin varlığı, daha iyi bir müzakere ortamının oluşturulmasını ve tarafların uyuşmazlığa neden olan konularda düşünce ve davranışlarına tesir ederek anlaşmaya

³⁵ UN. Office of Legal Affairs. Codification Division, a.g.e., s.43.

³⁶ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.78.

³⁷ Temel İskit, a.g.e., s.338-339.

³⁸ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.34.

³⁹ John Graham. Merrills, a.g.e., s.27.

varılmasını sağlamayı amaçlar.⁴⁰ Arabulucu, uyuşmazlığın tarafları arasındaki müzakerelere yeni bir hareket getirir ve anlaşmaya varılmasının önündeki engellerin kaldırılması için girişimde bulunur. Bu bağlamda yeni bir bakış açısı ve bilgi etkileşimini oluşturma, tarafların birbirlerini anlamalarını ve dikkatlerini geçmişten geleceğe doğru yönlendirmelerini sağlama ve tarafların menfaatlerine uygun gerçekçi ve kabul edilebilir çözüm yolları oluşturma gibi bazı hususlarda faaliyet gösterir.⁴¹

1.3.2. Arabulucunun Tarafsız Olması

Arabuluculuğun en temel özelliklerinden biri de arabulucunun tarafsızlığı, sonuç üzerinde bir menfaatinin olmamasıdır. Arabulucunun görevi, uyuşmazlığın tarafları arasında bir kolaylaştırıcı olmasıdır.⁴²

Arabulucunun uyuşmazlığın tarafları üzerinde gücü ve etkisi, onun tarafsızlığından ve süreç boyunca taraflara eşit mesafede olmasından kaynaklanır. Burada tarafsızlık, arabulucunun kişisel düşüncelerinin ve taraflarla olan ilişkilerinin arabulucunun performansını etkilememesi ve taraflara kendi kararlarını almaları için yardımcı olma amacından ayırt edilmesidir.⁴³ Bu konuda farklı görüşler de mevcuttur. Zartman ve Touval'a göre arabulucunun tarafsız olması bir gereklilik değildir. Burada arabulucunun yalnızca bir tarafın tezini savunup diğerinin çıkarlarını göz ardı ettiğini değil her iki taraf için de kabul edilebilir bir sonuca ulaşmada çıkarları olduğunu ve böyle bir başarıyı engelleyebilecek kadar taraflardan biri olmadığını öne sürerler. Arabulucunun taraflardan birine olan yakınlığı iletişime, yaratıcı öneriler geliştirmeye ve iki tarafın pozisyonlarını yakınlaştırmaya yardımcı olabilir. Zira bir tarafa yakınlık, o tarafı “teslim etme” olasılığını ima eder ve dolayısıyla diğer tarafın işbirliğini teşvik edebilir. Örnek verecek olursak Cezayir, ABD-İran rehine krizinde ABD tarafından İran'la arabulucu olarak kabul edilmiştir. Ancak bu tarafsız olduğu için değil, aksine Humeyni'ye yakın insanlara erişim sağlama yeteneği ve rehinelerin serbest bırakılmasına yardımcı olabileceğine dair ümit vaat ettiği için olmuştur.⁴⁴

⁴⁰ Elif Kısmet Kekeç, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler (Ankara: Adalet Yayınevi, 2011), s.60.

⁴¹ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.496-497.

⁴² Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.498.

⁴³ Elif Kısmet Kekeç, a.g.e., s.60-63.

⁴⁴ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.36-37.

Merrills ise tarafsızlığın bazı arabulucular ve bazı durumlar için kesinlikle önemli olduğunu fakat bazı durumlarda kabul edilebilirliğin daha çok arabulucunun sunabileceklerine ve uyuşmazlığın tüm taraflarıyla konuşabilecek durumda olmasına bağlı olduğunu öne sürer. Örneğin ICRC, siyasi anlaşmazlıklara taraf olmaktan kaçınır ve insani konularda hareket etme durumunun, tarafsızlığı korumaya bağlı olduğunu kabul eder. Aynı şey, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından uygulanan daha geniş müdahale türü için de geçerlidir.⁴⁵

1.3.3. Arabulucunun Bağlayıcı Karar Vermemesi

Arabulucunun bağlayıcı bir karar verebilmesi arabuluculuğun esaslarına uymaz. Eğer arabulucu başarısızlıkla sonuçlanan bir arabuluculuk girişiminin akabinde bağlayıcı bir karar verebiliyorsa burada arabuluculuk-tahkim yöntemi vardır. Arabulucu görevini icra ederken bazı kararlar verir. Ama bu durum kural ihlali anlamına gelmez.⁴⁶ Arabulucu uyuşmazlığın çözülmesinde tavsiye niteliğinde görüşünü açıklar. Arabuluculuğu yargısal yollardan ayıran en önemli özellikte budur. Bir hüküm vermez. Son sözü söylemez ve bir karar mercii değildir. Uyuşmazlığın ortadan kaldırılması için sadece taraflara yardımcı olan bir kolaylaştırıcıdır.

Görevi bir kolaylaştırıcı olarak açıklanan arabulucunun süreç içerisinde edindiği birtakım roller vardır. Bunlar; taraflar arası iletişimi sağlayan organizatör, bilgi alışverişini yöneten bir iletişim direktörü, uyuşmazlıkları çıkmazdan kurtaran ve müzakereleri şekillendiren bir rehber, uzlaşmaya ikna eden çözümün teşvikçisi ve tarafların birbirlerini anlaşmasında aktif rol oynayan bir dinleyicidir.⁴⁷

Konuyla ilgili olarak 18 Ekim 1907 tarihli Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Sözleşme'sinin 6. maddesi, uyuşmazlığın taraflarının talebi üzerine veya üçüncü tarafın inisiyatifiyle üstlenilen iyi niyet ve arabuluculuk sonucunda alınan kararların hiçbir zaman bağlayıcı olmadığını, bir güce sahip olmadığını ve tavsiye niteliği taşıdığını ifade eder.⁴⁸

⁴⁵ John Graham Merrills, a.g.e., s.32.

⁴⁶ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e, s.500.

⁴⁷ Kimberlee K. Kovach, "Mediation," Michael L. Moffitt, Robert C. Bordone, Edit. *The Handbook of Dispute Resolution* (San Francisco: Jossey-Bass, 2005), s.308-9.

⁴⁸ 1907 Convention for the Pacific Settlement of International Disputes, a.g.e., s.21.

1.3.4. Arabulucunun Yetkisini Taraflardan Alması

Arabuluculuk, ancak uyuşmazlığın taraflarının rıza göstermeleri halinde gerçekleşir. Dolayısıyla tarafların arabuluculuğu istememesi durumunda arabuluculuktan bahsedemeyiz. Rıza, uyuşmazlığın unsurlarınca şekillenir. Arabulucunun güvenilirliği, gizliliği sağlaması ve çıkarları kabul edilebilirliğini etkiler.

Yönteme karşı isteksizlik, arabuluculuğun taraflardan biri veya daha fazlası üzerinde kabul edemeyecekleri sonuçları olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir neden ise taraf olan bir hükümet, arabuluculuğu kabul ettiğinde aynı zamanda dahil olduğu uyuşmazlığın uluslararası bir mesele olduğunu da kabul etmiş olmasıdır. Taraflar ya uyuşmazlığı kazanacağına ya da taviz verme zamanının henüz gelmediğine inanıyorlarsa, arabuluculuğu kabul etme olasılıkları yoktur. Ancak uyuşmazlığı sürdürmek, onu sona erdirmekten daha maliyetli hale geldiğinde bunu kabul ederler.⁴⁹ Taraflar, arabulucuya yalnızca bir anlaşmaya varması veya bir çıkmazdan kurtulmalarına yardımcı olması muhtemelse ve arabulucunun yalnızca diğer taraf üzerinde etkisi olduğu ölçüde razı olurlar.⁵⁰ Arabulucu, taraflarca kabul edildiğinde arabuluculuğun öngördüğü yetkilere sahiptir. Eğer ki taraflardan biri fikrini değiştirirse burada arabuluculuk sona erer. Tarafların rıza göstermediği bir üçüncü kişi arabuluculuk faaliyetinde bulunamaz.

Bogota Andlaşması'nın 11. maddesinde yetki verilmemiş bir arabulucunun göreve başlayamayacağı vurgulanırken, 1907 Uluslararası Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Sözleşme'sinin 3. maddesinde üçüncü tarafın bu faaliyete ancak tarafların rızası ile başlayabileceği ve 5. maddesinde ise taraflardan birinin arabuluculuk yöntemini reddetmesinin süreci bitireceği ifade edilmiştir.⁵¹ Sonuç olarak bu yöntem, taraflara uyuşmazlığın kontrolünü ellerinde tutma hakkı verir ki bu da onu daha kabul edilebilir kılan özelliğidir.

⁴⁹ John Graham Merrills, a.g.e., s.29-30.

⁵⁰ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.40.

⁵¹ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.90.; 1907 Convention for the Pacific Settlement of International Disputes, a.g.e., s.20-21.

1.3.5. Arabulucunun Gönüllü Olması

Arabuluculuk gönüllü yapılan bir yöntemdir. Üçüncü taraf konumunda olan arabulucu, bu arabuluculuğa zorlanamayacağı gibi uyuşmazlığın çözümü için yapılabilecek bir anlaşmanın gerçekleştirilmesine de zorlanamaz.

Arabuluculuk görevini üstlenen taraf bu sorumluluğu, çözümünden elde edeceği doğrudan veya dolaylı bir çıkar nedeniyle üstlenir. Bu küresel ekonomik ve siyasi istikrarın korunması, arabulucunun içinde bulunduğu bir ittifak veya birlik içerisinde konumunu koruma veya güçlendirme isteği sebebiyle de olabilir.⁵² Burada gönüllülük arabulucunun hiçbir çıkar gütmekten salt tarafların barışı için yüklendiği bir sorumluluk değildir.

Arabulucu aslında başarısızlıktan çatışmanın taraflarından daha fazla korktuğu için, çatışmayı sona erdirmekle taraflardan daha fazla ilgilenir.⁵³ Arabuluculuk, bir yerde onun tercihi değil mecbur kaldığı bir görevi haline gelebilir.

1.3.6. Karşılıklı Anlaşmaya Dayalı Bir Çözümün Esas Olması

Arabuluculuk sürecinin sonunda varılan karar, tüm tarafların kabulü ile ancak bağlayıcılık kazanabilir. Eğer taraflar bir anlaşmaya varamadıysa diğer çözüm yöntemlerine başvurabilirler.⁵⁴ Taraflar, çözüme ulaşmada dışarıdan bir seyirci değil faildir. Varılacak olan çözümün yapıcılarıdır.

1.3.7. Çözümün Amaçlanması ve Kolaylaştırılması

Arabuluculukta amaç ihtilafa neden olan konunun tarafların razı olacağı şekilde giderilmesi ve çözüm sürecinin kolaylaştırılmasıdır. Bu yöntemde taraflar doğrudan rol oynadığından karşılıklı menfaatlerin bulunduğu bir çözüm esastır.

Yargısal yollarda bir taraf kazanıp diğerinin kaybettiği bir sonuç varken arabuluculukta kazan-kazan şeklinde bir çözüm yolu amaçlanır. Arabuluculuk, tüm tarafları koruyan bir çözüm yolunu hedefler ve burada arabulucu tarafların anlaşmasına yardımcı olan bir kolaylaştırıcı rolüne sahiptir.⁵⁵

⁵² Temel İskit, a.g.e., s.335.

⁵³ I. William Zartman, Saadia Touval, a.y.

⁵⁴ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.500.

⁵⁵ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.501.

1.3.8. Gizlilik

Arabuluculuk, özel ve gizli bir usuldür. Başarılı bir süreç ve sonuç için arabulucu, taraflara güven ortamının oluşması için tam bir gizlilik sunar. Arabulucu uyuşmazlığın konusunu anlamak, muhtemel çözüm yollarını sağlayabilmek ve tarafların ilişkilerinin düzeltilmesine yardım edebilmek için taraflardan tam bir bilgi alması gerekir. Bu da ancak gizliliği sağlayarak karşılıklı güveni tesis etmesi ile olur. Taraflar gizliliğe dair bir şüphe duyarsa arabulucuya gereksinim duyduğu bilgileri vermekten kaçınabilirler. Bu durumda arabuluculuk, daha başlangıç aşamasında başarısızlığa mahkum olur.⁵⁶ Ayrıca gizlilik, tarafların karşılıklı rızası veya gizliliğin neleri kapsadığını belirledikleri bir anlaşma veya bir kanun öngörüsü ile sınırlandırılabilir.

1.4. ULUSLARARASI ARABULUCULUĞUN TERCİH NEDENLERİ

Bir anlaşmazlık çözüm yöntemi olan arabuluculuk, arabulucunun anlaşmazlığın çözülmesi için çaba gösterdiği bir yöntem olmasının dışında çıkarların, güç politikalarının ve fayda-maliyet hesaplamalarının yönlendirdiği bir uygulama olarak da değerlendirilmektedir.

Arabuluculuk, arabuluculuğu teklif edecek kadar motive bir üçüncü tarafı ve kabul edecek kadar istekli uyuşmazlık taraflarını gerektirir ve bütün tarafları bu yönteme teşvik eden çeşitli unsurlar vardır.⁵⁷

Zartman ve Touval'ın öne sürdükleri görüşe göre arabulucu, anlaşmazlıktaki ve sonuç elde etmedeki çıkarları sebebiyle arabuluculuk görevini üstlenir veya üstlenmek durumunda kalır. Arabulucuyu bu göreve iki tür çıkar teşvik edebilir. Birincisi, taraflar arasında süregelen çatışma, arabulucunun kendi çıkarlarını tehdit etmesi halinde olur. Bu durumda çatışmanın taraflarıyla olan ilişkilerini etkilemesi veya çatışmanın bölgesel dengeleri değiştirmesi nedeniyle arabulucu için çatışma çözümü büyük önem taşır. İkincisi ise kişisel çıkar güdüsü, bölgesel veya küresel etkisini genişletme veya arttırma arzusudur. Burada arabulucu taraflarla olan

⁵⁶ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.503-505.

⁵⁷ J. Michael Greig, Patrick Regan, a.g.m., s.761.

ilişkilerini ilerletmek, sürdürmek, bağlarını geliştirmek veya nüfuz alanını genişletmek için arabuluculuğu bir araç olarak kullanabilir.⁵⁸

Greig ve Regan ise arabulucuyu bu yönetime, arabulucunun uyuşmazlığın çözümündeki olası ekonomik ve stratejik çıkarları, ittifaklar, güvenlik endişeleri, taraflarla olan tarihi ilişkiler ve uyuşmazlığa yönelik önceki müdahalelerin tarihi olmak üzere pek çok sebebin ittiğini belirtirler. Arabuluculuk maliyetsiz bir yol değildir. Üçüncü taraf muhtemel barıştan, çözüm için harcadığı kaynaklara değecek bir çıkara sahip olabileceği için taraflara arabuluculuğu teklif eder. Dahil olduğu uyuşmazlıkta risk almaktadır ve muhtemel bir başarısızlık, onun uluslararası ve ulusal itibarına zarar verebilir.⁵⁹ Burada saydıklarımız üçüncü tarafın arabuluculuk yöntemine dahil olma isteğinin arkasındaki sebeplerdir.

Uyuşmazlığın tarafları ise bir arabuluculuk teklifini uyuşmazlığın çözümünün, devam etmesinden daha çok istenilen bir durum olduğunda kabul ederler. Bir savaş halinde, maliyetler artıp zafer ihtimali zayıfladığında taraflar arabuluculuğu daha makbul görürler.⁶⁰ Kabul edilebilirlikte etkili başka unsurlar da vardır. Bunlar aşağıdaki alt başlıklarda incelenmiştir.

1.4.1. Zamandan ve Masraflardan Tasarruf

Uyuşmazlıkların öncelikli çözüm yolları yargısal yollardır. Ancak zamanla karmaşıklaşan ve çeşitlenen meselelerin yargı yoluyla çözülmesi, hem zaman hem de maliyet açısından yetersiz kalmaktadır. Arabuluculuk, yargısal yollara göre daha hızlı, kolay ve ucuzdur.

Üstelik arabuluculuk hem yargısal yollara hem de diğer uyuşmazlık çözüm yolları oranla daha pratik ve hızlıdır. Bazı uyuşmazlıklar dava yolu için çok karışık, maliyetli ve uzun bir sürece ihtiyaç duyabilir. Bu durumda arabuluculuk daha etkili ve makul bir çözüm olasılığı sunabilir.⁶¹ Çözüm için geç kalınmış uyuşmazlıklar, hem taraflar hem de taraf olmayan sınır ve müttefik devletler için daha büyük

⁵⁸ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.27-34.

⁵⁹ J. Michael Greig, Patrick Regan, a.g.m., s.761-766.

⁶⁰ J. Michael Greig, Patrick Regan, a.g.m., s.766-767.

⁶¹ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e, s.493-495.

sorunlar oluşturabilir, uyuşmazlığın daha fazla büyümesine veya başka devletlerin de çatışmaya dâhil olmasına neden olabilir.⁶²

1.4.2. Uzman Kişilerin Arabulucu Olması

Arabuluculuk yönteminde arabulucu dahil olduğu uyuşmazlığı, çözüm yollarını, tarafların istek ve beklentilerini daha iyi bilmektedir. Yargısal çözüm yollarında karar veren kişi uyuşmazlığın içeriğine kapsamlı bir şekilde hakim olmayabilirken arabuluculukta zaten konusunda uzman kişiler olduğundan çözüme hem daha hızlı ve az maliyetli hem de daha kolay ulaşılabilir.

1.4.3. Kontrolün Taraflarda Olması

Arabuluculuk yönteminin tercih edilmesinin en önemli özelliklerinden biri de sürecin tarafların kontrolünde gerçekleşmesidir. Sürecin sonunda varılan karar, arabulucunun değil tarafların kabulüne tabidir. Arabulucu, son kararı veren değildir. Tarafları bir araya getirip onların bir karara varmasında yardımcı rolündedir ve yaptığı önerilerin taraflar üzerinde bir bağlayıcılığı yoktur.

Dava ve tahkim gibi diğer uyuşmazlık çözüm yollarında uyuşmazlığın tarafları bir kararın verilmesinde üçüncü tarafa güvenirlerken, arabuluculuk yönteminde arabulucu, tarafları bir karara varmaya zorlamaksızın yaratıcı ve işbirlikçi bir çözümü bulmaya davet eder. Sürece ve çözüme tarafların aktif katılıyor olması varılan olası bir anlaşmaya bağlılıklarını da etkiler.⁶³ Anlaşmaya varılmaması halinde tarafların kayıpları olmamaktadır. Bu yöntem tüm taraflara kazançlı çıkabilecekleri bir çözüm olasılığını sunar.⁶⁴

1.4.4. Gizliliğin Sağlanması

Gizliliğin sağlanması, tarafların kendilerini rahat bir şekilde ifade etmelerini sağlar. Böylece daha doğru bir çözüme hızlı ve kolay bir şekilde ulaşılabilir. Arabulucu, taraflarla yaptığı özel oturumların içeriğini ancak izin verdikleri ölçüde paylaşabilir ve paylaşmayı kabul eder. Bu husus yöntemin uyuşmazlığın taraflarınca daha fazla tercih edilmesinin de bir sebebidir.⁶⁵

⁶² M. Yusuf Eren, a.g.e., s.97.

⁶³ Kimberlee K. Kovach, a.g.e., s.304-305.

⁶⁴ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e., s.494.

⁶⁵ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.101.

Arabuluculuk, yargı organlarına göre daha fazla mahremiyet sağlar. Ayrıca uyuşmazlığın tarafları, söylediklerinin içerikleri ile sınırlandırılmamaktadır. Bu da arabulucunun uyuşmazlığının asıl konusunun tespiti, tartışılması ve çözüme ulaştırılmasında işini kolaylaştırır.⁶⁶ Taraflar, arabuluculuk görüşmelerinde kendilerini ifade etme hususunda daha özgürce talep ve şikâyetlerini belirtebildiklerinden varılan çözüm de daha isabetli olacaktır.

1.5. ARABULUCULUĞUN SONUÇLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Arabuluculuk her ne kadar barışçı çözüm yollarında öne çıkan bir yöntem olsa da çoğu zaman başarı ile sonuçlanmamaktadır. 1945-1990 yılları arasında arabuluculuk yönteminin kullanıldığı 364 girişimin 76'sında sadece yöntem teklif edilmiş, 207'sinde başarısızlıkla sonuçlanmış, 30'unda ateşkes, 34'ünde kısmen çözüm sağlanırken yalnızca 17'sinde çözüme varılmıştır.⁶⁷ Bu nedenle arabuluculuğun sonucunu etkileyen faktörlerinin belirlenmesi büyük bir önem arz eder.

Bercovitch, Anagnoson ve Wille, arabuluculuk faaliyetlerinin sonuçlarını etkileyen çeşitli bağlamsal ve süreçsel değişkenler olduğunu açıklar ve bunları; uyuşmazlığın tarafları, uyuşmazlığın kendisi, arabulucunun kimliği ve özellikleri ile arabulucunun uyguladığı strateji ve taktikler olarak tasnif ederler⁶⁸

Uyuşmazlığın çözümünde uyuşmazlığın tarafları; rejim türleri, güç dengeleri ve uyuşmazlık öncesi ilişkileri bakımından süreci etkiler. Bercovitch, Anagnoson ve Wille'in araştırmalarına göre demokratik devletler kendi aralarında nadiren savaşırlar, arabuluculuğa daha uygundurlar ve başarı olasılığı diğer rejim türlerine göre yüksektir. Öyle ki taraflar arasında güç dengesinin olmadığı durumlarda yapılan arabuluculuk girişimlerinin başarı yüzdesi çok daha azdır. Yani güç dengesi ve başarı arasında düz orantı vardır. Taraflar arasındaki uyuşmazlık öncesi ilişkilere gelirse geçmişte dostluk ilişkilerinin olması arabuluculuğu kolaylaştırır ve başarı olasılığını artırır.⁶⁹ Tarafların arabuluculuğu kabulü, çözüm için bazı tavizler vermeye açık

⁶⁶ Kimberlee K. Kovach, a.g.e., s.305.

⁶⁷ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.111.

⁶⁸ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.7.

⁶⁹ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.10-12.

olduklarını gösterir. Ancak daha güçlü olan taraf, tabii olarak çözümün onun çıkarlarını koruyacak şekilde olmasını bekler ve buna göre hareket eder. Eğer ki taraflardan her biri kendisini diğerinden daha güçlü görüyor ve çıkarları birbiriyle tamamıyla zıt ise arabuluculuk yönteminin başarısızlıkla sonuçlanması da daha muhtemeldir.⁷⁰

Uyuşmazlığın kendisinden kaynaklı değişkenler arabuluculuk sonuçlarını büyük ölçüde etkileyen faktörlerdir. Uyuşmazlığın süresi, yoğunluğu ve konuları uyuşmazlığın kendisinden doğan değişkenlerdir. Bercovitch, Anagnoson ve Wille, arabuluculuğun uyuşmazlığın birinci ila üçüncü ayı içerisinde gerçekleştiği durumlarda, daha başarılı olduğunu ve uyuşmazlığa yönelik yapılan ikinci ve üçüncü denemelerde başarı olasılığının devam ettiğini ancak daha sonraki girişimlerde düşüşe geçtiğini öne sürerler.⁷¹

Zamanlama, başarı için önemli bir unsurdur. Örneğin ABD-İran rehine krizinde Cezayir arabuluculuğu İran'ın krizi artık bitirme zamanının geldiğine karar verdiğinde başlamıştır. İran-Irak uyuşmazlığında da anlaşma taraflar çatışmayı bitirmeye hazır olduğunda gerçekleşmiştir. Dahası çözüm için zemin hâlihazırda Mısır ve BM tarafından hazırlanmıştı.⁷²

Uyuşmazlığın yoğunluğu ve kayıplar arttıkça arabuluculuğun başarılı olma olasılığı da azalmaktadır. Uyuşmazlığın konusunun bağımsızlık ve ideoloji ile ilgili olduğu durumlarda başarı şansı çok düşükken güvenlik ve toprak ile ilgili uyuşmazlıklarda başarı görece daha yüksektir.⁷³ Aslında arabuluculuğa ne zaman başlanması gerektiği konusunda uzmanlar arasında bir konsensüs yoktur. Bir kısım geç başlanılmasını savunurken diğer bir kısım uyuşmazlık şiddetlenmeden ve kayıplar artmadan başlanması gerektiğini iddia eder. Birinci grup acizyet ve çözüm ihtiyacının tarafları ikna etmede daha etkili olduğunu ifade ederken ikinci grup ağır kayıplar verilmeden ve düşmanlık artmadan önce daha faydalı bir sürecin gerçekleşeceğini öne sürmektedir.⁷⁴ Bu bağlamda uyuşmazlığın yoğunluğu da bazı

⁷⁰ John Graham Merrills, a.g.e., s.35.

⁷¹ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.14-15.

⁷² John Graham Merrills, a.g.e., s.37-38.

⁷³ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.12-14.

⁷⁴ M. Yusuf Eren, a.g.e., s.112.

uzmanlar nezdinde başarılılığın bazılarınca başarısızlığın bir kriteri olarak değerlendirilmektedir.

Arabulucunun kimliği ve özellikleri, başarıyı etkileyen bir diğer faktördür. Bercovitch, Anagnoson ve Will, rütbe, prestij ve güç sahibi hükümet liderlerinin başarılı bir arabuluculuğu gerçekleştirme de daha iyi bir şansa sahip olduğunu ifade ederler. Ayrıca devlet liderleri, uluslararası örgütlere oranla daha başarılıdır.⁷⁵ Güçlü devletler, arabulucu olarak daha çok rol alırlar. Bunun nedeni kendi konumlarının tarafların davranışları üzerinde daha çok etki yapabilmesidir.⁷⁶ Genel veya özel çıkar unsuru nedeniyle en etkili arabulucu ise uyuşmazlığın taraflarıyla aynı bölgede bulunan daha güçlü ülkeler ve küresel düzeyde büyük güçlerdir.⁷⁷

BM tarafından yayımlanan “Etkin Arabuluculuk Rehberi,” arabulucunun etkili bir süreç için gözetmesi gereken esasları tanımlar. Bunlar; Hazırlıklı olmak; gerekli rızanın alınması; tarafsızlık; kapsayıcılık; ulusal aidiyet; uluslararası hukuk ve normatif çerçeve; arabuluculuk çabasının tutarlılığı, eşgüdümü ve tamamlayıcılığı ile barış anlaşmalarının kalitesidir.⁷⁸ Bu çerçevede rehber, bu esasları kendisinde barındıran arabulucuların başarı potansiyelini arttıracaklarını vurgulamaktadır.

Bercovitch, Anagnoson ve Will arabuluculuk stratejilerini arabulucunun uyuşmazlıkla ilgili hususlarda etkinliğine göre göreceli olarak daha düşük müdahaleden yüksek olana doğru sıralar. Uzlaştırıcı, kolaylaştırıcı, usulsel ve denetsel olarak sınıflandırdıkları strateji türlerine göre arabulucunun en başarılı olduğu uyuşmazlıklar en aktif rol oynadıklarıdır.⁷⁹ Bunun yanı sıra arabulucuların yaptıkları, yapmayı tercih ettikleri veya gerçekten yapmalarına izin verilen şeyler, anlaşmazlığın bağlamı ve koşulları tarafından belirlenir. Davranışları ve rolleri koşullara bağlıdır. Arabulucular, herhangi bir şekilde karakterize edilemeyecek kadar geniş ve çok yönlü bir rol yelpazesine sahiptir. Etkili olmak için, bir arabulucunun rolü ve onunla ilişkili stratejiler, arabuluculuğa yol açan çatışma, ilgili aktörler ve ilişkilerinin doğası ile uyumlu olmalıdır.⁸⁰ Bu strateji kaynaklı tüm farklılıklarla

⁷⁵ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.14-15.

⁷⁶ John Graham Merrills, a.g.e.,s.35.

⁷⁷ Temel İskit, a.g.e., s.335.

⁷⁸ Birleşmiş Devletler, *Etkin Arabuluculuk Rehberi*, s.3.

⁷⁹ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.15-16.

⁸⁰ Jacob Bercovitch, “International Mediation”, s.4

beraber deneyimli arabulucular benzer davranışlar sergilemekte ve benzer aşamaları izlemektedir. Bu doğrultuda takip ettikleri aşamalar; arabuluculuk öncesi aşama, arabuluculuğun başlatılması, tarafların açılış sunumları, müzakereler ve anlaşmaya varılması şeklindedir.⁸¹ Ancak arabuluculuk süreçlerinin birbirinden farklılığı, özgüllüğü ve öngörülemeyen değişkenleri göz önüne alındığında esnek ve uygun olmayan stratejilerin başarıya ulaştırmayacağı ortadadır.

Arabulucu anlaşmazlığın özgüllüğünü dikkate almalı, çatışmanın nedenlerini ve dinamiklerini, tarafların konumlarını, çıkarlarını ve ulusal, bölgesel ve uluslararası toplumun beklentilerini dikkate alarak hareket etmelidir. Ayrıca arabulucunun güven vermesi, dengeli ve ihtiyatlı olması, dış baskılara dayanabilmesi, paydaşların desteklerini arttırabilmesi, taraflar arasında işbirliğini oluşturması gereklidir.⁸² Arabuluculuk görevini yerine getiren, yani çatışmayı azaltmak veya çözmek için müdahale eden ülke, bir taraf için bir zafer yaratmak yerine, her iki tarafı da anlaşmaya taşımak için ilişkilerin üçgen yapısını kullanmalıdır.⁸³ Uyuşmazlığın, taraflara ve arabulucuya olan maliyeti çözüme ulaşılmasında önemli bir teşvik kaynağıdır. Arabulucu, başarısızlığın maliyetini taraflara gösterirken çözümün avantajlarını bir araç olarak kullanabilir. Zira çözüme varılması maliyeti ortadan kaldıracığından dolayı şartlar ne olursa olsun bir başarıdır.⁸⁴

Arabuluculuk sonuçlarının değerlendirilmesi karmaşık bir konudur. Başarının veya başarısızlığın kıstası dışarıdan bir gözlemci, uyuşmazlığın tarafları, uluslararası toplum ve arabulucunun kendisi tarafından farklı değerlendirilebilmektedir. Ayrıca kısa vadede başarılı olarak değerlendirilen bir arabuluculuk girişimi uzun vadede başarısız olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte arabuluculuk sonuçları, arabuluculuğun daha fazla adalet, etkinlik, meşruiyet sağlayıp sağlamadığı gibi belirli normatif kriterleri ne ölçüde karşıladıklarına veya tarafların kendilerinden memnuniyetlerini ifade etme derecesine bağlı olarak başarılı veya başarısız olarak tanımlanabilir. Arabulucu, taraflar arasında müzakereleri ve bazı diyalogları başlattığında kısmen başarılı olur. Başarısı, yalnızca ateşkes veya düşmanlıklara ara

⁸¹ Mustafa Serdar Özbek, a.g.e, s.498.

⁸² Birleşmiş Devletler, *Etkin Arabuluculuk Rehberi*, s. 4-5.

⁸³ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.39.

⁸⁴ John Graham Merrills, a.g.e., s.36.

verilmesiyle sınırlıdır. Uyuşmazlık üzerinde fark edilebilir bir etkisi olmadığında başarısız olur. Arabuluculuğun etkinliğinde en büyük etkiye uyuşmazlığın yoğunluğu, uyuşmazlık konuları ve arabulucu stratejileri sahiptir.⁸⁵

Başarılı bir arabuluculuk için gerekli şartlardan diğer bazıları; tarafların çatışmalarını çözme konusunda gerçek bir motivasyonu ve bunu arabuluculuk yoluyla yapma taahhüdünü, çatışmanın düzeyini hafifletmeyi, uygun veya 'olgun' (müsait ve uygun) bir anda arabuluculuğu başlatmak ve arabulucuların nitelik ve kaynaklarının uygun bir dizilimini içerir. Başarılı ve başarısız uluslararası arabuluculuk arasındaki temel fark, arabuluculuk sürecine ve bu şartların yokluğuna - veya varlığına - yansır.⁸⁶

Arabuluculuk, sürecin sonunda uyuşmazlığı tamamen ortadan kaldıran kesin bir şifa yolu değildir. Ayrıca unutulmamalıdır ki tüm çatışma ve uyuşmazlıklar arabuluculuk yöntemi için uygun değildir. Öncelikle taraflar anlaşmaya ve sorun üzerine müzakere etmeye açık olmalı, arabulucu güvenilir ve desteğe sahip olmalı, süreç bölgesel ve uluslararası düzeyde kabul görebilmelidir.⁸⁷ Önemli sayıda uyuşmazlık için arabuluculuk söz konusu değildir. Çünkü hiçbir arabulucunun harekete geçmeyeceği veya harekete geçmek istemediği uyuşmazlıklar mevcuttur.⁸⁸ Bununla beraber her halükarda arabuluculuğun uyuşmazlığı olduğundan daha olumsuz hale getirdiği durumlar nadirdir. Bazı durumlarda ise barışı tesis edemese de barışa giden yol için zemin görevi görebilir.⁸⁹

⁸⁵ Jacob Bercovitch, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille, a.g.m., s.9.

⁸⁶ Jacob Bercovitch, "International Mediation", s.4.

⁸⁷ Etkin Arabuluculuk Rehberi, a.g.e., s.5.

⁸⁸ John Graham. Merrills, a.g.e., s.29.

⁸⁹ Temel İskit, a.g.e., s.338.

BÖLÜM II

2. MALİ'DE TEVARİK AYAKLANMALARI: KRİZE TARİHİ BAKIŞ

2.1.MALİ DEVLETİ VE TOPLUMU

Sahel kuşağında bulunan Afrika'nın en büyük ülkelerinden biri olan Mali, uçsuz bucaksız kuzey çölü ile 1.241.300 km² büyüklüğünde geniş bir bölgeyi kapsar.⁹⁰ Kuzeyde Cezayir (1.376 km, 855 mil), batıda Moritanya (2.237 km, 1390 mil) ve Senegal (419 km, 260 mil), güneybatıda Gine (858 km, 533 mil), güneyde Fildişi Sahili (532 km, 330 mil), güneydoğuda Burkina Faso (1.000 km, 621 mil) ve doğuda Nijer (821 km, 510 mil) ile sınıra sahiptir.⁹¹ Ülke nüfusu, Dünya Bankası'nın 2020 yılı verilerine göre 20.25 milyondur.⁹²

Dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden birisi olan Mali'nin çöl ve yarı çöl arazisi ülke topraklarının toplam %65'ine tekabül etmektedir. Karayla çevrili ülkede tarım üretimi, ülkeyi boydan boya geçen Nijer Nehri deltasında yoğunlaşmıştır. Çalışan nüfusun %80'i tarım ve balıkçılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Başlıca tarım ürünleri; tahıl, pirinç, pamuk, yer fıstığı, şeker kamışı ve çeşitli meyve ve sebzelerdir. Hayvancılık da ekonominin bir diğer alanını oluşturmaktadır. Mali ekonomisi temel olarak tarıma, özellikle de altın ve pamuk ihracatına (toplam ihracatının %86,71'i)

⁹⁰ Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Youssouf, *A Peace of Timbuktu Democratic Governance, Development and African Peacemaking*, (New York ve Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR), 1998), s.8.

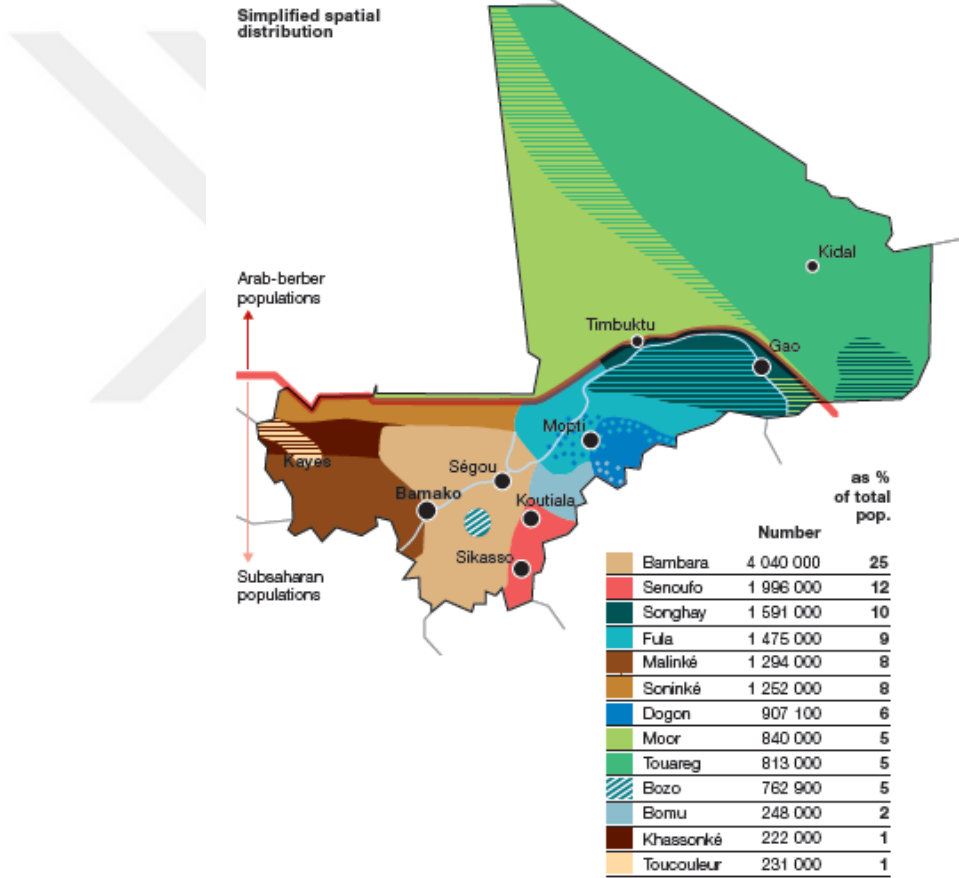
⁹¹ Dona J. Stewart, *What is Next for Mali?: The Roots of Conflict and Challenges to Stability*, (Strategic Studies Institute and US Army War College Press, 2013), s.6.

⁹² The World Bank, "Mali Country Profile," https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=MLI. [Erişim Tarihi:19.12.2021].

dayanmaktadır. Sanayi ise yeteri kadar gelişmemiştir.⁹³ Ülkenin orta kısmında Sahel kuşağı ile kuzeyde çöl ve güneyde subtropikal iklim hakimdir. Halkın %90'ı güney bölgelerinde yaşamaktadır.⁹⁴

Cumhuriyet rejimi ile yönetilen Mali'de tek meclisli yasama organı vardır. Yürütme devlet başkanının, yasama meclisin elindedir. Yargı ise yargıtayın kontrolündedir. Başkenti Bamako olan ülke sekiz idari bölgeye ayrılır. Bunlar; Kayes, Koulikoro, Segou, Sikasso, Mopti, Timbuktu, Gao ve Kidal'dir.⁹⁵ 2016 itibariyle bu bölgelere Ménaka ve Taoudéni de eklenmiştir.

Harita 2. Mali'de Etnik Grupların Dağılımı⁹⁶

⁹³ "Mali'nin Ekonomisi", <https://www.mfa.gov.tr/mali-ekonomisi.tr.mfa>. [Erişim Tarihi: 24.04.2021].

⁹⁴ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, Achieving Peace in Northern Mali: Past Agreements, Local Conflicts, and the Prospects for a Durable Settlement, (RAND Corporation, 2015), s. 7-8.

⁹⁵ 'Amr Mahmûd 'arfe Mûsa, "Muhaddidâtü devri meclisi's-silm ve'l-emni'l-İfrîkî fi't-teâmül me'a'l-ezmeti'l-irhâbiyye fi Mali", *Mecelletü'l-buhûs'ul-mâlîyye ve't-ticâriyye*, C.20 S.2 (2019) s.182.

⁹⁶ Laurent Bossard, Edit. *West African Studies An Atlas of the Sahara-Sahel: Geography, Economics and Security*, (OECD/SWAC, 2014), s. https://read.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/an-atlas-of-the-sahara-sahel_9789264222359-en#page1 [Erişim Tarihi: 12.06.2022].

Mali halkının yaklaşık %50'si ülkenin güney ve batısında yaşayan Bambara ve Malinké halklarıdır. Fulani veya Pöl (*Peul, Fulfuldé konuşuyor*; %14.7) bir sonraki en kalabalık gruptur. Bunun dışında Arap, Bidân (*ya da Moor, Maure*), Soninké (*Saracolé*; 10.8), Songay (*Songhoy*; %1.6), Tevarık (*Tuareg* %7.7), Dogon (%8.9), Senoufo (%10.5), Bozo (%2.9), Diawara ve Xaasongaxango (*Khassonke*) gibi çok sayıda daha küçük dilsel ve etnik grup mevcuttur.⁹⁷ Gruplar arası evlilik ve aile ilişkileri vardır. Etnik gruplar bazen dil temelinde tanımlanabilmekle beraber birçok kişi birkaç yerel dili konuştuğu için bu bazen yanıltıcı olabilir. Hem diller hem de gruplar arasında keskin çizgilerle ayrılmış sınırlar yoktur. Pek çok Malili ana dilinin yanı sıra Temaşek (*Tamacheq*), Arapça, Mandé, Fulfuldé, Songay, Fransızca veya diğer yerel dillerden birini veya ikisini konuşur. Kişi hem kan bağına hem de coğrafi konumuna göre nitelenebilmektedir. Kimlik ve dil sıklıkla değişir. Örneğin; Timbuktu'nun kuzeyinde Aravân'da bulunan bazı Tevarıklar önce Bidân daha sonra ise Songay olmuşlardır. Mali'de on ana ulusal dil vardır. Sınırları aşan grupları dâhil ettiğimizde günlük kullanımda yaklaşık otuz dil mevcuttur. Resmi dil ise Fransızcadır. Halkın %90'ı Müslüman olup Hıristiyan ve yerel inançlara mensup azınlıklarda vardır.⁹⁸

Mali topraklarında tarih boyunca pek çok devlet kuruldu. Bunlardan bazıları; Gana, Mali, Songay, Timbuktu, Mâsînâ/Dina, Bilâdüttibr, Kavkav ve Tekrûr sultanlıklarıdır. Fransa, 19. yy sonlarında Mali ve Senegal topraklarını sömürgeleştirmeye başladı. Bamako (1883), Segu ve Sikasso (1898), Timbuktu, Gao, Bourem ve Mopti (1898-1900) gibi önemli noktaları ele geçirdi. Sömürge yönetimi, toplumda çıkan isyanları kanlı bir şekilde bastırdı. Mali toprakları, Fransız Sudanı adını aldı. 1920 yılında Bamako, Fransız Sudanı'nın başkenti ilan edildi.⁹⁹

İkinci Dünya Savaşı, sömürge devletleri için değişimin itici gücünü sağladı. 1944 Brazzaville konferansında, Afrika'nın yeni siyasi liderleri siyasi partiler kurma hakkını elde etti. 1946 Bamako konferansında, Koloniler Bakanı Felix Houphouët-Boigny'nin başkan olduğu bir pan-Afrika partisi olarak Afrika Demokratik

⁹⁷ RefWorld. "World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Mali." <https://www.refworld.org/docid/4954ce5bc.html>. [Erişim Tarihi: 19.04.2022].

⁹⁸ Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Youssouf, *a.g.e.*, s.2-17.

⁹⁹ Ahmet Kavas, "Mali", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mali> [Erişim tarihi: 24.01.2021].

Topluluğu (*Rassemblement Démocratique Africain, RDA*) kuruldu. Bu andan itibaren Batı Afrika'da (ve Mali'de o zamanki adıyla Fransız Sudan'ında) ulusal bağımsızlığa yönelik ciddi bir hareket gelişti. 1958'de Afrika halklarının bağımsızlığı seçtiği bir referandum yapıldı. Sudan Birliği-Afrika Demokratik Topluluğu (*Union Soudanaise—Rassemblement Démocratique Africain, US-RDA*) Mali'de bir bağımsızlık hükümeti kurdu. O dönem amaç Senegal, Yukarı Volta (Burkina Faso) ve Dahomey'i (Benin) içeren bir Mali Federasyonu oluşturmaktı. Ancak bunun yerine Senegal ile Mali arasında bir federasyon kuruldu. Ömrü iki ay süren bu federasyonun sonucunda 22 Eylül 1960'ta, US-RDA'nın Olağanüstü Kongresi Mali Cumhuriyeti'ni ilan etti.¹⁰⁰

2.2. 2012 ÖNCESİ TEVARİK AYAKLANMALARI

Tevarik ayaklanmaları krizi, Mali Hükümeti'nin 1960'ta bağımsızlığını elde etmesinden sonra mücadele ettiği başlıca konudur. İsyancı grupların neden olduğu krizin tarihi kökenleri, Fransız sömürgesinin böl-yönet politikasının geride bıraktığı bir miras olarak addedilir. Ülkenin kuzeyinde Azavad (*Azawad*) bölgesinde ortaya çıkan bu krize, isyancıların Malili bazı Tevarik grupların yoğunluklu olarak katılması nedeniyle Tevarik ayaklanmaları krizi denilmektedir.

Bu çalışmanın merkezini oluşturan Cezayir Arabuluculuğunu ve 2015 Bamako Anlaşmasına giden süreci anlamak için hem toplumda isyan eden kesimi hem de 2012 krizine zemin hazırlayan dönemi, daha geniş bir perspektifle tarihsel kökenleri, geçmiş isyanları ve barış süreçlerini ele almak gerekmektedir. Mali'deki duruma ilişkin herhangi bir değerlendirme, 2012 Krizi'nin ülkenin yaşadığı dördüncü ayaklanma olduğu ve öncekilerin bastırma, müzakere ve çeşitli anlaşmalarla son buldukları bilgisinden ayrı ele alınamaz.

2.2.1. Tevarıklar

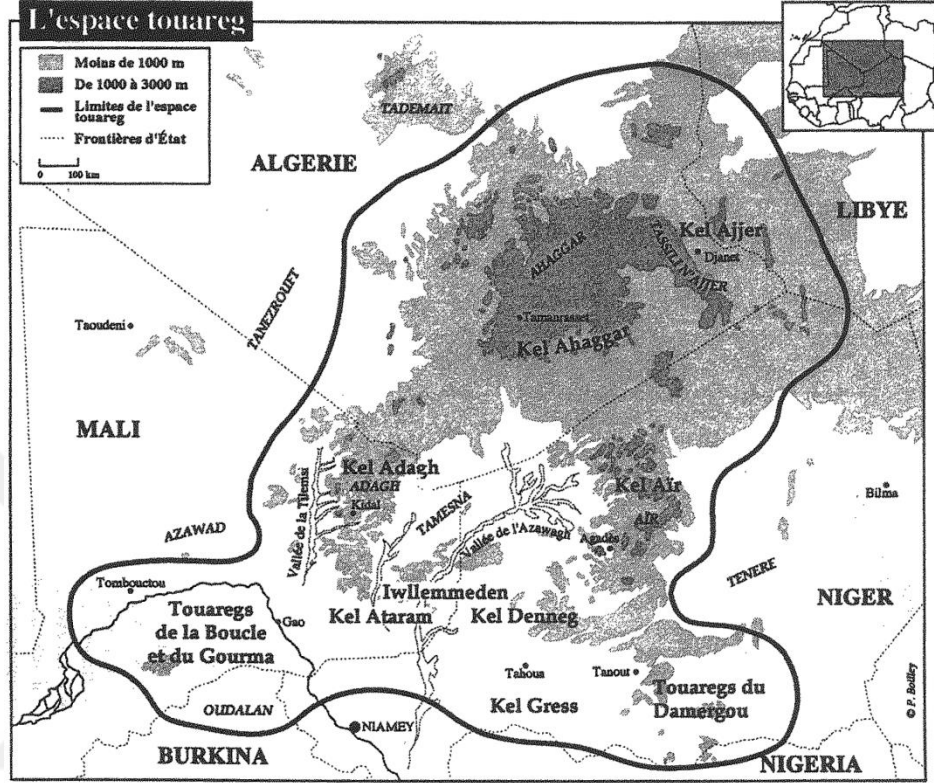
Emaziğ/Berberi¹⁰¹ (*Amazigh/Berber*) kabilelerinden bir grubu teşkil eden Tevarıklar Büyük Sahra'da dağınık bir şekilde yaşayan kabilelerdir. En çok Batı Afrika ülkeleri

¹⁰⁰ Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Youssouf, *a.g.e.*, s.11-12.

¹⁰¹ Daha çok Berberi adıyla da bilinen Emaziğler, Emaziğ diline ve Tifinagh alfabesine sahip bir halktır. Emaziğ dilinin farklı lehçelerini konuşan Tevanklar diğer Emaziğ kabilelerden farklı olarak ze

olan Nijer, Mali ve Burkina Faso'da yaşarlar. Cezayir, Libya, Moritanya ve Kuzey Afrika'nın diğer ülkelerinde ise daha küçük sayılarda bulunurlar.¹⁰²

Harita 3. Tevarıkların Yaşadığı Bölgeler¹⁰³

Tevarik ismi Azavad bölgesinde yaşayan Emaziğ kabileleri adlandırmak için kullanılır. Kelimenin kökenine yönelik çeşitli görüşler vardır. Bir görüşe göre Hassaniya Arapçasında Tevarik savaşıncısını ifade eden ‘targi’ kelimesinin çoğuludur. Diğer bir görüşe göre ise Tevarik ismi Fas’ın güneyinde bulunan Der’a vadisinin (*Tevarik lehçesinde Tarika, çoğulu ise Tevarik*) adından türetilmiştir. Nijer Tevarıkları kendilerini Kel Temacek/İmucağ, Mali Tevarıkları Kel Temašek/İmuşağ, Cezayir ve Libya Tevarıkları Kel Temahek/İmuhag olarak adlandırırlar. ‘Kel’ Tevarik lehçesinde ehil, aile anlamına gelir. Tüm bu isimlendirme, Emaziğ (*Amazigh ve çoğulu İmazighen*) kelimesi, bu kelimenin dişil hali ve Emaziğlerin konuştukları

harfi yerine he, şe ve ce harflerini kullanırlar. Bu sebeple Cezayirli Tevarıklar kendilerini Emahiğ-Temahek, Malili Tevarıklar Emaşiğ-Temašek, Nijerli Tevarıklar Emaciğ olarak adlandırır. (Bknz: Muhammed Şefik, *Şelase ve Şelaşin karn min Tarihu l-Emaziğiyyin*, (Tawalt Yayınevi), s.8-9.)

¹⁰² Kalifa Keita, “Conflict and Conflict Resolution in the Sahel: The Toureg Insurgency in Mali”, *Small Wars & Insurgencies*, C:9 S.3 (1998), s.105.

¹⁰³ Souleymane Diallo, “The Truth About Desert” *Exile, Memory, and the Making Communities Among Malien Tuareg Refugees in Niger*, (Köln: Modern Academic Publishing, 2018), s.42.

dil olan Temaziğ (*Tamazigh*) kelimesinin farklı okunuşlarıdır. Emaziğ, özgür insan anlamına gelir.¹⁰⁴

Harita 4. Mali Haritasında Azavad Bölgesi¹⁰⁵

Azavad, Tevarık lehçesinde düz vadi, bereketli vadi anlamına gelir. Mali’de Azavad ve Nijer’de Avazac olmak üzere iki bölgeye ayrılır.¹⁰⁶ Mali’de Azavad kuzeyde Gao, Kidal ve Timbuktu bölgelerini yani Mali’nin toplam topraklarının yaklaşık yarısını oluşturuyor.¹⁰⁷ Bu bölgede Tevarıkların yanı sıra Bidân, Arap, Fulani, Songay, Dogon, Bambara ve Hausa halkları da yaşamaktadır.¹⁰⁸ Her birinin farklı siyasi

¹⁰⁴ Muhammed Şefik, *a.g.e.*, s.8; Muhammed Saïd El-Keşşât, *Et-Tevârık ‘Arabu’s-Şahrâi’l-Kübrâ* (Kahire: Merkezü Dirâsât ve Ebhâş Şuûni’s-Şahrâ, 1989), s.27-28.; Jeffrey Heath, *A Grammar of Tamashek (Tuareg of Mali)*, S.35, (Berlin: Mouton de Gruyter, 2005), s.2.

¹⁰⁵ Anouar Boukhars, *a.g.e.*, s.1.

¹⁰⁶ Ahmed Abdüddaym Muhammed Hüseyin, “Târihu’l-kâziyyeti’l-Azavâdiyye ve Tetâvvuruhâ,” *Qiraatafrican*, Nisan 2013, <https://www.qiraatafrican.com/home/new/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B6%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B2%D9%88%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D8%B7%D9%88-%D8%B1%D9%87%D8%A7#sthash.iUDizZfv.N1uQWXIE.dpbs>. [Erişim Tarihi: 13.01.2021].

¹⁰⁷ Dona J. Stewart, *a.g.e.*, s.32.

¹⁰⁸ Baz Lecocq, *Disputed Desert Decolonisation, Competing Nationalisms and Tuareg Rebellions in Northern Mali*, (Boston: Brill, 2010), s.2.

tarihi, dili, kültür ve gelenekleri olan bu halklar, Azavad'ı ne ortak toprakları ne de bağımsızlığı gerekli bir bölge olarak tanımlamazlar.¹⁰⁹

Sömürge öncesi dönemde Büyük Sahra'da çeşitli Sultanlıklardan oluşan kabileye dayalı ve hiyerarşik bir toplum yapısı altında yaşayan Tevarıklar, Afrika devletleri bağımsızlıklarını kazandıklarında sömürgeci kalan sınırları korumak üzere anlaşmış devletlerin arasında kendilerini buldular.

Hicri 12. yy'da kurulan Murabitlar dışında devlet deneyimleri olmayan bu halk, yaşadıkları bölgede yedi sultanlığa ayrılan bir siyasi yapı kurmuşlardı. Konfederasyon olarak da ifade edilen ve çeşitli kabilelerden oluşan bu sultanlıklar; Ezgar(آزغار), Hagggar(الهقار), İvilimmiden Kel Ataram (والليمدن كل أطرام, *Ouillimeden Kel Ataram*), Tameskidda (تمزقدا), Tikrikrit (تقريكريت), Kel Akas (كل اكراس) ve Ayir(ايير)'dir. İvilimmiden Kel Ataram ve Tikrikrit günümüz Mali sınırları içerisinde kurulmuştur. Azavad'ın batısında bulunan İvilimmiden Kel Ataram içinde büyük emirlikleri olan pek çok kabileyi kapsar. Bu emirlikler Kel Entsar (كل انتصر, *Kel Antsar*), Tinkirigif (تقريغيف, *Kel Tinguériguif*), Kel Adagh (افوغاس) ve Künte (كونتة)'dir.¹¹⁰

18. ve 19. yy'da kurulan Tevarık hegemonyası yağmacı bir ekonomiye, baskınlara ve haraç toplamaya dayanıyordu. Gruplar birbirleriyle rekabet içerisindeydi ve emperyalist hırslardan yoksundu.¹¹¹ 20. yy'dan beri ise Mali'de en baskın Tevarık konfederasyonu Kel Adagh olup en baskın kabile ise Ifoghas olmuştur. Bu konfederasyonda lider, Ifoghas kabilesinin soylu sınıfından Kel Afella'dır.¹¹²

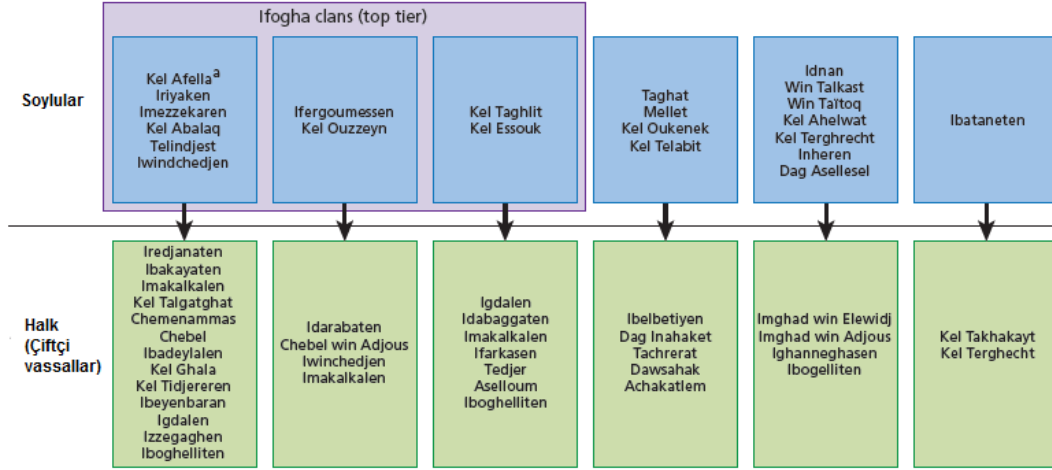
¹⁰⁹ Gregory Chauzal, Thibault van Damme, "The Roots of Mali's Conflict Moving Beyond the 2012 Crisis", *Netherlands Institute of International Relations Clingendael's Conflict Research Unit (CRU)*, Mart 2015, s.9, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2016-02/The_roots_of_Malis_conflict.pdf [Erişim Tarihi: 25.04.2021].

¹¹⁰ Muhammed Saïd El-Keşşât, a.g.e., s.39-47.

¹¹¹ Jean-Pierre Olivier de Sardan, "The 'Tuareg Question' in Mali Today," *Mapinduzi Journal*, 3, (2013), s.30.

¹¹² Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.8-10.

Tablo 1. Kel Adagh Konfederasyonu'nda Hiyerarşi¹¹³

Konfederasyonlarda (*tamashek lehçesinde ettebel*) siyasi düzen üç mevkiden oluşur. Birincisi, kelime olarak toprak sahibi anlamına gelen aynı zamanda gücün simgesi olan federasyonun lideri Amenokal'dır. İkincisi, kabile reisi Emgar'dır. Üçüncüsü, İmam'dır. Amenokal konumunda en güçlü kabilenin başkanı bulunur. Kabile reisleri olan Emgarlar sömürge döneminde konfederasyonlara bölünen Tevarıkların yaşadığı bölgelerde Fransa'ya bağlı idari başkanlar olarak görev aldılar.¹¹⁴

Tevarık toplumunda en küçük yapı anne, baba, çocuklar ve hizmetçileri içeren aile (*Tevarık lehçesinde çadır anlamına gelen İhen, إيهن*)'dir. Aileler sülaleyi (*Kel İhen, كل إيهن*), sülaleler mahalleyi (*Eğivan, أغويان*), mahalleler kabileyi (*Tevşit, توشيت*) oluşturur. Kabileler, sosyal tabakaların tamamını içerir.¹¹⁵

Tablo 2. Tevarıklarda Sosyal Tabakalar¹¹⁶

Asil Savaşçılar
Ineslemen
İmghad
Inadan
İklan/Bellah

Sosyal tabakalara gelirse en tepede, ırksal olarak beyaz veya kırmızı olarak algılanan soylu sınıf Asil Savaşçılar bulunur. Soylular, Temuşaga (*Temushagha*) yani

¹¹³ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.10.

¹¹⁴ Muhammed Saïd El-Keşşât, a.g.e., s.49-53.; Souleymane Diallo, "The Truth About Desert" *Exile, Memory, and the Making Communities Among Malien Tuareg Refugees in Niger*, (Köln: Modern Academic Publishing, 2018), s.41.

¹¹⁵ Muhammed Saïd El-Keşşât, a.g.e., s.63-64.

¹¹⁶ Souleymane Diallo, a.g.e., s.41-43.

soylu yaşam tarzı anlamına gelen bir onur ve utanç kültürüne sahiptir. Bir başka soylu grubunu dini ulema ve ailelerini içeren İneslemen oluşturur. Bu grup, sosyal yapıda asil savaşçıların doğrudan altındadır. Vassal gruplar ise; İmghad'dır. Siyasi ve fiziksel olarak diğer iki gruba göre daha zayıf ve sosyal olarak daha aşağı kabul edilen ayrı bir gruptur. Siyasi olarak güçlü kabilelere 'tiwse' adı verilen bir haraç öder. İnadan olarak adlandırılan bir başka sosyal statü grubu, ırksal olarak siyah kabul edilen zanaatkarlar ve demircilerdir. Son olarak, hiyerarşinin en altında, efendileri adına ev işleri yapan ve sığır güden İklan/Bellah yani köleler yer alır; özgür doğmazlar ve ırksal olarak siyah kabul edilirler.¹¹⁷

Tevariklar bir zamanlar çöl akıncıları, tüccar ve savaşçılar olarak ünlenmişlerdi. Tarihçiler, sömürge dönemine kadar kabilelerin ve klanların, kıt su, otlatma ve sahra ticaret yollarının kontrolü üzerinde birbirleriyle ve komşularıyla sürekli olarak ittifak ve düşmanlık ilişkileri ile meşgul olduklarını gösteriyor. Tevariklar, bölgedeki geleneksel temel gıda olan darı gibi tahıllar için çiftçilere bağlı kalarak, mahsul tarımıyla uğraşmamışlardır. Sömürge döneminden önce Nijer Nehri boyunca yaşayan çiftçilerden vergi alabiliyorlarken yeni ulusal liderler, Tevarikları ekonomik ve sosyal olarak gerici ve geçimlik hayvancılıklarını ulusal kalkınmanın önünde bir engel olarak görme eğilimindeydiler. Yeni kurulan Mali Hükümeti, onların bu vergi talebini basit bir gasp olarak değerlendiriyor ve tarımsal komşuları aralarındaki geleneksel üretim ilişkilerine sempati duymuyordu.¹¹⁸

Sömürge dönemi konfederasyonlar içerisindeki toplumsal hiyerarşi tamamıyla değişti. Tebaanın soylulara ödediği haraç ödemelerinin kaldırılması, kölelerin azat edilmesi ve özgürlük köylerine yerleştirilmeleri ile baskın klanlar, siyasi ve ekonomik güçlerinin çoğunu kaybetti. Fransız Birliği içinde Tevariklar yasama seçimlerine çok daha az derecede katıldılar. Bağımsızlık sürecinde ise RDA'ya oy vermek pek çok Bellah-İklan için efendiye karşı özgürlük için bir oydu. US-RDA partisi 1960'ların başında, göçebeleri yerleşik tarımcılara dönüştürmeyi, Bellah-İklan'ı efendi-köle ilişkilerinden kurtarmayı ve kırsal ekonomileri vergilendirmeyi

¹¹⁷ Souleymane Diallo, a.g.e., s.41-43.

¹¹⁸ Kalifa Keita, a.g.e., s.105-107.

amaçlayan sosyoekonomik önlemler uyguladı. Bu amaçla devlet bahçeler oluşturdu ve göçebelere dağıttı.¹¹⁹

Mali’de küçük bir azınlık olan Tevarıklar, toplam nüfusun tahminen %5 ila 10’unu oluştururlar. Tevarık ayaklanmacılar ise zaten küçük bir azınlık olan Tevarıklar arasında daha küçük bir azınlığı oluştururlar. Tevarık nüfusunun çoğunluğunu oluşturan İmgad ve Bellah grupları isyancıları desteklememektedir. Bu nedenle isyancı grupların Tevarık toplumunu temsil ettiğini söylemek gerçeklikten uzaktır. Bu söylem Malililerin haklı öfkesine yol açmaktadır.¹²⁰

2.2.2. Krizin Tarihsel Kökleri

Mali’de yaşanan 2012 krizi, yeni ortaya çıkmış bir çatışma değildir. Salt etnisiteye dayalı olmadığı gibi sadece kuraklık, ekonomik zayıflık, politik kargaşa ve yoksunluktan da kaynaklanmamaktadır. Tarihsel olarak güney ve kuzey arasındaki ilişkiler genel olarak güvensiz olmuştur. Ayrıca bu nedenlerin yanı sıra sömürge ve sömürge sonrası dönemlerden gelen tarihsel kökenleri de vardır.

Fransa, 1950’li yıllarda sahip olduğu zenginlikleri dolayısıyla Sahra bölgesini elinde tutma amacıyla Sahra’da kendisine bağlı idari bir yapı kurmak istedi. Hem sömürge güçlerinin çalışmaları hem de bölge halkından destekçilerin ortaya çıkışıyla bu yapı fikri ilk olarak 1956’da Fransa tarafından kurulan Sahra Bölgeleri Ortak Örgütü (*L'Organisation Commune des Régions Sahariennes, OCRS*) ile somutlaştı.

OCRS, Fas ve Batı Afrika sömürgelerinin kaçınılmaz bağımsızlıklarına rağmen Sahra’yı Fransız kılmayı hedefleyen bir girişimdi. Sahra’yı tek bir bölgede birleştirmeye dair ilk fikir Fransız Sudanı’nda eski Nijer direktörü olan Emile Belime’in 1951’de Sahra’yı devletleştirme teklifine dayanır. Teklif o dönem her ne kadar reddedilse de Sahra’da hidrokarbon rezervleri, demir, fosfor gibi doğal zenginliklerin keşfedilmesi, bu fikrin sonraki yıllarda tekrar gün yüzüne çıkmasına neden oldu. Üstelik OCRS’nin kurulması ile Fransa, 1954’te başlayan Cezayir Bağımsızlık Savaşında Ulusal Kurtuluş Cephesi’nden (*Front de Libération Nationale, FLN*) gelebilecek askeri ve propaganda eylemlerine karşı koyması mümkün olabilirdi. Bu amaçla 1956’da Fransa Ulusal Meclisi’ne çeşitli teklifler

¹¹⁹ Souleymane Diallo, a.g.e., s.45-48.

¹²⁰ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.38.

sunuldu. Sonuç olarak Fildişili RDA başkanı Felix Houphouët-Boigny 10 Ocak 1957'de OCRS'yi Sahra'nın ekonomik ve sosyal gelişmelerini düzenleyen şemsiye bir yapı olarak kurdu.¹²¹

OCRS'nin öne çıkan iki başat savunucusu Fransız Sudani'nde istihbarat görevlisi Marcel Cardaire ve Timbuktu Kadısı adıyla bilinen baş muhbiri Mohamed Mahmoud ould Cheick el-Eravânî'dir. Cardaire, Sahra üzerinde çalışmalar yaparken el-Eravânî'yi bir yol arkadaşı ve tercüman olarak yanına aldı. Sonrasında Cardaire, Fransa'nın Sahra sakinlerinin Fransa'ya bağlılıklarının garantiye alınması ve Sahra'daki sınırlarının kaldırılması gerektiğini ifade eden bir rapor yayınladı.¹²²

Mohamed Mahmoud ould Cheick, Timbuktu'nun kuzeyinde yaşayan Ehli Aravân (*Ahl Araouan*) kabilesine mensuptu. 1932'de Ehli Aravân'a kadı olarak atanan Ould Cheick, 1935'de yerel seçkinlerin karşı çıkışı dolayısıyla görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Daha sonra makamına geri dönse de 1949'da temelli görevini bıraktı. Ancak Kadı unvanını kullanmaya ve sosyal ve politik meselelerle ilgilenmeye devam etti. Onu içinde bulunduğu yerel seçkinlerden ayıran özellik Fransızca okuyup yazması ve Fransa'nın politikalarına dair geniş bilgisiydi. El-Eravânî'nin memleketi Timbuktu ve tüm Nijer bendinin kültürel ve ekonomik olarak Sahra'ya ait olduğunu, bölgede yaşayan beyaz göçebelerin Fransa'nın himayesi altına girmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Fransa'nın işgalini öven ve beyazların üstünlüğünü savunan “Kitâb’üt-tercümân fî târihi’s-Sahrâ ve’s-Sudan ve Bilâd’i Timbuktu ve Şinkît ve Aravân” (*كتاب الترجمان في تاريخ الصحراء والسودان و بلد تنبكت و شنجيط و اروان ونبد من تاريخ*) adlı bir kitap yazdı. 1957'de OCRS'yi Sahra'nın önde gelenlerine tanıtmak ve onların desteklerini kazanmak için bir kampanya başlattı. Kampanyası birkaç argümana dayanıyordu: -i) Sahra sakinleri 1956 The Loi-cadre'ye göre Fransız vatandaşıdır; -ii) Afrika bağımsızlık hareketleri liderleri ile Sahralıların hiçbir ilişkileri yoktur; -iii) onlar beyazdır ve siyahların egemen olduğu bir yapıya dâhil olmak istemezler şeklindedir. Ayrıca El-Eravânî OCRS kurulunda Fransa devlet başkanı De Gaulle'e 30 Ekim 1957'de “Timbuktu'nun göçebeleri ve tüccarları” imzalı bir dilekçe gönderdi. Bu dilekçe Sahra sakinlerinin self-

¹²¹ Baz Lecocg, a.g.e., s. 48-52.

¹²² Baz Lecocg, a.g.e., s.52-53.

determinasyon hakkı çerçevesinde Fransız Müslümanlar olarak kalmak istediklerini ifade etmekteydi. Daha sonra dilekçe hareketini genişleten Kadı Cezayir'in Hoggar ve Ajjer bölgelerinde destekçi bulamasa da Ouargla, Tindouf, Timbuktu, Gao, Goundam ve Nijer bendi gibi diğer bazı bölgelerde toplumun önde gelenlerine dilekçeler imzalatıldı. Fransız Sudanı, OCRS'yi ve Kadı'nın kampanyasını bir tehlike olarak değerlendirdi.¹²³

Sahra'da bir Tevarık devleti kurma fikri, OCRS ile somut bir ifadeye bürünmüşse de bazı karmaşıklıklara sahiptir. Zira etnik kökene dayalı bu devlet imajı Sahra'nın toplumsal çeşitliliği ve Tevarıkların bölgede diğerleri gibi bir grup olduğu düşünüldüğünde makul bir ideal olmaktan çıkmaktadır. Ayrıca bu fikir sömürgeci ideolojinin bir ürünü olduğundan Sahra sakinlerini temsil ettiğini söylemek zordur.

OCRS'ye kayan gruplar, Sahel'deki nüfusun siyasi bağımsızlık süreçlerinde marjinal hissettikleri gerçeğinin önemli bir göstergesidir. Mali'nin ilk lideri Modibo Keita'nın tek parti rejiminin siyasi karar almanın en üst kademelerine neredeyse hiçbir kuzeyliyi dahil etmemesi de bunun bir delilidir.¹²⁴ Bununla beraber bu durum sonraki dönemlerde değişmiş ve pek çok Malili Tevarık siyasi hayatın en üst kadrolarına kadar entegre edilmiştir.¹²⁵

Mali, 1960'ta bağımsızlığını kazandıktan sonra OCRS'den geri çekilse de Sahra'da bir devlet fikri günümüze kadar devam eden bir sorun olmaya devam etmiştir. 1960 yılından günümüze kadar geçen süreçte 1962-1964, 1990-1996, 2005-2009, 2012-2013 tarih aralıklarında olmak üzere dört büyük ayaklanma gerçekleşmiştir. Her bir ayaklanma bastırma, müzakere ve barış anlaşmalarıyla durdurulmuş ancak tam olarak nihayete erdirilememiştir.

2.2.3. El-Fellaka Ayaklanması: Bastırma (1962-64)

Mali Tevarıkları arasında el-Fellaka¹²⁶ ayaklanması (تمرد الفلقة, *Fellagha*, *Alfellaga*) adıyla bilinen ilk isyan hareketi bağımsızlıktan iki yıl sonra 1962'de Kidal şehrinde başlayıp yaklaşık iki yılın sonunda Mali ordusunun bastırmasıyla son bulmuştur.

¹²³ Baz Lecocq, a.g.e., s.53-58.

¹²⁴ Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Youssouf, a.g.e., s.12.

¹²⁵ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.32.

¹²⁶ El-Fellaka kelime olarak Fransız askerlerin Cezayirli mücahidler için kullandığı bir terimdir. Bkz. Huriye Sağyur, "Cuhûd'ül-visâti'l-Cezâiriyye fî halli'n-nizâ'il-Mali 2012-1015", (Yüksek Lisans Tezi, Muhammed Boudiaf-Msila Üniversitesi, 2017-2018), s.11.

Ayaklanma, Mali'nin ilk lideri Modibo Keita rejiminin sosyalist politikalarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

Hükümetin 1960-68 sosyalist politikalarında temel hedefi, tarım dışı sektörün gelişimini finanse etmek için çok düşük üretici fiyatları vererek ve özel ticareti yasaklayarak tarımdan mümkün olan maksimum geliri etmektir. Kentsel kesime, siyasi ve idari seçkinlere fayda sağlayan bu politika kırsal kesimin hoşnutsuzluğuyla sonuçlandı. Ayrıca memurların ayrıcalıklı statüleri ve yüksek geliri de toplumda huzursuzluğa neden oluyordu.¹²⁷

Tevarik siyasi eliti arasında sömürge öncesi Tevarik egemenliğine duyulan özlem ve OCRS'nin oluşturduğu Sahra Devleti imgesi El-Fellaka ayaklanmasının diğer nedenlerindendir.¹²⁸ Sömürge öncesi dönemde bazı Tevariklar siyahileri köle statüsünde çalıştırıyorlarken bağımsızlık, eski efendi-hizmetçi ilişkisini ortadan kaldırdı. Mali'nin yeni liderleri, kendileri için bir tür özerklik veya bağımsızlık isteyen bu Tevariklara güvenemedi.¹²⁹ Mali siyasi eliti, mevcut Mali devletinin, ülkeyi daha ileriye taşıyacak çeşitli etnik grupların oluşturduğu bir ulusu düşlerken, bazı Tevarik siyasi elitleri henüz başarılı olamamış bir bağımsızlık için mücadele etmeyi tasarlıyorlardı.¹³⁰ Bazı Tevariklar arasında, belirli bir ayrımcılığa maruz kaldıkları ve devlet yardımlarının dağıtımında diğerlerinden daha fazla ihmal edildiklerine dair bir inanç vardı. Sömürge sonrası Mali'nin üst düzey görevlilerinin çoğunun, güneydeki etnik gruplardan gelmesinden rahatsız oldular. Ayrıca, tarım ürünlerine ayrıcalıklı erişimlerini tehdit eden toprak reformundan da endişe duyuyorlardı. Bunun yanı sıra 60'lı yıllar sadece Tevariklar için değil tüm Malililer için hayal kırıklığıyla doluydu. Yeni hükümet halkın yaşam koşullarını iyileştiremedi, işlemez haldeki sosyal ve ekonomik politikalar idari deneyimsizlik ile birleşerek ekonomi ve sivil özgürlükler için felaketle sonuçlandı. Tüm bunların sonucunda sayıları 1.500'den fazla olmayan isyancıların yol açtığı ayaklanma, 1962 başlarında vur-kaç baskınlarla başlayıp 1963 yılına kadar artarak devam etti. Deve ve

¹²⁷ Jean-Paul Azam, Christian Morisson, Sophie Chauvin, Sandrine Rospabé, *Conflict and Growth in Africa*, Vol. 1: The Sahel, (France: Development Centre, Organisation for Economic Co-operation and Development, 1999), s.11.

¹²⁸ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.33.

¹²⁹ Jean-Paul Azam ve diğerleri, a.g.e., s.13.

¹³⁰ Baz Lecocq, a.g.e., s. 26-27.

eski küçük silahlarla saldıran isyancılara Mali Hükümeti, yeni Sovyet silahları ve iyi donanımlı ordusuyla hızlı ve oldukça sert bir şekilde cevap verdi. Ardından Tevarıkların yaşadığı bölgeler baskıcı bir askeri yönetim altına girdi ve pek çok Malili Tevarık komşu ülkelere mülteci olarak kaçtı.¹³¹

El-Fellaka ayaklanması yerel bir olaydı. Daha çok Tevarıklar arasında en etkili grup olan Adagh dağlarındaki İfoghas kabilesi soylularının Bamako'nun onlara üstünlük sağlayan mevcut düzenlerini baltalamaya çalışan politikalarına karşı bir tepkisiydi. Sömürge döneminde Fransızlar tarafından korunan ve desteklenen diğer kabileler üzerindeki baskınlıklarının yeni hükümet tarafından korunmaması bu soyluları rahatsız etti. Bu ilk isyan pek çok Tevarık kabilenin katılmadığı soylu kabilelerin isyanıydı. Tevarık olmayanlar, Kel Antsar ve Kel Iwellemmedan Tevarık konfederasyonları bu ayaklanmaya katılmadı. Tevarıkların lideri Amenakol bile kardeşi ayaklanmanın liderlerinden biri olmasına rağmen silaha dayanmaktan yana değildi. Ancak Mali silahlı kuvvetlerinin isyanı bastırırken isyancılar ile kuzeyde yaşayan halk arasında ayrım gözetmemesi toplumun pek çok kesiminin Bamako'ya karşı seferber edilmesine yol açtı.¹³² Ayaklanmanın çoğunlukla güneyden gelen Mali ordusu tarafından çok acımasız bir şekilde bastırılması kolektif hafızada özellikle Kidal bölgesinde acılı izler bıraktı ve bu bölgede katliamlardan etkilenen birçok ailede derin bir kırgınlık yarattı.¹³³ Dolayısıyla hükümetin ayaklanmayı bastırırken edindiği sert ve zorlayıcı önlemler isyanı bastırmada başarılı olsa da isyancı Tevarık siyasi elitinin düşüncelerinin halk içerisinde yayılmasına ve var olan şikayetleri beslemeye neden olduğu söylenebilir.

2.2.4. İkinci Ayaklanma: Tamanrasset Anlaşması ve Ulusal Pakt (1990-1996)

İlk ayaklanma sonrası ülkenin kuzey bölgelerinde askeri yönetim hâkim oldu. Pek çok Malili Tevarık komşu ülkelere mülteci olarak kaçtı. Hem hükümet görevlilerin hem ayaklanmacıların insan hakları ihlalleri, kuzey bölgelerinde korku ve güvensizlik halini besledi. Hükümet her ne kadar sosyal ve ekonomik durumları

¹³¹ Kalifa Keita, a.g.e., s.108-9.

¹³² Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, "A Process in Search of Peace. Lessons from the Inter-Malian Agreement", *International Peace Institute (IPI)*, Haziran 2017, s.7-8.; Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.10-11.

¹³³ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.33.

iyileştireceğini vaat etse de bunu gerçekleştirebilecek kaynaklara sahip değildi.¹³⁴ Modibo rejiminin gerek muhalefeti vahşice bastırması gerekse genç milislerin kötü davranışları, rejimi sevilmeyen ve despotik hale getirdi. Öyle ki 1968 yılında Moussa Traoré'yi Ulusal Kurtuluş Askeri Komitesi (*Comité Militaire de Liberation Nationale, CMLN*) başkanı olarak iktidara getiren askeri darbe, Mali halkı için bir rahatlamayı ifade ediyordu.¹³⁵ Moussa, yönetime geldiğinde anayasayı kaldırdı. 1969 yılına kadar ülkeyi yöneten askeri komiteye başkanlık etti.

Moussa'nın yeni askeri hükümeti ülkeyi daha açık bir şekilde Batı'ya ve serbest ekonomik reformuna döndürmeye çalıştı. Bununla beraber yabancı yatırım çok azdı ve ulusal altyapı gelişimi çok yavaş ve düzensizdi. Şişirilen kamu hizmeti kontrol edilemedi. Ekonomik olarak verimsiz, politik olarak güçlü olan kamu ekonomisi özelleştirilemedi ve ulusal borç arttı. 70 ve 80'ler boyunca hükümet yetkilileri arasında rüşvet giderek arttı. 1991'de ekonomiden, sosyal koşullardan ve hükümet politikalarından kaynaklanan memnuniyetsizlik halkın şiddetli tepkisine neden oldu.¹³⁶ Bu dönem ordu ekonomi yönetiminde yeteneksizliğini kanıtlarken, yozlaşmış albaylar, sosyal hizmetlerin ihmali, askeri valilerin suiistimalleri ve köylülerin sömürülmesi en çokta kuzeylileri etkiledi. Modibo rejiminin iktidarda olduğu dönemde hiçbir Tevarık hükümete bakan olarak atanmamıştı. Bu durum Moussa döneminde de birkaç istisna dışında devam etti. Kuzey bölgelerinin ulusal ve yerel siyaset üzerinde etkisi çok az oldu.¹³⁷

Ülkenin kuzey bölgelerinde 1968-74 ve 1980-85 yılları arasında çok şiddetli kuraklıklar yaşandı. Çiftlik hayvanlarının büyük bir çoğunluğu telef oldu. Göçebe Tevarıkların hayatları büyük zarar gördü ve toplumda yoksulluk katlanarak arttı. Dış güçler, Malili yetkilileri Tevarıklara gıda yardımını kesmekle ve 70'li yıllarda yaşanan kuraklığa karşı duyarsız olmakla itham ediyordu. Ancak bu dönem Mali'nin zayıf olan ekonomisi giderek zayıflamıştı. Hükümetin kaynakları oldukça sınırlıydı. Bununla beraber bu iddia bazı açılardan doğrudur. Zira 70'lerde kuzeyliler için verilen uluslararası yardım "kuraklık kaleleri" olarak bilinen Bamako'da lüks villalar

¹³⁴ Kalifa Keita, a.g.e., s.108.

¹³⁵ Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Youssouf, a.g.e., s.12.

¹³⁶ Kalifa Keita, a.g.e., s.104.

¹³⁷ Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Youssouf, a.g.e s.13-30.

inşa etmek için bazı ordu albayları tarafından kullanıldı. 1974'te Kidal ve Boureissa'da açlıktan ölenlerin çocukları ve ailelerinin, 1990'da intikam için geri döndüğü söylenmektedir. 1985'teki kuraklık zamanına kadar, uluslararası toplum Mali'ye ve diğer Sahel devletlerine ciddi yardımlarda bulundu. Bu dönem devlet, Kuzey bölgelerinde ciddi yardım çalışmaları da yaptı.¹³⁸ Kuraklık döngüsü ve ekonomik fırsatların yokluğu ülkenin kuzeyinde yaşayan halkı göç etmeye mecbur kıldı. Bazıları ülkenin güneyinde yapılan kamplara gitti. Bazıları Cezayir, Nijer ve Moritanya gibi civar ülkelere göç etti. Bazıları ise Libya'da Kaddafi'nin İslam Lejyonunda asker oldu.

Kıtlığın neden olduğu göç, Tevarık toplumunun parçalanmasına, toplumda gelecek ayaklanmaların faillerini oluşturan, yaşadığı topraklardan koparılmış işsiz bir genç kategorisinin oluşmasına yol açtı. 1974 ve 1984 yılları arasında göç eden bu gençlere Fransızca "işsiz" anlamına gelen “chomeur” kelimesinden türeyen işumar (*ishumar*) denildi. Libya'da İslam Lejyonuna katılan İşumarlarda silahlı şiddet kültürü gelişti. Kaddafi, isteyen Tevarıklara Libya vatandaşlığı vermeyi vaat ederken bir yandan da OCRS ve Kaddafizm karışımı bir Sahra devleti idealinin gelişmesine de katkıda bulundu. 1990'da Menaka'ya yapılan ilk silahlı saldırının lideri de 1974'te ülkesini terk eden Iyad ag Ghali'ydi.¹³⁹ Kaddafi, Tevarıkların olası bağımsızlık hareketini bölgedeki rakip aktörler özellikle de Cezayir üzerinde bir baskı kurma aracı olarak kullandı ve teşvik etti. Cezayir'de etki oluşturabilecek bir Tevarık nüfusu hala vardır.¹⁴⁰

İslam Lejyonuna dahil olan Tevarıklar Lübnan, Filistin ve Afganistan'a gönderildi. Bazıları Yakın Doğu ve Güney Asya'daki çeşitli çatışmalarda savaştı. 80'lerin sonunda İslam Lejyonu'nun dağılması, 1985 petrol fiyatlarının çöküşü ile işsiz kalmaları ve 1989'da Sovyetlerin Afganistan'ı boşaltması pek çoğunun topraklarına geri dönmesiyle sonuçlandı.¹⁴¹ Libya'da güvenlik ve askeri güç kadrolarında görevlendirilen Malili Tevarıklar askeri ve siyasi deneyim kazandılar. Sonraki dönemlerde de bu durumu Mali Hükümetine karşı kullandılar. Tüm bu unsurlarla

¹³⁸ Kalifa Keita, a.g.e., s.110.; Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Yousseuf, a.g.e., s.26.

¹³⁹ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.33-34.; Robin-Edward Poulton, Ibrahim Ag Yousseuf, a.g.e., s.43-44.

¹⁴⁰ Yahia Zoubir, “Algeria and the Sahelian Imbroglia: Preventing War and Fighting Terrorism”, s.2.

¹⁴¹ Kalifa Keita, a.g.e., s.111.

ekonomik ve politik olarak güçsüzleşen Mali’de daha önce Libya’da görev yapan Malili Tevarıklardan İyad Ag Ghali liderliğindeki Azavad’ın Kurtuluşu İçin Halk Hareketi (*Movement Populaire pour la Libération del’Azawad, MPLA*) 27 Haziran 1990’da ikinci Tevarık ayaklanmasını başlattı.

Ayaklanmanın nedenleri arasında ülkenin kuzeyinin zaman zaman maruz kaldığı ihmal ve küçümseme hali vardır. Hem kıtlık hem de genel olarak kuzey bölgelerine aktarılan büyük miktarlarda fonların Kuzey’deki seçkinler ve iktidara yakın olanlar arasında sınırlı kalması, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaması da bu anlamda önemlidir.¹⁴² Tevarıkların şikayetleri 60’lardan beri asla tamamen bitmemişti. Yaşam koşullarının kötüleşmesinden hükümeti sorumlu tutuyorlardı. Bu ayaklanma ilkinde göre daha organize ve donanımlıydı. İsyancılar, sayısız küçük Sovyet silahlarına sahiplerdi. Hükümete ait yapıları yok etmede ve hükümet takibinden kaçmada, komşu ülkelerde sığınak bulmada çok daha etkiliydiler. Sayıları birkaç binden fazla olmayan ayaklanmacılar sadece Tevarık olmayıp Araplar da Azavad Arap-İslam Cephesi (*Front Islamique Arabe de l’Azawad, FIAA*) ile buna dahildi. Bununla beraber kuzeydeki pek çok Tevarık dahil olmak üzere çoğu grup ayaklanmayı desteklemedi. Hükümet, başlangıçta 60’larda olduğu gibi ayaklanmayı bastırmaya çalışsa da bunda istediği başarıyı elde edemedi. Güvenlik güçlerinin verdiği kayıplar ve büyüyen iç muhalefet çatışmaların uzlaşma olmadan çözilemeyeceğini gösterdi. Mali Hükümeti, çatışmanın çözümü için Cezayir’in arabuluculuk teklifini kabul etti.¹⁴³

6 Ocak 1991’de Cezayir’de Mali Hükümeti ile Azavad Halk Hareketi (*Mouvement Populaire del’Azawad, MPA: önceki adıyla MPLA*) ve FIAA arasında Tamanrasset Anlaşması¹⁴⁴ imzalandı. Anlaşmayı Mali Hükümeti adına Albay Ousmane Coulibaly, MPA ve FIAA adına MPA genel sekreteri İyad Ag Ghali ve Cezayir İçişleri Bakanı Mohamed Salah Mohammedi imzaladı. On üç maddeden oluşan Tamanrasset Anlaşması’yla Mali’de askeri operasyonların, silahlı eylemlerin durdurulmasına,

¹⁴² Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s. 34.

¹⁴³ Kalifa Keita, a.g.e., s.111-112.; Stephanie Pezard, Michael Shurkin,a.g.e., s.12.

¹⁴⁴ Accord sur la Cessation des Hostilités, Tamanrasset, Cezayir, 6 Ocak 1991. (Fransızca), http://www.unesco.org/culture/fr/indigenous/Dvd/pj/TOUAREG/TouaregC4_2.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021]. ; Tamanrasset Accord Agreement on Ceasing of Hostilities, Tamanrasset, Cezayir, 6 Ocak 1991, (İngilizce Çeviri), <https://ucdp.uu.se/downloads/fullpeace/mal19910106.pdf> [Erişim: 31.01.2022].

askeri kışlaların aşamalı olarak daha uygun yerlere taşınmasına, isyancı savaşçıların Mali Silahlı Kuvvetlerine entegre edilmesine ve anlaşma hükümlerinin uygulanmasından sorumlu Cezayir liderliğinde bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir.

Anlaşmadan birkaç ay sonra Mali’de hükümetten memnuniyetsizlik ve artan demokrasi talepleri neticesinde 26 Mart 1991’de Amadou Toumani Touré (ATT) liderliğinde bir grup asker Moussa Traoré hükümetine bir darbe yaptı. Ülkede ilk demokratik seçimin yapılmasının yolu açıldı. Bir yıl içerisinde yapılan seçimler ile 8 Haziran 1992’de Mali’nin yeni lideri Alpha Oumar Konaré oldu.

Tamanrasset anlaşması taraflar için önemli bir başarı ve barış için umut verici bir başlangıç olmakla beraber barışın tesis edilmesinde yeterli olmadı. Çünkü tüm Tevarıklar müzakere masasında temsil edilmemiş, taraflar ateşkese bağlı kalmamış, anlaşma uygulanamamış ve güvensizlik devam etmiştir.¹⁴⁵ Sonrasında görüş ayrılıkları yaşayan MPA dört ayrı harekete bölünmüştür. Bu yeni hareketler, MPA bünyesinde taraf oldukları anlaşmaya uymamıştır. Bu hareketler; MPA, Azavad’ın Kurtuluşu İçin Halk Cephesi (*Front Populaire de Libération de l’Azawad, FPLA*), Azavad’ın Kurtuluşu İçin Silahlı Devrim (*Armée Revolutionnaire de Libération de l’Azawad, ARLA*) ve FIAA’dır.

MPA’nın yaşadığı bu bölünme sürecinde Cezayir’in çabaları ve bölünen gruplara yönelik baskısı sonuç verdi. Taraflar yeniden müzakere masasına oturdular. 13 Aralık 1991’de Cezayir’in el-Guli (*Goléa*) kasabasında, Azavad bölgesindeki silahlı hareketler için tek bir çatı oluşturulmasına yönelik bir anlaşma imzalandı. Böylelikle Azavad Birleşik Hareketler ve Cephele Koordinasyonu’nun (*Coordination des Mouvements et Fronts Unifiés de l’Azawad, MFUA*) kuruluşu ilan edildi.¹⁴⁶ Bölünen grupların bir çatı altında toplanması yeni barış anlaşmasına giden süreci de başlattı.

Mali Hükümeti, yeniden müzakere yöntemine yöneldi. Bu amaçla hükümet, MFUA ile 11 Nisan 1992’de Ulusal Pakt’ı (*Pacte National*)¹⁴⁷ imzaladı. Paktı, 1994

¹⁴⁵ Kalifa Keita, a.g.e., s.113.

¹⁴⁶ Fuad Ferhavi, “Afrika’da Küresel Rekabet ve Mali Krizi”, *USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi*, 2013, s.16.

¹⁴⁷ The National Pact, 11 Nisan 1992 (İngilizce), http://peaceaccords.nd.edu/wp-content/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021]

görüşmesi takip etti. Bu görüşmede Cezayir arabuluculuğu tarafından Tamanrasset anlaşmasına uygun olarak yapılan görüşmeleri ve imzalanan Paktı desteklemek üzere mültecilerin dönüşü, askeri üslerin dağıtılması, kişilerin ve taşınmazların korunması ve bölgenin güvenliği gibi konular görüşüldü. 26 Mart 1996'dan 1998'e kadar bu görüşmeler devam etti.¹⁴⁸

Ulusal Pakt; eski isyancıların Ordu ve Hükümet kadrolarına entegrasyonu, gerçek bir yetki devrine sahip yerel ve bölgesel konseyler hiyerarşisinin oluşturulması, ulusal kalkınma için kaynakların tahsisi ve paktın uygulanmasını denetlemek için çeşitli komisyonların oluşturulması gibi konuları ele aldı. Tamanrasset Anlaşmalarının en önemli sonuçlarından biri, kuzeyde garnizon kurmak için geçici güvenlik güçlerinin oluşturulmasıydı. Bu kuvvetler, Mali Ordusu ve isyancı savaşçıların sabit bir yüzdesini içeriyordu. Bu hem her iki taraf içinde önemli bir güven artırıcı önlem hem de işsiz, silahlı Tevarıklar sorununu azaltacak bir başlangıç mekanizmasıydı. Yaklaşık 9500 kişi ekonomik hayata entegre olmak için finansal destek aldı. Yaklaşık 3000 Tevarık savaşçısı çeşitli Mali kadrolarına entegre edildi. İlk aşamada bazı zorluklar vardı. Ordudaki bazı Tevarıklar 1994'te yeni meslektaşlarını öldürdü, bazıları resmi eğitime sahip değildi ve ordu hayatına uyum sağlayamadı. Ancak yine bazıları karşılıklı uyum sağlayıp hedeflenen amaçları sağladı. Ordu, yardım çabalarına yoğun bir şekilde katıldı. Halka gıda maddeleri ve ücretsiz tıbbi hizmetler sunmaya başladı. Tevarıkların geleneksel kültürlerinin paylaşımını destekledi. 1991-93 yılları arasında Mali Hükümeti, altyapı yatırımlarının yaklaşık %48'ini kuzey bölgelerine harcadı. STK'lar ve insani yardım kuruluşları yoluyla yerleşim ve rehabilitasyon çabalarına yardım edildi. Kuzeydeki kilit pozisyonlara daha eğitilmiş ve duyarlı kişiler atandı.¹⁴⁹ Ayrıca imzalanan Pakt ile isyancılar Azavad'ın bağımsızlığı talebinden vazgeçtiler.¹⁵⁰

Ayaklanma dönemleri kuzeydeki çiftçi topluluklarının çoğu, öz savunma milisleri oluşturdu. 1994 sonrasında bu topluluklar hem ayaklanmacıların saldırılarından korkuyor hem de Tevarıklara sağlanan ekonomik yardım ve desteği kıskanıyorlardı.

¹⁴⁸ Yusuf Dûsen, "Devrû'd-diplûmâsiyyeti'l-Cezâiriyye fi halâleti'l-ezmâti'd-düveliyye ezmetü Mali Ünmûzecen", (Yüksek lisans Tezi, Mohamed Boudiaf - M'sila Üniversitesi, 2019), s.33.

¹⁴⁹ Kalifa Keita, a.g.e., s.113-118.; Stephanie Pezard, Michael Shurkin,a.g.e., s.15.

¹⁵⁰ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.5.

Gao bölgesindeki Songay milisler 1994'te Ganda Koy Mali Yurtsever Hareketi (*The Malian Patriotic Movement 'Ganda Koy', MPMGK*) ile birleşti. Sonrasında Tevarıklar ve diğer gruplar birbirleriyle savaşmaya başladı.¹⁵¹

Son olarak barış 1996'da Timbuktu'da Mali Hükümetinin düzenlediği ve tüm grupların katıldığı Barış Meşalesi Töreni (*Cérémonie des Flammes de la Paix*) ile sağlandı. Bu törende çatışmada toplanan tüm silahlar yok edildi.¹⁵²

2.2.5. Üçüncü Ayaklanma: Cezayir Anlaşması (2005-2009)

İkinci ayaklanma 1996'da barış anlaşmalarıyla dindirile de son bulmadı. 1990'lı yıllarda hükümet ile çatışan gruplar arasında bir çözümün bulunması için harcanan çabalara rağmen yeni örgütlerin ortaya çıkması, yapılan anlaşmalarda verilen vaatlerin gerçekleştirilmemesi, tarafların yapılan anlaşmalara sadık kalmamaları ve saldırıların devam etmesi 2005'te üçüncü ayaklanmanın başlamasına yol açtı.

Ayaklanma, Albay Hassan Ag Fagaga'nın rakibi El Hadj Ag Gamou'nun Gao garnizonunun komutanı olarak atanmasından duyulan memnuniyetsizlik ile tetiklendi.¹⁵³ Mayıs 2006'da isyancılar İyad Ag Ghali, İbrahim Ag Bahanga ve Fagaga liderliğindeki Değişim İçin Demokratik Koalisyon (*Alliance Démocratique 23 Mai pour le Changement, ADC*) grubu altında birleşti. Kidal'de ve Minaka'da Mali ordusunun askeri merkezlerine saldırıp bölgenin kontrolünü ele geçirdiler.¹⁵⁴

Cezayir, Mali Hükümetine arabuluculuk teklifinde bulundu. Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika, Hükümet ile ADC arasında Cezayir'in başkentinde bir barış anlaşması imzalanmasında arabulucu oldu. 4 Temmuz 2006'da Cezayir Anlaşması¹⁵⁵ imzalandı.

Anlaşma kuzeye daha fazla özerklik ve kalkınma fonu verilmesini taahhüt ediyordu. Bununla beraber anlaşmayı Malili siyasi partiler zayıf ve uygunsuz bir çözüm olarak değerlendirip reddederken, çoğu Tevarık grupta sadece İfoghas klanı temsil edildiği

¹⁵¹ Kalifa Keita, a.g.e., s.115-116.; Stephanie Pezard, Michael Shurkin,a.g.e., s.15.

¹⁵²Huriye Sağyur, a.g.t., s.12.

¹⁵³ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.8.

¹⁵⁴ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.5.

¹⁵⁵ Accord d'Alger pour la Restauration de la Paix, de la Sécurité et du Développement dans la Région de Kidal, 4 Temmuz 2006, (Fransızca), https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/ML_060704_Accord%20d%27Alger.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

ve sadece onların faydasına olduğu için onaylamadı. Ag Fagaga ve İbrahim Ag Bahanga, 2006 Cezayir Anlaşmasını reddederek Nijer-Mali Tevarık Değişim İttifakı (*Alliance Touarègue Niger-Mali pour le Changement, ATNMC*) bayrağı altında Nijer merkezli Tevarık gruplarıyla bir ittifak kurdular. Cumhurbaşkanı ATT ise ATNMC ile mücadele için 2008 Nisan-Mayıs'a kadar müzakere yöntemine başvurdu. Ancak Bahanga'nın 63 Malili askeri öldüren ve Diabaly'deki ordu üssüne kadar güneye saldırı başlattığında daha askeri bir seçeneğe yöneldi. Mali ordusunun iki subayı olan Tevarık Yarbay El Haji Ag Gamou ve Arap Albay Muhammed Ould Meydou tarafından kontrol edilen yerel Tevarık ve Arap milislerinin desteğini aldı. Bu milisler barışı değil kuzeydeki bölünmeleri besledi. 2009'da ATNMC kesin olarak yenildi. Diğer yandan ADC'nin lideri İyad Ag Ghali'nin 2003'te ülkeye giren Cezayir merkezli Selefi Vaaz ve Savaş Grubu (*Groupe Salafiste pour la Prédication et le Muharebe, GSPC, daha sonra AQIM*) ile bağları olduğuna dair söylentiler giderek arttı. Örgüt, mali imkanları ve yerel suç şebekelerinin desteğiyle kuzeylileri kendine çekti. 2011'de AQIM bir kolu olarak Batı Afrika'da Birlik ve Cihat Hareketi (*Mouvement pour l'unicité et le cihad en Afrique de l'Ouest, MUJAO*) kuruldu.¹⁵⁶

2010 yılında ATT, Kuzey Mali'de Barış, Güvenlik ve Kalkınma için Özel bir Program (*Program Spécial pour la Paix, la Sécurité et le Développement du Nord Mali*) uygulayarak kuzeyde artan güvensizliği gidermeye çalıştı. Ancak başlangıçta umut veren program, bütçesi kalkınma yerine güvenlik kurumlarının inşasına ayrıldığında itiraz ile karşı karşıya kaldı. Bütçenin özellikle ordu kamplarının inşasına ayrılması, daha sonra 2012'de MNLA'nın silaha sarılma nedenlerinden biri de olarak da öne sürülmektedir.¹⁵⁷

2.3. 2012 AYAKLANMASI: OUAGADOUGOU VE MALİ'DE BARIŞ VE UZLAŞMA ANLAŞMALARI

2.3.1. 2012 Ayaklanması ve Ouagadougou Anlaşması

17 Ocak 2012'de güçlerini birleştiren Azavad'ın Kurtuluşu için Ulusal Hareket (*Mouvement National pour la Liberation du Azawad, MNLA*) ve Ensaruddin (*Ansar Dine*), Kidal bölgesindeki Aguelhok kasabasında bir askeri garnizona saldırarak

¹⁵⁶ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.6-8.; Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e, s.18.

¹⁵⁷ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.6.

dördüncü Tevarık ayaklanmasını başlattılar.¹⁵⁸ Önceki saldırıların aksine ayaklanma, çok daha hazırlıklı ve organizeydi. İsyancılar büyük bir cephaneye sahipti. Ayaklanma Ekim 2011'de Libya'dan gelen Malili Tevarıklar tarafından desteklenen MNLA'nın zaman içerisinde bölünmüş ve zayıflamış tüm isyancı grupları bir araya getirmeyi başarması ile gerçekleşti.¹⁵⁹

Kuzeydeki Kidal, Gao ve Timbuktu şehirlerini ele geçiren isyancılar Douentza ilçesinin de işgaliyle silahlı eylemlerinin bittiğini, tüm Azavad bölgesini içeren Tevarıklar için Azavad devletini kurduklarını ve bir geçiş hükümeti oluşturduklarını ilan ettiler.¹⁶⁰ Ancak MNLA hükümete karşı kurduğu ittifakı koruyamadı. İsyancı gruplardan Ensaruddin ve AQIM giderek güç kazanırken, MNLA etkisini kaybetmeye başladı.

Mali Hükümeti ile Muhammed Ag Nacim liderliğindeki MNLA arasında silahlı çatışmalarda 70'in üzerinde askerin ölmesi, asker ailelerinin devlet sarayı önünde eylemde bulunmaları ile cumhurbaşkanına yönelik eleştiriler artmaya başladı.¹⁶¹ Akabinde 22 Mart 2012'de ABD'de eğitim gören Yüzbaşı Amadou Haya Sanogo, Cumhurbaşkanı ATT'ye karşı bir askeri darbe gerçekleştirdi.

Darbe ve devam eden ayaklanma kuzeyde ciddi bir güvenlik eksikliğine neden oldu. Askeri ve mali açıdan üstün olan AQIM ve onun kolu olan MUJAO, MNLA güçlerini hızla püskürterek sırasıyla Timbuktu ve Gao'nun, Ensaruddin ise, Kidal'in kontrolünü ele geçirdi.¹⁶² Bu işgal sonrasında ECOWAS devlet liderleri, Mali'deki siyasi durumu görüşmek üzere 27 Mart 2012'de Fildişi Sahili'nin Abidjan kentinde bir günlük olağanüstü zirvede bir araya geldi. Burkina Faso Devlet Başkanı Blaise Compaoré, durumu ele almak üzere arabulucu olarak atandı. Yapılan istişarelerin ardından bir ay sonra bir çerçeve anlaşması imzalandı.¹⁶³

12 Haziran 2012'de ECOWAS Destek Gücü (*standby force*) tarafından yönetilen bir barış operasyonunun konuşlandırılmasına izin verildi. Görev yönetimi ve planlama

¹⁵⁸ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.9.

¹⁵⁹ Gregory Chauzal, Thibault van Damme, a.g.e., s.10.

¹⁶⁰ Huriye Sağıyur, a.g.t., s.15.

¹⁶¹ Huriye Sağıyur, a.g.t., s.13-14.

¹⁶² Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.10.

¹⁶³ Haley Abrahams, Petronella Mugoni, Edit, a.g.e., s.54.

gibi koşulların tamamlanması Aralık ayına kadar devam etti. 20 Aralık 2012 tarihli BM Güvenlik Konseyi'nin 2085 no'lu Kararı ile 3.300 kişilik bir personel gücüyle Afrika liderliğinde Mali Uluslararası Destek Misyonu'na (*African-led International Support Mission to Mali, AFISMA*) "Mali makamlarını terörist, aşırılıkçı ve silahlı grupların kontrolü altındaki topraklarının kuzeyindeki bölgeleri kurtarmada desteklemek" için yetki verildi.¹⁶⁴ Ancak İslamcı grupların güneydeki Bamako'ya doğru hızlı hareketi, geçici Mali Hükümeti'ni Fransız askeri müdahale çağrısında bulunmaya yöneltti. 11 Ocak 2013'te AFISMA'dan önce Fransa, Serval Operasyonunu başlattı ve kısa sürede Gao, Timbuktu ve Kidal'in kontrolünü ele geçirdi. Fransa, Özel Kuvvetler dahil olmak üzere Mali'de yaklaşık 4000 asker konuşlandırmıştı. Bu operasyon sonrasında, Mali'de BM Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (*UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, MINUSMA*), Güvenlik Konseyi'nin 15 Nisan 2013 tarihli 2100 sayılı Kararı ile 1 Temmuz'da konuşlandırılmak üzere yetkilendirildi.¹⁶⁵ 17 Ocak'ta Nijerya'nın katkıda bulunduğu ilk birlikler geldi. Aynı tarihte AB, Mali'de çok uluslu bir askeri Eğitim Misyonu (*European Union Training Mission in Mali, EUTM Mali*) kurdu. Çad da 2000 kişilik askeri bir birlik ile çatışmaya katıldı. Bu süreçte Ensaruddin'den ayrılarak oluşan Azavad İslami Hareketi (*Mouvement Islamique de l'Azawad, MIA*), terörizmi reddedip barışçıl bir çözüm talep etti ve akabinde HCUA'ya katıldı. MNLA ise HCUA'ya katılmayı reddetti ve ayrılıkçı taleplerden vazgeçerek cihatçılıkla mücadelede iş birliğine açık olduğunu açıkladı.¹⁶⁶ 18 Haziran 2013'de iki haftalık arabuluculuk sürecinin sonunda Mali Hükümeti, MNLA ve HCUA arasında BM ve Afrika Birliği Örgütü'nde (*Organization of African Unity, OAU/AU/AfB*) tarafından desteklenerek Burkina Faso liderliğinde Ouagadougou'da "Mali'de Cumhurbaşkanlığı Seçimi Ve Kapsayıcı Barış Görüşmelerine İlişkin Ön Anlaşma"¹⁶⁷ imzalandı.

¹⁶⁴ Alessandro Marlo Amoroso, "Mali: The Overlap and Combination of Separatist, Jihadist and Intercommunal Conflicts", The War Report Armed Conflicts in 2018, (The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Nisan 2019), s.105-106. <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20War%20Report%202018.pdf> [Erişim Tarihi: 02.06.2022].

¹⁶⁵ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.10; Dona J. Stewart, a.g.e., s.43.

¹⁶⁶ Alessandro Marlo Amoroso, a.g.e., s.106-107.

¹⁶⁷ Accord Préliminaire à l'élection Présidentielle et aux Pourparlers Inclusifs de paix au Mali (Accord Préliminaire de Ouagadougou), 18 Haziran 2013, (Fransızca),

Ouagadougou Ön Anlaşması, Mali’de hükümetin Kidal’e geri dönmesini ve 2013’te cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin düzenlenmesini sağladı. İbrahim Boubacar Keita’nın (IBK) cumhurbaşkanı seçilmesiyle anayasal düzen restore edildi. Bununla beraber anlaşma, ayaklanmacıların geleceğini ele almıyordu ve kısa vadeli çözümlere odaklanmıştı. Anlaşmanın takip (*follow-up*) mekanizmaları olan İzleme ve Değerlendirme Komitesi (*Comité de Suivi et d’évaluation, CSE*) ve Ortak Güvenlik Teknik Komisyonu (*Commission Technique Mixte de Sécurité, CTMS*) BM Güvenlik Konseyi’nin görevlendirmesiyle MINUSMA tarafından yönetildi.¹⁶⁸ Barış için pek çok girişim başlatıldı. Ancak 17 Mayıs 2014’te Başbakan Moussa Mara’nın Kidal ziyareti esnasında savunma ve güvenlik güçleri ile silahlı gruplar arasında çıkan çatışmalar bölgede gerilimin artmasına yol açtı. Çatışmadan dört gün sonra Malili güçler Kidal’e müdahalede bulundu. Sonrasında Malili askerler MINUSMA kamplarına sığındılar. MINUSMA, Malili güçlerin ayrılmasından sonra artık Mali’nin kuzeyinde faaliyet gösteren ana güce dönüştü. Fransa ise Serval Operasyonunu askeri güçlerini azaltarak ve yeniden düzenleyerek Barkhane Operasyonu dönüştürerek bölgede kalmaya devam etti.¹⁶⁹

Ağustos 2014’te Tevarık isyancılara karşı Tevarık İmghad’lardan hükümetle uyumlu bir hareket olan GATIA kuruldu. Ayrıca Platform, MNLA, HCUA ve Azavad Arap Hareketi’nin (*Mouvement Arabe de l’Azawad, MAA*) oluşturduğu askeri bir ittifak olan Azawad Hareketlerinin Koordinasyonu’na (*Coordination of Azawad Movements, CMA*) karşı cephe aldı.¹⁷⁰ Cezayir’in Mali’de barış sürecini devraldığı durum da tam olarak budur.

2.3.2. Cezayir Müzakereleri ve Mali’de Barış ve Uzlaşma Anlaşması

Cezayir, Ocak 2014’te Mali’deki silahlı hareketlerle “keşif görüşmeleri” başlattı. Nisan ayında Cezayir Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika’nın yeniden seçilmesi ve Mayıs ayında Kidal’de yaşanan çatışmalar sonrasında görüşmeler yoğunlaştı. Silahlı hareketler iki ayrı grup olarak müzakerelere katıldı. Bu gruplar MNLA, HCUA, MAA-CMA içeren ‘Koordinasyon’ ve MAA-Platform, Yurtsever Direniş Hareketleri

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/ML_130618_AccordElectionsDialogueInclusif.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

¹⁶⁸ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.11

¹⁶⁹ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.12-13.

¹⁷⁰ Alessandro Marlo Amoroso, a.g.e., s.108.

ve Cephelerin Koordinasyonu (*Coordination des Mouvements et Fronts Patriotiques de Résistance, CMFPR*), Azavad için Halk Koalisyonu (*Coalition du Peuple pour l’Azawad, CPA*) içeren ‘Platform’dur.¹⁷¹

Cezayir müzakerelerinin Mali'deki geçmiş barış süreçlerine kıyasla gerçek farklılığı birbirinden farklı çıkarları olan ve çeşitli taraflarla değişik bağlantıları olan çok sayıda arabulucu içermesiydi. Baş arabulucu Cezayir Dışişleri Bakanı Ramtane Lamamra, BM, AU, ECOWAS, AB, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Burkina Faso, Çad, Moritanya, Nijer ve Nijerya dahil olmak üzere bir dizi başka “eş arabulucu” davet etti. Uluslararası aktörlerin yanı sıra Tevarık nüfusa sahip komşu ülkelerde anlaşmaya dahil edildi. Bu arabuluculuk ekibi ilk kez Temmuz 2014'te Cezayir'de ilk kez bir araya geldi.¹⁷² Beş aşamalı gerçekleşen Cezayir süreci sonunda 15 Mayıs ve 20 Haziran 2015 tarihlerinde iki aşamalı olarak imzalanan Cezayir'de Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması (*Accord pour la Paix et la Reconciliation au Mali*) bir diğer adıyla “Bamako Anlaşması” imzalandı.

2.3.3.2012 Ayaklanmasının Nedenleri

2012 ayaklanması, diğer ayaklanmaların bıraktığı mirasın yanı sıra bölgesel ve küresel pek çok unsurdan beslendi. Geçmişte imzalanan her anlaşma bazen olumlu bazen olumsuz olarak kendisinden sonraki süreçleri etkiledi. Göçler, kıtlık ve savaş insanların radikalleşmesinde etkili oldu. Bir bütün halinde Tevarık meselesinin nedenleri; bağımsızlık sonrası Tevarık siyasi elitinin egemenlik özlemi, askeri yönetimin toplumsal hafızadaki acılı izleri, Bambara kültür ve tarihinin ülke kimliğinde baskın etkisi, kıtlığın özellikle de kuzey toplumlarını parçalaması, Kaddafi'nin İslam Lejyonunda savaş kültürü gelişen Malililerin ülkeye ağır silahlar ile geri dönüşü ve bazı yetkililerin kuzeye yönelik ihmal ve küçümseme halidir. Bu küçümseme salt Tevarıklara yönelik değil kuzeydeki tüm topluluklara yöneliktir.

Ekim 2011'de Kaddafi rejiminin devrilmesi ile tahminen 2000 ila 4000 Malili Tevarık Savaşçısının Libya'dan ağır silah ve cephanelik ile Mali'ye geri döndü. Bu Mali'de zaten istikrarsız olan durumu daha da kötüleştirdi. Zira bu Tevarıkların sahip olduğu askeri deneyim ve organizasyon gücü isyanı öncekilerden ayıran önemli bir

¹⁷¹ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.12-13.

¹⁷² Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.13.

özelliğidir. MNLA liderleri olan Mohamed Ag Najem ve Bilal Ag Acherif'te Kaddafi ordusunda albay rütbesine sahipti.¹⁷³

Tevarik meselesini karmaşıklaştıran, sorunun yönetim, uyuşturucu, yasadışı göç, kaçakçılık ve terör gibi pek çok faktör ile etkileşim içinde olmasından da kaynaklanmaktadır. Ayaklanmalar sonrası yapılan barış anlaşmaları, isyancıların ve yakın çevrelerinin devlet hizmetlerinde görevlere getirildiği, sonraki dönemlerde bulundukları konumdan daha fazlasını isteyen bazı isyancıların yeniden silahlandığı ve anlaşmalar ile elde ettiklerinden daha fazlasını devletten talep ettikleri bir döngünün oluşmasıyla sonuçlandı. Ayrıca anlaşma sonrası kuzeye gelen fonlar kaçakçılık, uyuşturucu ve rehine ticareti gibi bir nakit akışına dönüştü. Zira bu fonlar Kuzey'de yaşayan halka değil, çeşitli Tevarik ve Arap kabile liderlerine, cihatçı ve ayrılıkçı gruplara, bazı generallere ve Kuzey'e atanan yüksek rütbeli askerlere gitti.¹⁷⁴ Anlaşmaların barışın tesisinden çok çatışmacı grupların çıkarları için bir araca dönüşmesi, bu döngü ve geçmiş anlaşmaların bıraktığı miras ayaklanmanın önemli bir nedenidir.

Silahlı gruplar, Kuzey'in tamamını kapsamadığı gibi kendi topluluklarının da çoğunu temsil etmemişlerdir.¹⁷⁵ Mali Hükümeti'nin üzerine düşeni tam anlamıyla yerine getirdiğinde bile kendi kişisel veya grup çıkarlarını savunmak için silahlanan ve barış süreçlerini yönlendiren bu gruplar barış ihtimalini imkansız kılmaktadır. Bu anlamda temsiliyetin ve gerçek bir barış isteğinin olmaması da ayaklanmanın bir diğer nedenidir.

2.3.4. 2012 Ayaklanmasında Çatışan Taraflar

Mali'de hükümete karşı gelen gruplar bir bütünlük arz etmemektedir. Başlangıcından günümüze bu gruplar sayıca artmış, dönüşmüş, yeni fraksiyonlar oluşmuş ve yeniden şekillenmiş otonomi, din, etnik köken gibi çeşitli görüşler etrafında toplanarak birbirinden farklı taleplerle oluşa gelmişlerdir. Bunun yanında hem hükümete karşı ayaklanan gruplar hem de terör örgütleri arasında keskin çizgiler olmayıp geçişken bir ilişki vardır. Birbirlerinden türedikleri gibi çıkar durumlarına göre zaman zaman ayrılıp birleşmektedirler.

¹⁷³ Dona J. Stewart, a.g.e., s.37-8.

¹⁷⁴ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.36.

¹⁷⁵ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.25-26.

2012 ayaklanması, MNLA'nın terörist gruplarla kurduğu ittifak ve çok hızlı bir şekilde iktidarın ele geçirilmesi sonucunda radikal bir boyut kazandı. MNLA, AQMI, Ensaruddin ve MUJAO tarafından ortaklaşa gerçekleştirilen saldırılar, MNLA ve Ensaruddin arasında gidip gelenler ve özellikle Kuzey bölgeleri ele geçirildiğinde MNLA'dan Ensaruddin'e, Fransız müdahalesi sonrası ise tersine dönen hareket grupları arasında geçişkenliği ve ilişkileri göstermektedir. Yanı sıra çok sayıda gencin bu gruplara katılmasının nedeni ideolojik değil ücret, statü, güç ve silah kazanmak içindi. Örneğin ayaklanmanın başında pek çok Fulani, MNLA karşıtlığı üzerinden MUJAO'ya katılmıştır.¹⁷⁶

Mali'de çatışan tarafların tam bir listesini vermek zordur. Çünkü daima gruplar içi bölünmeler, yeni fraksiyonlar ve yeni gruplar oluşmaktadır. Bununla beraber 2012 ayaklanması ve sonrasında çatışmalara dahil olan başlıca gruplar aşağıdaki alt başlıklarda incelenmiştir.

Koordinasyon (CMA): 2015 Bamako Anlaşmasının taraflarından biridir. MNLA, HCUA ve MAA-CMA'nın birleşimi bir gruptur. Tek bir ideoloji temsil etmeyen şemsiye bir yapıdır.¹⁷⁷ Bamako Anlaşmasının taraflarından da biridir.

MNLA: MNLA, Azavad Ulusal Hareketi (*Mouvement National de l'Azawad, MNA*) ile Kuzey Mali Tevarık Hareketi (*Mouvement Touareg du Nord Mali MTNM*) birleşmesinden ortaya çıkan ayrılıkçı Tevarık hareketidir. MNLA, hükümete karşı tüm grupları toplayarak 2012 ayaklanmasını başlatan gruptur. Ancak bu birleşme uzun sürmeyip dağılmış ve yerini AQIM ve Ensaruddin gibi örgütler almıştır.

Grubun genel sekreteri Bilal Ag Chérif, askeri yöneticisi ise Mohamed Ag Najim'dir.¹⁷⁸ MNLA'nın kökeni, Kel Adagh konfederasyonunun İdnan soylu klanından gelmektedir. Pek çok Tevarık, hatta büyük çoğunluk çeşitli nedenlerle

¹⁷⁶ Jean-Pierre Olivier de Sardan, a.g.m., s.37-38

¹⁷⁷ European Council on Foreign Relations (ECFR), "Coalition des Mouvements de L'azawad (CMA)", https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/cma#menuarea [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

¹⁷⁸ Andrew McGregor, "Anarchy in Azawad: A Guide to Non-State Armed Groups in Northern Mali", Jamestown Foundation Global Research & Analysis, C:15 S:2 (27 Ocak 2017), s.10. https://jamestown.org/wp-content/uploads/2017/02/TM_January_27_2017.pdf?x73745 [Erişim Tarihi: 16.06.2022].

MNLA'ya karşı çıkmaktadır. Bu nedenle MNLA'nın kuzeyliler adına konuşması pek çok insanı rahatsız etmiştir.¹⁷⁹

HCUA: HCUA, Amenokal ailesinin, Kel Adagh siyasi elitinin ve tarihsel hiyerarşik toplum yapısını destekleyenlerin çıkarlarını temsil eden ve kuzeydeki daha çok politik yönü ağır basan militan bir gruptur. Serval operasyonu sonrası kendisini MNLA, Ensaruddin ve AQIM'den ayırmak istemiştir. Amenokal'ın oğlu Alghabass AgIntalla, Ensaruddin içerisinde Iyad ag Ghali'nin yardımcısıydı. Ancak Serval Operasyonundan birkaç gün sonra gruptan ayrıldı ve MIA adıyla kendi grubunu kurdu. Bu grupta Mayıs 2013'te HCUA'ya dönüştü. Grubun başkanı Alghabass Ag Intalla'nın babası Amenokal Intalla Ag Attaher'dir.¹⁸⁰

MAA-D: Sidi İbrahim Ould Sidati liderdiğinde MAA'dan ayrılan bir gruptur. MAA'nın bu fraksiyonu Mali ordusundan ayrılan Timbuktu'nun Berabiche ve Araplarından oluşur. 2014'te CMA'ya dahil olmuştur.¹⁸¹

Platform: Platform, içerisinde farklı grupları kapsar. Bunlar; MAA-Platform, CMFPR, CPA'dır. Bamako Anlaşmasının taraflarından biridir.

CMFPR: Büyük ölçüde Peul ve Songhay direniş gruplarını içeren CMFPR, Temmuz 2012'de kuruldu. Ganda Koy, Ganda Izo ve FLN güçlerini Tuareg isyancıları ile savaşmak için bir araya getirdi. Daha sonra bir bölünme yaşayarak CMFPR-2'yi oluşturdu. Bu grup 2014'te Platform'a katıldı.¹⁸²

MAA: MAA, FNLA'nın AQIM ile iş birliği yaptığı eleştirileri nedeniyle dönüştüğü yeni formdur. MAA'nın insan ticareti ağlarıyla tatsız bağlantıları olan önde gelen Arap iş adamlarıyla güçlü bağları vardır. MNLA'nın aksine, bağımsızlık arzusunda değildir ve kendisini Mali devletiyle savaş halinde görmemesi anlamında bir isyancı grup değildir. Aksine daha çok Arap çıkarlarını koruma ve Arap topluluklarının masada atasözüne sahip olmalarını sağlama çabası içerisinde.¹⁸³

¹⁷⁹ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.53.

¹⁸⁰ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.54-55.

¹⁸¹ Andrew McGregor, a.g.m., s.9-10.

¹⁸² ECFR, "Coordination des Mouvements et Front Patriotique de Résistance (CMFPR-1)", https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/cmfr [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

¹⁸³ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.556.

CPA: MNLA'nın eski dış ilişkiler yöneticisi İbrahim Ag Mohamed Assaleh tarafından yönetiliyor. 2014'te bir bölünme yaşayan MNLA'nın bazı kurucuları tarafından kuruldu. CPA, bağımsızlıktan ziyade federalizm arayışındadır.¹⁸⁴

JNIM: İslam ve Müslümanları Destekleme Grubu (*Jama'at Nusrat Al-Islam wa Al-Muslimeen*), Mart 2017'de El-Kaide'ye bağlı Ensarudin, AQIM, Al-Mourabitoun ve Macina gruplarının bir koalisyonu olarak kuruldu. Iyad Ag Ghali tarafından yönetildi.¹⁸⁵

FPR: Yurtsever Direniş Güçleri (*Forces Patriotiques de Résistance, FPR*), Songay ve Fulani öz savunma milisleri olan Ganda Koy ve Ganda Iso unsurlarından oluşmuştur.¹⁸⁶

GATIA: Örgüt, Ağustos 2014'te kurulmuştur. Kidal'in Kel Ifoghas soylularına karşı mücadele eden vassal Imghadlardan oluşuyor. Üyelerinin çoğu Mali ve Libya ordusunda görev yapan Tevarıklardır. Hareketin lideri Mali ordusu ile yakın ilişkisi olan Tuğgeneral El Hac Ag Gamou'dur.¹⁸⁷

AQIM: AQIM'nin kökenleri GSPC olarak bilinen gruba dayanır. GSPC Cezayir'de 1990'ların sonlarında hükümete karşı savaşan Silahlı İslami Grup'tan (*Groupe Islamique Armé, GIA*) ayrılan bir gruptur. 2006'da El-Kaide ile ittifak kurarak AQIM adını almışlardır. Grubun lideri ise 2004'ten beri Abou Mossab Abdelwadoud olarak da bilinen Cezayir doğumlu Abdelmalek Droukdel'dir. Temel hedefleri Cezayir, Libya, Mali, Moritanya, Fas ve Tunus'ta Batı'nın etkisini savuşturup şeriatı hakim kılmaktır.¹⁸⁸

Cezayir'in terörle mücadele önlemleri grup üyelerini Sahel'e doğru itti. Her ne kadar MNLA, AQIM ile arasında bir bağ olduğunu reddetse de AQIM ve Tevarıklar arasında göçmen, silah ve sigara kaçakçılığı ve aile bağları dahil olmak üzere bir dizi

¹⁸⁴ Andrew McGregor, a.g.m., s.10.

¹⁸⁵ ECFR, "The Group for the Support of Islam and Muslims (Jama'at Nusrat Al-Islam wa Al-Muslimeen, JNIM)", https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/jnim#menuarea [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

¹⁸⁶ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s.58.

¹⁸⁷ Andrew McGregor, a.g.m., s.8.

¹⁸⁸ Zachary Laub ve Jonathan Masters, "Al-Qaeda in the Islamic Maghreb", Council on Foreign Relations (CFR), 27 Mayıs 2015, <https://www.cfr.org/background/al-qaeda-islamic-maghreb> [Erişim Tarihi: 14.06.2022].

ortak çıkar ve pragmatik bir ittifak vardır. Adam kaçırma ile AQIM'nin 2006 ve 2011 arasında 70 milyon dolar aldığı tahmin ediliyor.¹⁸⁹ AQIM, Mali'de ilk ağını Timbuktu'da kurmuş, etnik gruplar arasındaki güvensizlik ve rekabeti kendi avantajına kullanarak yer edinmiştir. Fidyeye ve kaçakçılık gibi yollarla ekonomik olarak giderek zenginleşmiş ve bölgede yerleşmiştir.¹⁹⁰

MUJAO/MUJWA: MUJAO, Aralık 2011 yılında kuruldu. Hamada Ould Mohamed Kheirou tarafından yönetilen AQIM'in ayrılıkçı bir fraksiyonudur. AQIM'den ayrılmasının nedeni AQIM liderlerinin çoğunlukla Cezayirlilerden oluşması ve siyah Afrikalıların giderek marjinalleşmesidir. MUJAO daha sonra al-Mulathamun Taburu ile birleşerek Al-Mourabitoun'a dönüşmüştür.¹⁹¹

Al-Mulathamun Taburu: AQIM kurucu üyelerinden Mokhtar Belmokhtar'ın 2012'de AQIM'den ayrılarak kurduğu bir gruptur. Maskeliler manasına gelen al-Mulathamun grubu, daha sonra adını al-Mouwakoune Bi-Dima yani Kan imzacılar taburu olarak değiştirdi. 16 Ocak 2013'te Cezayir hükümetinin Mali'de askeri müdahale yapan Fransız savaş uçaklarına uçuş izni vermesine misilleme olarak In Amenas gaz tesisine 37 işçinin öldürüldüğü bir saldırı düzenledi.¹⁹²

Al-Mourabitoun: 2013'te MUJAO ve al-Mulathamun Taburu'nun birleşmesiyle oluşan silahlı cihatçı bir örgüttür. Adını 11.yy'dan kalma Murabıtlardan almıştır. Lideri Mokhtar Belmokhtar veya Khalid Abu-Al Abbas'dır. Sigara kaçakçılığı nedeniyle Bay Marlboro, Afganistan'daki El Kaide eğitimlerinde gözünü kaybetmesi sebebiyle Laaouar (tek göz) lakapları ile tanınmıştır. Cezayir iç savaşında GIA'nın içerisinde daha sonra GSPC ve AQIM'ye dahil oldu.¹⁹³

Ensaruddin: Ensaruddin, Kasım 2011'de Tevarık lider Iyad ag Ghali tarafından kurulmuştur. Grup bağımsızlığı değil şeriatın bölgede hakim olmasını hedefler. 2012 isyanında MNLA ile bir hareket etmiş ancak akabinde onlardan ayrılıp Gao şehrini

¹⁸⁹ Dona J. Stewart, a.g.e., s.39-41.

¹⁹⁰ Anouar Boukhars, a.g.e., s.8.

¹⁹¹ Gregory Chauzal, Thibault van Damme, a.g.e., s.11.

¹⁹² Sergei Boeke, "Mokhtar Belmokhtar: A Loose Cannon?" International Centre for Counter-Terrorism (ICCT), 3 Aralık 2013, <https://icct.nl/publication/mokhtar-belmokhtar-a-loose-cannon/> [Erişim Tarihi:14.06.2022].

¹⁹³ Sergei Boeke, a.g.m.

ele geçirmiştir.¹⁹⁴ AQIM'nin Cezayir lideri Abdelmalek Droukdel olarak da bilinen Abu Musab Abdul Wadud da Ensaruddin'in şeriatı uygulama projesini gizlice destekleyip kolaylaştırmıştır.¹⁹⁵

Iyad ag Ghali, 1990'daki ayaklanmanın baş lideri ve barış sürecinin önemli bir aktörüdür. Ag Ghali'nin 90'lar sonrası Cezayir ile bağlantıları giderek güçlenmiştir. Fransız askeri müdahalesinden sonra Ensaruddin'in üç lideri Cezayir-Tamanrasset'e sığındı. Yine 2012'de Ensaruddin kontrolündeki Kidal'e Cezayir'den insanı yardım konvoyu gönderildi. Daha çok Cezayir sayesinde önemli bir muhatap haline geldi ve ECOWAS temsilcisi bile sonunda Kasım 2012'de Ouagadougou'da onunla görüşmelerde bulundu¹⁹⁶

FLM: Macina Kurtuluş Cephesi (*Front du Libération du Macina*): Grup daha sonra JNIM'nin kurucu üyelerinden olan Amadou Kouffa tarafından kuruldu. Kouffa, Iyad Ag Ghali ile tanıştıktan sonra radikalleşen bir imamdır. 2015 Mopti'de Byblos otele yaptığı saldırı sonrasında halka açık faaliyetlerde bulunmaya başladı.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Dona J. Stewart, a.g.e., s. 42-43.

¹⁹⁵ David Lewis. "Qaeda Leader Tells Fighters to Support Mali Rebels." Chicago Tribune. 24 Mayıs 2012. <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-2012-05-24-sns-rt-us-mali-qaedabre84n1bi-20120524-story.html>. [Erişim Tarihi: 23.05.2022].

¹⁹⁶ Laurence Aïda Ammour, "Algeria's Role in the Sahelian Security Crisis," *Stability: International Journal of Security & Development*, S2(2):28. (2013), s.3-4.

¹⁹⁷ ECFR, "Katibat Macina", https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/katibat_macina#menuarea [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

BÖLÜM III

3. CEZAYİR'İN MALİ'DE ARABULUCULUK FAALİYETLERİ

3.1.CEZAYİR VE SAHRA-SAHTEL BÖLGESİ İLE İLİŞKİLERİ

Akdeniz kıyılarından Sahra'ya kadar büyük bir alanı kapsayan Cezayir, 2.381.741 km² yüzölçümü ile Afrika'nın en büyük ülkesidir. Kuzeyde Akdeniz, doğuda Tunus ve Libya, batıda Fas, Moritanya ve Batı Sahra, güneyde Mali ve Nijer ile sınır komşusudur.¹⁹⁸

Harita 5. Cezayir Haritası¹⁹⁹

¹⁹⁸ Sırrı Eriç, “Cezayir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir> [Erişim Tarihi: 03.06.2022].

¹⁹⁹ The World Factbook, “Algeria Details”, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/algeria/map> [Erişim Tarihi: 13.06.2022].

Ülke nüfusu, Dünya Banka'sının 2020 verilerine göre 43.85 milyondur.²⁰⁰ Cezayir, yarı başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı ve parlamento beş yıllık süreyle seçimle belirlenir.²⁰¹

Cezayir'in Sahra bölgesi ile ilişkileri Afrika kıtası ile olan ilişkileriyle bir bütünlük arz etmektedir. Cezayir'in Afrika ülkeleriyle ilişkileri, dış politikasında her zaman öncelikli bir yere sahip oldu. Gerek bağımsızlık mücadelelerinde gerekse dekolonizasyon dönemlerinde kıta ülkelerine destekte bulundu. Kıtayla alakalı meselelerde AU ve diğer ilgili örgütlerde her zaman etkin oldu.

25 Mayıs 1963'te AU'nun kurucu üyelerinden biri olan Cezayir, Afrika'nın topyekûn kurtuluşunda ısrar eden sömürgecilik ve emperyalizm karşıtı bir söylem edindi.²⁰² 1990'lardan sonra ise Afrika'da terörle mücadelede bir lider olmayı hedefledi. Bu çerçevede AU'nun Cezayir merkezli Afrika Terörizm Çalışma ve Araştırma Merkezi'nin (*African Centre for Studies and Research on Terrorism, ACSRT*) kurulması önemli bir adımdır.²⁰³ Yine 1999'da AU'nun 35. Zirvesine ev sahipliği yapması ve 2001 yılında Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (*The New Partnership for Africa's Development, NEPAD*) girişiminin kurucularından biri olması önemli gelişmelerdir.

Cezayir, 1999'dan beri Afrika'nın büyük güçleri Nijerya ve Güney Afrika'yla arasında bir ortaklık geliştirip ekonomik, politik ve kültürel konularda Afrika'nın sesini temsil etmeye, çatışma çözümünü kolaylaştırmaya çalıştı. 11-14 Eylül 2002'de AU'nun terörizm üzerine hükümetler arası konferansına ev sahipliği yaptı.²⁰⁴ Ayrıca politikasını her zaman desteklemeyen Senegal, Benin, Çad ve Gabon gibi Afrika

²⁰⁰ The World Bank, "Algeria Country Profile," https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=DZA [Erişim Tarihi: 02.02.2022].

²⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Cezayir'in Siyasi Görünümü," <https://www.mfa.gov.tr/cezayir-siyasi-gorunumu.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 02.02.2022].

²⁰² Yahia H. Zoubir, "Algeria's Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in The Global War on Terrorism," *Mediterranean Politics* C:20 S:1 (2015), s.57.

²⁰³ Yahia H. Zoubir, "Algeria's Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in The Global War on Terrorism," s.64.

²⁰⁴ Yahia H. Zoubir, "The Resurgence of Algeria's Foreign Policy in the Twenty-First Century," *The Journal of North African Studies*, C.9 S.2 (2004), s.171.

lkelerine yardım etmiştir. 2012’de 10 Afrika ülkesinin 3 milyar dolarlık borcunu, 2013’de ise 14 Afrika ülkesinin 902 milyon dolarlık borcunu sildi.²⁰⁵

Afrika zelinde Sahel’i Cezayir için önemli ve dikkate değer kılan bazı faktörler vardır. Bunlar; AQIM ve MUJAO gibi terör örgütlerinin bölgedeki varlığı, Sahel devletlerinin devlet otoritesini tesis etmedeki başarısızlığı, bölgenin teröristler için merkez haline gelme olasılığı ve Tevarık meselesidir. Bölge ayrıca in, Avrupa Birliği, ABD, Hindistan, Rusya ve Brezilya gibi geleneksel ve yükselen glerin de ilgisini çekmektedir. Bunun başlıca nedeni dünyanın en fakir ülkelerine ev sahipliği yapan Sahel’in mineraller, petrol, uranyum, demir gibi diğer doğal kaynaklar açısından oldukça zengin olmasıdır.²⁰⁶ Sahel’i önemli kılan başka unsurlar da vardır.

Cezayir, Sahel bölgesi ile güneyinde büyük bir sınıra sahiptir. Dolayısıyla Afrika’nın diğer bölgelerine geçişte bölge, Cezayir’in kapısı sayılır. Bu sebeple de Nijer ve Mali’deki Tevarık meselesinde ve bölgedeki diğer çatışmalarda büyük güçleri bu bölgeden uzaklaştırmak ve Afrika’nın problemlerini Afrika içerisinde çözmek istemiştir. Özelde Mali, genelde Sahel ile dini, tarihi, siyasi, coğrafi, toplumsal, ekonomik ve kültürel bağları vardır. Sahel, bölgesel güvenliğini tesis etmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple bölgede var olan tüm gelişmeler, Cezayir dış politikasını etkilemektedir. Özellikle Mali’de 2011 sonrası Tevarık meselesinin ulaştığı boyut büyük bir endişe kaynağıdır. Uzun yıllardan beri devam eden ve dönem dönem yükselip-alçalan isyancı grupların neden olduğu Tevarık krizi, bölgesel güvenlik açısından büyük bir önem arz etmiştir. Cezayir bu krize yönelik farklı dönemlerde arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur.

Ayaklanmanın kendi sınırlarına sıçrama endişesi, Mali’deki yatırımlarının muhtemel akıbeti, ulusal güvenliğin tehdit edilmesi, bir Tevarık devletinin kurulmasının kendi içindeki Tevarıklara etkileri, bölgede oluşan terör örgütlerinin Cezayir’e geçme olasılığı, mülteci krizlerinin ülke ekonomisine olumsuz etkileri gibi nedenler Cezayir’in Mali’ye yönelik dış politikasını ve arabuluculuk girişimlerini şekillendirmektedir. Bu nedenlerin Cezayir’i arabuluculuğa teşvik etmenin ötesinde mecbur kıldığı da söylenebilir.

²⁰⁵Yahia H. Zoubir, “Algeria’s Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in The Global War on Terrorism,” s.65.

²⁰⁶Yahia Zoubir, “Algeria and the Sahelian Imbroglio: Preventing War and Fighting Terrorism”, s.2.

Tevarık meselesinin yönetimi, Cezayir'in Sahel stratejisinin temel direklerinden biridir. Cezayir, 1960'lı yıllarda Tevarıkların haklarını tanımakla beraber Tevarık devleti fikrine daima karşı çıkmıştır. Bunun arkasında meselenin ulusal güvenliğe ve toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit olarak algılanılması yatmaktadır. Ayrıca Mali'ye yönelik dış müdahaleye, ayrılıkçı duyguları pekiştireceğinden ve bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracağını düşündüğünden dolayı da karşı çıkmıştır.²⁰⁷

Cezayir'in Tevarık meselesine yaklaşımı Libya'nın ya da herhangi bir komşu devletin nüfuzunu kontrol altına alma arzusu tarafından motive edilmiştir.²⁰⁸ Cezayirli ve Malili gruplar arasında geleneksel sınır ötesi ilişkiler mevcuttur. AQIM'nin kökenleri Cezayir'den olup lider kadroları da daha çok Cezayirlilerden oluşmaktadır. Yine Ensaruddin örgütünün lideri Iyad ag Ghali'nin Cezayir ile güçlü bağları olup kadrolarında Cezayirliler vardır.

3.2. CEZAYİR DIŞ POLİTİKASINDA ARABULUCULUĞUN YERİ

Cezayir'in dış politika yönelimleri, arabuluculuk yaklaşımını doğrudan etkilemiştir. Arabuluculuk, daha çok benimsediği uluslararası rolü desteklemek için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda dış politikanın geçirdiği dönüşümler, arabuluculuk faaliyetlerini de doğrudan etkilemiştir.

Cezayir, dış politikasında 1960'lardan 80'lerin başına kadar özgürlük destekçisi, bölgesel lider, anti-emperyalist, bağımsız, geliştirici ve arabulucu rollerini oynadı veya oynamaya çalıştı.²⁰⁹ Bu dönemde hem Afrika'da hem de Ortadoğu'da arabuluculuk yaptı. Afrika'da Somali-Etiyopya, Tanzanya-Burundi ve Mali-Burkina Faso arasındaki ihtilaflarda arabulucu oldu. Arap dünyasında, Irak- Suriye (1968), iki Yemen (1972), Suriye-FKÖ (1976), Mısır-Libya (1977), İran-Irak (1979-81) ve FKÖ-Ürdün arasındaki çatışmalarda belirleyici oldu. Cezayir'in merhum lideri Houari Boumedienne, dönemin Irak cumhurbaşkanı yardımcısı Saddam Hüseyin ile İran Şahı arasındaki 1975 anlaşmasına arabuluculuk yaptı. Ayrıca, OPEC petrol

²⁰⁷ Yahia Zoubir, "Algeria and the Sahelian Imbroglia: Preventing War and Fighting Terrorism," s.2-3.

²⁰⁸ Laurence Aïda Ammour, "Algeria's Role in the Sahelian Security Crisis," s.2.

²⁰⁹ Yahia H. Zoubir, "Algeria's Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in the Global War on Terrorism," s.55-56.

bakanlarının 1975 yılında Viyana'da rehin alınmasının sona ermesine doğrudan müdahil oldu. Cezayir, Carter yönetiminin İran'la tüm resmi ve diplomatik ilişkilerini askıya aldığı Nisan 1980'den sonra İran'ın ABD'deki çıkarlarını temsil etmeye başladı.²¹⁰

90'lı yıllar boyunca yaşanan terör olayları ve iç savaş ülkeyi istikrarsızlaştırırken dış politikada zayıflamasına ve uluslararası izolasyonuna neden oldu. 1999 yılında Abdelaziz Bouteflika'nın iktidara gelişiyle dış politikada yeni bir dönüşüm yaşandı. Buteflika, ülkenin yıllar süren dışarıya kapalı tecrit halinin ortadan kaldırılmasını sağladı. Bu bağlamda Afrika'da eski gücünü kazanma amacıyla 1999'da Cezayir'de düzenlenen 42 devlet başkanının katıldığı 35. AU zirvesine ev sahipliği yapması önemlidir.

Bouteflika'nın dış politikada edindiği iletişim modeli Boudiaf dışındaki tüm seleflerinden ayrı bir şekilde hızlı ve başarılıydı. AU'ya ev sahipliği yapmak Cezayir'in kıtadaki lider rolünü yeniden ortaya koymada, bölgesel rakipleri Mısır, Libya ve Fas'a karşı koyma çabasında somut bir başlangıcıydı. Haziran 2000'de Etiyopya ve Eritre arasında arabuluculuk faaliyetinde bulunarak tarafların bir ateşkese varmalarını ve sunduğu barış planını kabul etmelerini sağladı. Bu başarılı arabuluculuk Cezayir'in ABD tarafından tanınmasına katkıda bulundu. BM Genel Sekreteri Kofi Annan ve ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, 12 Aralık 2000'de Cezayir'de düzenlenen imza törenine katılanlar arasındaydı.²¹¹

Cezayir, 1990'ların sonlarından günümüze dek ise terörle mücadelede bir lider rolü oynamaya çalıştı. Bölgesel ve uluslararası kurumlar içinde etki uygulayarak ülkenin temel ulusal çıkarlarına ve tanımlanmış hedeflerine hizmet etmeyi amaçladı. Bu dönemde Sahra altı Afrika'ya yönelik politikası, kıtanın ve kendi ulusal çıkarlarının elde edilmesi üzerine şekillenmiştir.²¹² Başta Filistin ve Batı Sahra olmak üzere halkların meşru direnişlerini desteklemek, Polisario ve Sahra Arap Demokratik

²¹⁰Randa M. Slim, "Small-State Mediation in International Relations: The Algerian Mediation of the Iranian Hostage Crisis," Jacob Bercovitch. Jeffrey Z. Rubin. Edit. *Mediation in International Relations Multiple Approaches to Conflict Management*, (Londra: Palgrave Macmillan, 1992), s.218.

²¹¹Yahia H. Zoubir, "The Resurgence of Algeria's Foreign Policy in the Twenty-First Century," s.170-171.

²¹²Yahia H. Zoubir, "Algeria's Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in the Global War on Terrorism," s.56.

Cumhuriyeti'ne (*The Sahrawi Arab Democratic Republic, SADR*) destek olmak, Libya ve Mali merkezli olmak üzere terörle mücadele etmek, sınırlarını her türlü tehlikeden korumak ve komşu ülkelerin istikrara kavuşturulması Cezayir'in dış politika öncelikleri oldu.²¹³

Dış politikada edindiği temel bazı ilkeler Cezayir anayasasında yazılıdır. Bunlar bir nevi arabuluculuğunun da sınırlarını belirler. Bu ilkeler; ülkelerin sınırlarına riayet, komşu ülkelerle iş birliği, kendi kaderini tayin ilkesine bağlılık ve ülkelerin iç işlerine karışmamaktır.²¹⁴ Randa M. Slim'e göre Cezayir'in arabuluculuk rolünü besleyen faktörler üçüncü taraf müdahalesinde önceki deneyimler, kendine özgü kültürel etnik yapıya sahip bir halk, stratejik coğrafi konum, çatışmalara karışmama geleneğidir.²¹⁵

Cezayir'in öne çıkan bazı arabuluculuk faaliyetlerine özetle değinecek olursak;

3.2.1. 1975 İran-İrak Çatışması

İran-İrak ikili ilişkileri 20. yy boyunca kötü seyretmiştir. Özellikle 1971 yılında İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle iki ülke arasında Şattülarap üzerinde egemenlik mücadelesi başlamıştır. 1975 yılına gelindiğinde devam eden sorunların yeni çatışmalara neden olması beklenirken Cezayir Başbakanı Houari Boumédiène'nin arabuluculuk çabaları neticesinde 6 Mart 1975'te Cezayir anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma pek çok sorunu çözüme ulaştırmıştır. Irak için İran-Kürt ilişkilerinin sona erdirilmesi, İran için ise gücünü Arap Dünyasına gösterme fırsatı elde etmesi açısından önemlidir.²¹⁶ Cezayir'in arabuluculuk faaliyeti ile elde ettiği başlıca kazanımlar, bölgede ve OPEC içerisinde tehlikeli bir sürtüşme kaynağının ortadan kaldırılması ve uluslararası prestijinin arttırılmasıdır.²¹⁷

3.2.2. 1979-1981 Amerika-İran Rehine Krizi

4 Kasım 1979'da bir grup İranlı öğrenci Tahran'daki Amerikan büyükelçiliğini ele geçirdi. Elçilik binasının içerisindeki insanları rehin aldı. 444 gün boyunca süren kuşatma, bir Amerikan başkanının siyasi hayatına ve İran-ABD arasında bir askeri

²¹³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Cezayir'in Siyasi Görünümü," a.y.

²¹⁴ Yusuf Dûsen, a.g.t., s.12-13.

²¹⁵ Randa M. Slim, a.g.e., s.219-220.

²¹⁶ Nasser Kashef Asl, "1979 Sonrası İran'ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri İle İlişkileri" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2009), s.101-105.

²¹⁷ I.William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.29.

çatışma tehdidinde neden oldu. Krizin başlamasıyla çeşitli ülke, kişi ve kuruluşlar arabuluculuk faaliyetinde bulunmaya çalıştı ancak başarılı olamadı. Bunlardan yalnızca Yasir Arafat 18-19 Kasım 1979'da çoğu kadın ve çocuk olan on üç rehinenin serbest bırakılmasında kısmen başarılı oldu.²¹⁸

ABD-İran rehine krizinde, rehineler muhtemel amaçlarına hizmet ettikten sonra ABD'de yaklaşan seçim, İran'ın muzdarip olduğu mali ve diplomatik izolasyon tarafları arabuluculuk tekliflerini kabul edebilecek bir duruma getirdi.²¹⁹ Rehinelere serbest bırakılması için yapılan birkaç başarısız girişimden, askeri kurtarma görevinin başarısızlığından ve Şah'ın ölümünden sonra, Eylül 1980'de Cezayir'in baş arabulucu olduğu ciddi müzakereler başladı. Sonuç olarak 19 Ocak 1981'de, dondurulan İran varlıklarının ve karşılıklı taleplerin karara bağlanması karşılığında rehinelere serbest bırakılmasına ilişkin şartlar ve prosedürler hakkında nihai anlaşmaya varıldı.²²⁰

Cezayir, hem ABD hem İran için kabul edilebilir ve güvenilir bir aracı olarak üzerinde anlaşabilecekleri bir ülkedir. Çünkü Cezayir, Tahran'daki devrimci rejimle olumlu ve dostane ilişkilere sahip ender ülkelerden biriydi. 10 Kasım 1979'da Tahran'daki Cezayir maslahatgüzarı, İsveç ve Suriye büyükelçileri ve Fransız maslahatgüzarı, elçiliğin ele geçirilmesinin ardından rehinelere ziyaret etmelerine izin verilen ilk yetkililerdi. ABD için Cezayir'in verimli bir ticaret ortağıydı. Daha önce de Cezayir'in arabuluculuk bürolarına güvenmişti. Ağustos 1970'de Nixon yönetimi, özellikle mahkum değişimi konusunda ABD-Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi arasındaki çeşitli müzakerelerde Cezayir'den yardım istemişti. Bu arabuluculuk Cezayir'in dış dünyaya yansıtmak için çok uğraştığı bağlantısız bir devlet imajını meşrulaştırmaya, ABD ile ilişkilerini geliştirmesine ve İran'la yakın bir ilişki kurarak OPEC'teki konumunu güçlendirmesine yardımcı oldu.²²¹

3.2.3. 2000 Eritre-Etiyopya Krizi

Sömürge sonrası dönemde Büyük Habeşistan toprakları Eritre, Etiyopya ve Doğu Sudan olarak üçe bölündü. Ancak Etiyopya, 1952'de Eritre'yi kendi topraklarına

²¹⁸ Randa M. Slim, a.g.e., s.206-209.

²¹⁹ John Graham Merrills, a.g.e., s.31.

²²⁰ I. William Zartman, Saadia Touval, a.g.m., s.30.

²²¹ Randa M. Slim, a.g.e., s.206-225.

kattı. Etiyopya Rejiminin, Eritre toplumuna zulmü sonraki dönemlerde bağımsızlık hareketlerinin oluşmasını tetikledi. Sonuç olarak 1993'te Eritre bağımsızlığını elde etti. Bununla beraber ikili ilişkiler devam eden sınır anlaşmazlıkları neticesinde 1998'de Badme Savaşı'nın başlamasına neden oldu. On binlerce insan hayatını kaybederken yüz binlercesi ise göç etmek zorunda kaldı.²²²

AU, Temmuz 1999 Cezayir Zirvesi'nde krizin çözülmesi için bir çerçeve anlaşması sundu. Ancak barışa yönelik çabalar Etiyopya'nın saldırıları ile durdu. Daha sonra 18 Haziran 2000'de iki ülke arasında bir ateşkes anlaşması imzalandı. Bu anlaşma hem çatışmaların durdurulmasını hem de savaşı tamamen sonlandıran Cezayir Anlaşması'na giden yolu kolaylaştırmıştır. Cezayir Anlaşması, sınırların belirlenmesi için hükümler, savaş tazminatı ve tazminat taleplerini ele almak için bir takip komisyonunun, çatışmanın temel nedenini belirlemek için bağımsız bir komisyonun oluşturulmasını sağladı.²²³

Sonuç olarak Cezayir, diplomatik bir arabulucu olarak ülkelerin iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğüne saygı ve çatışmaların barışçı yollarla çözümüne bağlı olma ilkelerini kendisine şiar edinmiştir. Yukarıda bahsi geçen arabuluculuk faaliyetleri de dahil olmak üzere Cezayir, sahip olduğu askeri güç ve terörle mücadelede kendisini konumlandığı pozisyon itibarıyla bölgesel kilit bir oyuncu imajı oluşturmuştur. Arabuluculuk, Cezayir'in uluslararası arenada güç kazanmasına, ilişkilerini güçlendirmesine, nüfuz alanını genişletmesine katkı sağlamıştır.

3.3. CEZAYİR'İN MALİ'DEKİ 2012 KRİZİNE YÖNELİK ARABULUCULUK FAALİYETLERİ

Cezayir'in Mali'de süregelen krize ilgisi, krizin ilk dönemlerine dek gitmektedir. Gerek 1990'da ve 2006'da başlayan ayaklanmaların sonlandırılmasında gerekse 2012 krizinin sonrasındaki barış süreçlerinde rol oynamıştır. Cezayir, Tevarıkların haklarını savunmakla beraber her türlü bağımsızlık arayışına karşı çıkmıştır. Bunun

²²² Ibrahim Nassır, "Etiyopya ve Eritre Arasındaki Sınır Krizi", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, C.2 S.1, (2018), s.127-129.

²²³ Tadesse Kebebew, "The Eritrea-Ethiopia Armed Conflict", *The War Report Armed Conflicts in 2018*, (The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Nisan 2019), s.39-42. <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20War%20Report%202018.pdf> [Erişim Tarihi:02.06.2022].

en temel sebebi, Azavad olarak tahayyül edilen devletin Cezayir, Mali, Nijer ve Libya'daki diğer Tevarık toplulukları da içermeyi amaçlamasıdır. 1990'lardan günümüze Malili Tevarıklar ile Bamako arasında defalarca arabuluculuk faaliyetinde bulunmasının temel nedenlerinden biri de budur. Üstelik bölgedeki rakibi Libya ile olan yarışta Tevarık meselesi bir araç olarak kullanılmıştır. Cezayir bir Tevarık devletini desteklemezken, Libya ise bir nevi teşvik etmiş ve Malili Tevarıkları ordusuna dahil etmiştir.

Cezayir, bulunduğu jeo-stratejik konum, çok sayıda bölgesel ve uluslararası örgüt içerisindeki etkinliği ve 200 milyar dolarlık ekonomisi ile bölgedeki en zengin ülkelerden biridir. Onlarca yıllık askeri deneyimi ve donanımlı ordusu ile bölgesel bir lider imajı oluşturur.²²⁴ Askeri deneyimi ve Mali'deki çatışma dinamiklerine hakimiyetiyle ülkedeki silahlı hareketleri etkileme ve baskılama gücüne sahiptir. 2012 öncesi Tevarık meselesine dair çabaları, uluslararası toplum nezdinde bu anlamda kabul edilirliliğini de göstermektedir.²²⁵ Bununla beraber hükümetin en üst düzeylerindeki iç güç mücadeleleri de şüphesiz Cezayir'in bölgesel kriz karşısındaki politikasına nüfuz etmiş, Cezayir'in bölgesel bir lider olarak konumunu zayıflatmıştır.²²⁶

MNLA, MIA ve Ensaruddin liderlerinin çoğunun kökeni olan Kidal bölgesi, 1960'lardan beri gıda, petrol ve çeşitli yasal malların sınır ötesi ticaretinin yaygın olduğu Cezayir'in etki bölgesi olarak tanınmaktadır. Mali Cumhurbaşkanı ATT bile 2009'da Mali'nin kuzeyinin Cezayir'in 49. eyaleti olduğunu söyleyerek durumu ifade etmiştir.²²⁷ Bu, Cezayir'in bölgedeki nüfuzu hakkında önemli bir ipucu verir. Cezayir, arabuluculuk faaliyetleri ile 1990'daki ayaklanmada Tamanrasset Anlaşması'nın, 2005'teki ayaklanmada Cezayir Anlaşması'nın ve son olarak 2012'deki ayaklanmada Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'nın imzalanmasında rol oynamıştır.

²²⁴ Laurence Aïda Ammour, "Regional Security Cooperation in the Maghreb and Sahel: Algeria's Pivotal Ambivalence," *National Defense Univ Washington Dc Africa Center For Strategic Studies*, s:18 (2012), s.2.

²²⁵ Anouar Boukhars, a.g.e., s.11.

²²⁶ Laurence Aïda Ammour, "Algeria's Role in the Sahelian Security Crisis," s.1.

²²⁷ Aïda Ammour, "Algeria's Role in the Sahelian Security Crisis," s.8.

Cezayir, 1990'lı yılların sonlarında kendi iç çatışmalarının sona ermesinden bu yana, Sahel'in geniş ve polis tarafından kontrolündeki sınır bölgelerindeki sınır ötesi terörizme, kaçakçılığa ve diğer silahlı grup faaliyetlerine koordineli bir bölgesel tepki vermeye çalıştı. Bu anlamda Cezayir, Nijer, Mali ve Moritanya tarafından 2009 yılında kabul edilmesinde ve 2012 yılında Tamanrasset'te Ortak Operasyonel Kurmay Komitesi (*Comité d'Etat Major Opérationnel Conjoint, CEMOC*) ve Birleşme ve İrtibat Birimi (*Unité de Fusion et de Liaison, UFL*) dahil olmak üzere bölgesel güvenlik örgütlerinin kurulmasında etkili oldu.²²⁸ Bununla beraber Cezayir, ECOWAS'ın bir parçası ve AFISMA'nın bir katılımcısı değildir.²²⁹

Mali'de ayaklanma başladığından beri Cezayir, güneyindeki askeri gücünü arttırdı. Uyuşturucu, kaçakçılık ve çatışmanın sınırlarına geçmesini engellemek için kontrol noktalarının ve gözetleme uçuşlarının sayısını arttırdı. Ancak artan suç grupları ve yerinden edilen Malililer komşu ülkeleri ekonomik ve toplumsal olarak zorlarken çatışmaya diplomatik bir çözüm bulma çabaları hızlandırıldı.²³⁰

Fransa'nın 11 Ocak 2013'teki askeri müdahalesine kadar Cezayir iki yönlü bir politika izledi. İlk olarak Tevarıkları ve toplumsal tüm grupları terörist gruplardan ayırmaya çalıştı. Bamako'daki Hükümeti Ensaruddin ile bir diyalog başlatmaya çağırdı. İkinci olarak Bamako'yu, 6 Nisan 2012'de Azavad'ın bağımsızlığını ilan eden MNLA ile diyaloga girmeye çağırdı. Ancak sonunda bu fikirden vazgeçti ve sadece geniş özerklik istedi. Fransa'nın müdahalesinden önce Cezayir, Mali'ye askeri müdahaleye tamamen karşı değildi. Devlet yetkilileri, Sahel'deki terörist grupları ve onların ulus ötesi organize suç örgütlerini ortadan kaldırmak için 'güç dahil' her türlü yolu kullanmanın 'meşru' olduğunu açıkça ilan ettiler. Ancak askeri müdahalenin son çare olması gerektiğini düşündüler. Cezayir, Fransa'ya hem müdahaleden önce hem de daha sonra hava sahasını kullanmasına izin verdi. Teröristlerin geri çekilmesini önlemek için Mali sınırını kapattı. Fransızlara ücretsiz yakıt sağladı.²³¹

²²⁸ Alexis Arieff, "Algeria and the Crisis in Mali", *Institut Français des Relations Internationales (IFRI)*, (2012), <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/actuellesariefffinal.pdf> [Erişim Tarihi: 25.05.2021]. s.2.; Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.9.

²²⁹ Dona J. Stewart, a.g.e., s.58.

²³⁰ Anouar Boukhars, a.g.e., s.17-18.

²³¹ Yahia H. Zoubir, "Algeria's Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in the Global War on Terrorism," s.67-68.

Askeri müdahaleye yakın bakmadığı bir tarafı da vardı. Bunun arkasında müdahalenin ayrılıkçı duyguları pekiştirebileceği, yeni göç dalgalarına neden olabileceği ve zaten istikrarsız olan bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracağı endişesi yatmaktaydı.²³² Cezayir, Mali'ye yönelik askeri harekâta karşı çıkışını Libya'daki sonuçlarını öne sürerek ifade etmiştir. Nijer, askeri müdahaleyi hararetle desteklerken, Moritanya'nın yaklaşımı gazeteci Yacoub Ould Bahdah'a göre "Mali'nin kuzeyinin 'Afganlaşmasına' ve bunun sonucunda Moritanya'nın 'Pakistanlaşmasına' yol açabilecek herhangi bir askeri hareket konusunda son derece ihtiyatlı" olarak değerlendirilmektedir.²³³ Fransa'nın sömürge geçmişi de Cezayir'in güneyinde eski sömürgecinin ordusunun bulunmasından duyduğu endişenin bir kaynağıdır. Bölgede çatışmanın durdurulması için Serval, daha sonra Barkhane operasyonları, MINUSMA ve AFISMA gibi çatışmanın bitmesine yönelik pek çok girişim başlatılmıştır.

Cezayir'in iki yönlü pasif bekle-gör yaklaşımının değişmesinde başka unsurlar da etkili oldu. Öncelikle bu tutum Malililer tarafından kötü bir niyet olarak değerlendirildi. Özellikle de 2012 Tessalit savaşı esnasında askeri teçhizat yardımının kesilmesi bir ihanet olarak değerlendirildi. Ancak Cezayirli stratejik çıkarlarını koruyup terörle mücadele hedefleri üzerinden Mali'ye yaklaşmaktaydı.²³⁴ Bu pasif yaklaşımdan daha aktife geçiş etkileyen olaylardan bazıları;

Diplomatların Kaçırılması: 5 Nisan 2012'de Mali'nin Gao şehrindeki Cezayir Konsoloslukunda 7 Cezayirli diplomat AQIM ile Ensaruddin tarafından kaçırılmıştır. Cezayir'in çabalarıyla sadece iki kişi serbest bırakılmış, bu süreçte konsolos ölmüş ve bir diplomat Tahir Tevati ise öldürülmüştür.²³⁵

Petrol Saldırısı: Mokhtar Belmokhtar liderliğindeki terörist grup 16 Ocak 2013'te Cezayir'in Güneydoğusunda InAmenas'da bulunan Tiguentourine gaz üretim tesisine saldırdı. Cezayirli ve yabancı uyruklu toplamda 40 kişi bu saldırıda hayatını kaybetti.²³⁶ Bu saldırı Cezayir'i doğrudan Sahel'deki krize sürükleyen bir dönüm

²³² Yahia Zoubir, "Algeria and the Sahelian Imbroglio: Preventing War and Fighting Terrorism," s.3.

²³³ Anouar Boukhars, a.g.e., s.20.

²³⁴ Anouar Boukhars, a.g.e., s.11.

²³⁵ Huriye Sağyur, a.g.t., s.33-34.

²³⁶ Huriye Sağyur, a.g.t., s.34.

noktası oldu. Ayrıca saldırı 2012’de MUJWA’nın askeri tesislere düzenlediği iki intihar saldırısının akabinde gerçekleşti. InAmenas saldırısından on gün sonra ise Bouira doğalgaz boru hattı hedef alındı.²³⁷ Cezayir’in güvenliğini sarsan bu olaylar krize yönelik politikalarında daha aktif hale gelmesini sağlamıştır.

Mülteciler Sorunu: Gerek kıtlıklar döneminde gerek ayaklanmalar akabinde binlerce Malili komşu ülkelere göç etmiştir. Bu ülkelerden biride Kuzey komşusu Cezayir’dir. Mülteci sorunu da Cezayir’in Arabuluculuk yaklaşımını da etkilemiştir.

Ayaklanmaya yönelik ATT’nin talebiyle 2 Şubat’ta ateşin durması ve krize çözüm bulmak amacıyla müzakere masasına oturulması için görüşmeler başlatılmış, Cezayir bu süreçte Mali’ye güvenlik ve insani durumu incelemek için bir askeri ve güvenlik komitesi göndermiştir.²³⁸ Cezayir, daha sonra Mali’de devam eden bu krizi çözmek için hükümet ve ayrılıkçı gruplar arasında Cezayir’de Bamako Anlaşması ile sonuçlanan çok taraflı bir arabuluculuk sürecine öncülük etti. Bu arabuluculuk süreci beş aşamada gerçekleştirildi.

3.3.1. Birinci Aşama: Çatışma Sonrası Müzakereler için Yol Haritası²³⁹

Malililer arasında barış müzakerelerinin ilk aşaması iki hafta sürdü. Cezayir Dışişleri Bakanı Ramtane Lamamra’nın katılımıyla 17 Temmuz-31 Temmuz 2014 tarihleri arasında Mali Hükümeti ve müzakere masasına oturan hareketler ile görüşüldü. Bu ilk tur güven artırıcı bir önlem olarak 14 Temmuz’da tutukluların salınmasına dair bir duyuruyla açıldı. Bununla beraber özellikle Tabankort bölgesinde olmak üzere ciddi silahlı çatışmalar yaşandı. Bu ilk turun sonunda müzakereler için yol haritasını belirleyen ve 23 Mayıs 2014’te ateşin kesilmesini kapsayan iki belge imzalandı. Koordinasyon ve Platform, Mali Hükümetiyle ayrı ayrı yol haritasını imzaladılar. Bu yol haritası Hükümetin kırmızı çizgileri olan toprak bütünlüğü, ulusal egemenlik, birlik ve laiklik ilkelerini kutsallaştırdı.²⁴⁰

²³⁷ Laurence Aïda Ammour, “Regional Security Cooperation in the Maghreb and Sahel: Algeria’s Pivotal Ambivalence,” s.6.

²³⁸ Yusuf Dûsen, a.g.t., s.33.

²³⁹ Aşamaların isimleri Arthur Boutellis ve Marie-Joëlle Zahar’ın “A Process in Search of Peace: Lessons from the Inter-Malian Agreement” adlı eserinde kullandığı ifadelerin çevirisidir.

²⁴⁰ Yusuf Dûsen, a.g.t., s. 33.; Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.13.

3.3.2. İkinci Aşama: Sivil Toplum “Duruşmaları” ve “Federalizm” Engeli

Mali Hükümetinin talebi üzerine Cezayir, müzakerelerin ikinci aşamasına bir haftalık sivil toplum duruşmaları ile başlamaya karar verdi. Bu duruşmalara Hükümet, Koordinasyon ve Platformun belirlediği mülteci ve diaspora temsilcilerini, geleneksel liderleri, kadınları, gençleri, dini liderleri içeren sivil toplum temsilcileri katıldı. Duruşmalar siyasi kurumsal konular, savunma ve güvenlik sorunları, ekonomik kalkınma, sosyal ve kültürel konular, uzlaşma, adalet ve insani meseleler etrafında organize edildi. Bu süreçte taraflar arasında bazı gerginlikler yaşandı. Koordinasyon, Platformu hükümete karşı silahlı mücadelede yer almadığı için çatışmanın ayrı bir tarafı olarak varlığını reddetti. Sonuç olarak duruşmalar boyunca Koordinasyon ve Platformun birbirinden ayrı ancak eş zamanlı olarak Hükümet ile çalışmasına karar verildi. Koordinasyon, Azavad’ın bir varlık olarak kurulmasını savunurken Hükümet, buna ademi merkezîyetçilik ve bölgeselleşme önerisiyle karşılık verdi. Platform ise federalizmi reddederken, bölgelere kapsamlı yetki devrini güçlü bir şekilde destekledi ancak Koordinasyonun belirlediği Azavad sınırlarına karşı çıktı. İkinci tur önemli yetkileri bölgesel yönetimlere devretme ihtiyacı üzerinde uzlaşma ile sonuçlandı.²⁴¹

3.3.3. Üçüncü Aşama: Bir Belge Ortaya Çıkmaya Başlıyor

Müzakerelerin üçüncü aşaması 13 Ekim 2014’de resmen başladı. Bu aşamanın en önemli unsuru Mali’de Barış ve Uzlaşma Anlaşması İlkeleri Belgesi’ydi (*Éléments pour un Accord de Paix et de Réconciliation au Mali*). Belge ikinci aşamanın sonunda oluşturulan raporları sentezleyen bir uzlaşma olarak hazırlanıp üçüncü aşama başlamadan hemen önce Cezayir’de düzenlenen bir toplantıda G5 ülkeleri ((Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer) tarafından onaylandı. Belge savunma, güvenlik, kalkınma, ekonomi, kültür ve adalet gibi bazı siyasi ve kurumsal konuları kapsamaktaydı.²⁴²

3.3.4. Dördüncü Aşama: Taslak Anlaşma

Dördüncü aşama 20 Kasım’da başladı. Koordinasyon temsilcisi hükümeti siyasi iradeden yoksun olmakla, ateşkesi ihlal etmekle ve topluluklar arası şiddeti kışkırtmak için milisleri kullanmakla suçladı. Koordinasyon, hükümetin reddettiği

²⁴¹ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.14-15.

²⁴² Yusuf Düsen, a.g.t., s.34; Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.15.

federalizm önerisinden geri adım atmayı reddederken, anayasanın gözden geçirilmesine, Senato'nun oluşturulmasına ve bir kalkınma bölgesinin kurulmasına da karşı çıktı. Bununla beraber Arabuluculuk ekibi, sürecin başlangıcından bu yana ilk kez, iki paralel yolda da olsa, taraflar arasında doğrudan diyalog başlatmayı başardı. Bu yeni dinamikten yararlanmak isteyen arabuluculuk ekibi, masaya bir anlaşma taslağı (*Projet D'accord pour la Paix et la Reconciliation au Mali*) koydu. Bu taslak daha önceki ilkeler belgesine dayalıydı. Bu aşamada arabuluculuk ekibi arabuluculuk süreci ne kadar uzun olursa olsun, taraflar arasında gerçek bir uzlaşmaya varılamayacağına karar verdi. Bunun yerine taraflara bir “çerçeve anlaşması” sundu. Dördüncü aşama 27 Kasım’da sona erdi.²⁴³

3.3.5. Beşinci Aşama: Müzakerelerin Ani Sonu

Beşinci ve son aşama çatışmaların yeniden başlaması nedeniyle ertelendi. Bu süreçte Koordinasyon Hükümeti, Mali ordusunun 23 Mayıs ateşkesini ihlal ederek kaybettiği pozisyonları yeniden işgal etmek için Platformu/GATIA'yı kullanmakla suçlarken, Hükümet Platformla herhangi bir bağlantıyı reddetti. Durumu sakinleştirmek amacıyla MINUSMA, çatışma bölgelerine bir devriye gönderdi ancak devriye Koordinasyon tarafından ateşe tutulunca bu plan geri tepti. Sonuç olarak beşinci aşama taraflarla yapılan ön istişarelerin ve Mali Başbakanı Modibo Keita'nın 10 Şubat'ta Cezayir'e yaptığı ziyaretin hemen ardından 11 Şubat'ta resmen başlatıldı. 25 Şubat'ta Arabulucular, revize edilmiş bir taslak anlaşma üzerine görüşmeler gerçekleştirdi. Koordinasyon, uluslararası toplumun anlaşmanın uygulanması için gerekli garantileri sağlayıp sağlayamayacağına dair şüphelerini dile getirirken anlaşmayı paraflamadan önce ek süre istedi. Ancak bu talebi arabulucular tarafından reddedildi. Nihayetinde, 1 Mart 2015'te anlaşmayı yalnızca hükümet ve Platform parafladı.²⁴⁴

Müzakerelerin her aşamasına Hükümet, Platform ve Koordinasyon güçleri arasında geçen çatışmalar ve gerginlikler eşlik etti. Ayrıca, sekiz aylık müzakereler boyunca silahlı hareketler birçok kez parçalandı, yeniden düzenlendi ve ittifaklar değişti. 15 Mayıs'ta Bamako'da düzenlenen bir törende tüm tarafları anlaşmayı imzalamaya davet eden bir bildiri yayınlandı. Koordinasyon güçlü bir uluslararası baskı altında

²⁴³ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.15-21.

²⁴⁴ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.16-17.

Mayıs 2015'te anlaşmayı parafladı. Son olarak, 20 Haziran'da MAA-Koordinasyon lideri Sidi Brahim Ould Sidatt, 150'den fazla Koordinasyon temsilcisinin huzurunda Koordinasyon adına Bamako'da barış anlaşmasını imzaladı.²⁴⁵

3.4. CEZAYİR ARABULUCULUĞUNA YÖNELİK TUTUMLAR, ARABULUCULUĞUN KRİZE ETKİLERİ, UYGULANMASI VE MALİ İÇİN SONUÇLARI

Mali'deki krizin çözümüne yönelik girişimler Cezayir ile kısıtlı olmayıp bölgesel ve küresel pek çok devlet ve örgüt sürece dahil olmuştur. Özellikle 2012 sonrası artan şiddet ve terör gruplarının bölgedeki artışı krizi, yalnız komşu ülkeler için değil uluslararası toplum için de önemli bir konu haline getirdi. Çözüm için pek çok müdahale ve girişim başlatıldı. Bu bağlamda Cezayir'in arabuluculuk faaliyetleri de uluslararası toplumun tutumundan etkilendi.

3.4.1. Cezayir Arabuluculuğuna Yönelik Tutumlar

Cezayir, Sahel'de vazgeçilmez bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Gerek bölgesel bir güç olarak kabul edilmesi gerekse sahip olduğu askeri yetenekler onun bu konumunu güçlendirmektedir. Ancak sınırları dışında AQIM ile mücadelede yeteneklerini yeterince kullanmadığı söylenmektedir. Bu ABD ve Avrupa ülkelerini terörle mücadelede gücü ve etkisi hususunda şüphelendirmekle beraber, bu politikasıyla Sahra'nın içinde bulunduğu kargaşaya çekilmekten kendini korumayı hedeflediği de ifade edilmektedir.

Cezayir'in bu politikası, rejimin radikal İslamcılarla sınırlarının ötesinde mücadelede başı çekerek farklı silahlı grupları AQIM bayrağı altında Cezayir'e karşı birleştirme potansiyelini önlenmesi olarak da değerlendiriliyor. Cezayirli eski bir diplomat ve bakan olan Abdelaziz Rahabi, Mali'deki savaşın Cezayir tarafından üstlenilmesinin ülkesini hedef haline getireceğinden korkarak durumun Amerikalıların Pakistan'a yaptığı ile benzerliğini ifade ediyor.²⁴⁶

Cezayir-Mali ilişkileri, arabuluculuk sürecinde zaman zaman uyumlu zaman zaman uyumsuz olmuştur. Özellikle de ATT döneminde ilişkiler sorunlu geçmiştir. Cezayir,

²⁴⁵ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.17-21.

²⁴⁶ Anouar Boukhars, a.g.e., s.15.

Mali yönetimini AQIM'ye karşı mücadelede yetersiz ve paylaşılan istihbaratı koruyamamakla suçlarken Mali ise Cezayir'i sınırları ötesinde AQIM ile mücadele etme de isteksiz olmakla itham ediyordu. Ayrıca Cezayir'in Tamanrasset planı, CEMOC ve UFL'nin kanıtlanmamış etkinliği onu zayıflatırsa da Sahel Devletleri, Fransa, ABD ve diğer ülke ve örgütler güvenlik iş birliğini sürdürdü. Onlarla ortak askeri operasyonlar gerçekleştirdi.²⁴⁷

Cezayir ile Mali'nin karşı karşıya kaldığı bir diğer durum ise AQIM'ye fidye ödenmesi durumudur. Cezayir fidye ödemeye tamamiyle karşıyken Mali bu konuda daha istekli olarak değerlendiriliyor. Burada önemli bir noktada AQIM'nin Cezayir kökenli olup liderlerinin çoğunun da halen Cezayirlilerden oluşmasıdır. Sahel ülkelerinin güvenlik yetkilileri, terörizmi Cezayir'in ihraç ettiği bir şey olarak ifade ediyorlar. Terörizme karşı mücadelesini ise kazançlı kaçakçılık yolları, doğal gaz veya maden kaynakları üzerinde kontrol etme isteğinin bir sonucu olarak görüyorlar.²⁴⁸

3.4.2. Cezayir Arabuluculuğunun Krize Etkileri ve Uygulanması

2012 ayaklanmasının diğer ayaklanmalara oranla daha komplike, yıkıcı ve çok taraflı olması da süreci zorlaştırmaktadır. İran rehine krizi gibi vakalarda sorunu çözmek tek amaç iken Mali'deki durumun çok yönlü ve çok ilişkili bir kriz olması da daha karmaşık ve zor bir barış sürecini beraberinde getirmiştir.

Bamako Anlaşması barış için genel bir çerçeve sunmakla beraber tarafların anlaşmayı kendi istekleri doğrultusunda yorumlaması ve tarafların çeşitlenmesi dahil olmak üzere uygulama aşamasında zorluklara neden olan çeşitli konular vardır. Arthur Boutellis ve Marie-Joëlle Zahar'a göre bunlar;

Taraflar arasında güvene ilişkin geçmiş dönemlerin mirası, anlaşmanın uygulanmasında hükümetin rolü, rekabet veya çatışma halindeki silahlı grupların parçalanması, yeniden şekillenmesi, yerel arabuluculuk çabaları, barışın klanlaşması, terörizm ve organize suçlarla ilgili söz edilmeyen konuların ortaya çıkardığı zorluklar, barışa yönelik toplumsal katılım eksikliği ve uluslararası toplumda eylem-

²⁴⁷ Alexis Arieff, a.g.m., s.2-3.

²⁴⁸ Laurence Aïda Ammour, "Regional Security Cooperation in the Maghreb and Sahel: Algeria's Pivotal Ambivalence," s.4.

amaç birliğini sürdürmektir.²⁴⁹ Geçmişteki her ayaklanma ve barış süreci kendisinden sonraki süreçleri etkileyerek devam etti. Cezayir ve sürece dahil tüm aktörler, arabuluculuk ve anlaşmanın uygulanmasında sürecinde çeşitli engeller ile karşı karşıya geldi. Ayrıca tüm aktörlerin aynı doğrultuda hareket ediyor olmaması ve çıkarların çatışması da barışa giden yolu zorlaştırdı.

Stephanie Pezard ve Michael Shurkin ise barış anlaşmalarının uygulanmasındaki temel zorlukları inceler. Onlara göre bunlar; barış anlaşmalarının müzakere edildiği silahlı grupların kuzeydeki nüfusu temsil etmemesi ve hatta kendi topluluklarını dahi temsil etmemesidir. İsyanların temelindeki şikayetlerin doğası da bir zorluktur. Çünkü silahlı gruplar bireysel ve grup çıkarları adına ayaklanmakta ve iş birliği karşılığında ayrıcalıklar edinmektedir. Diğer zorluklar ise demokratikleşme, ademi merkezîyetçiliğin eksiklikleri, Bamako'nun Mali'nin en uzak bölgelerindeki sınırlı meşruiyeti, kalıcı güvensizlik ve son olarak, geçiş dönemi adaletinin olmamasıdır.²⁵⁰

Arabuluculuk ve sonraki süreç boyunca silahlı hareketler birçok kez parçalandı, yeniden düzenlendi ve ittifaklar değişti. Müzakerelerin her aşamasına Mali Hükümeti, Platform ve Koordinasyon güçleri arasında zeminde çatışmalar ve artan gerilim eşlik etti. 17 Ağustos 2015'te Platform/GATIA, Koordinasyon'dan Anefis (Kidal bölgesi) mevkiine saldırarak kontrolü ele geçirdi. Misilleme olarak, Koordinasyon Goundam (Timbuktu bölgesi) çevresinde ateşkesi de ihlal eden dört yeni mevzi kurdu. MINUSMA'ya göre GATIA, Haziran 2017'ye kadar ateşkesi ihlal etmeye devam etti. Bu ve bunun gibi çatışmalar da barış sürecini zorlaştırdı.²⁵¹

Uygulamanın bir zorluğu da tarafların nadiren yüz yüze görüştükleri, bunun yerine üçüncü taraf arabulucularla yapılan görüşmelere dayanan yoğun bir arabuluculuk sürecinden kaynaklanmasıdır. Yani sadece uygulamanın kendisi değil nasıl gerçekleştirildiği de zorlaştırıcı bir unsurdur. Bir diğer sorun hükümetin kendisini nasıl organize ettiğiydi. Temmuz 2015'te hükümet, 2016'nın başlarında fiilen oluşturulan Barış Anlaşmasının Uygulanmasının Koordinasyonu için Ulusal Komite'yi (*Comité National de Coordination pour la Mise en Oeuvre de l'Accord de*

²⁴⁹ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.3.

²⁵⁰ Stephanie Pezard, Michael Shurkin, a.g.e., s. 23-25.

²⁵¹ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.17-27.

Paix) kuran bir kararname yayınladı. Ancak bu komite pek çokları için işlevsiz, zayıf ve kapsayıcılığı yok diye tanımlandı.²⁵²

Anlaşma imzalandıktan sonra dahi cihatçı gruplar yeniden örgütlenerek şiddeti tekrar ettirdi. 20 Kasım 2015'te AQIM'ye bağlı Al-Mourabitoun'un üstlendiği Radisson Blu Hotel saldırısında 21'sinin öldürüldüğü 170 kişi rehin alındı.²⁵³ 31 Mart 2016'da Mali Ulusal Meclisi, kuzeyde geçici otoriteler kuran bir yasa çıkardı, 2016'da geçmiş gerilimlerin yeniden uyanması ve yeni tehditlerin ortaya çıkmasıyla barış anlaşmasının sorunsuz bir şekilde uygulanmasına ilişkin umutlar paramparça oldu. Hem hükümete karşı hem de örgütler arası çatışmalar yeniden başladı. 18 Ocak 2017'de, AQIM'in üstlendiği bir intihar saldırısında Gao'daki bir askeri kampta 77 kişiyi öldü. Artan gerilimlerin ardından G5 Sahel ülkeleri terörle mücadelede ortak bir güç olarak G5 Sahel Askeri Gücü'nü (*La Force Conjointe du G5 Sahel, FC-G5S*) kurdular ve bu güç 1 Kasım 2017'de ilk görevine başladı. 20 Eylül 2017'de CMA ve Platform'un barış sürecinin tamamlanmasını sağlayan bir "taahhüt belgesi" imzalaması ile çatışma dindi.²⁵⁴

3.4.3. Cezayir Arabuluculuğunun Sonuçları

Cezayir arabuluculuğu neticesinde 2015'te imzalanan Bamako Anlaşması'nın Mali'de yeni bir barış ve istikrar dönemini başlatması gerekiyordu. Ancak gerekenin aksine anlaşmanın uygulanmasında yeterli ilerleme sağlanamadı. Mali'deki durum gerçek bir barış sürecini yansıtmamaktadır. Geçmiş ayaklanmalar ve barış süreçleri anlaşmaların uygulanmadığı hissini yarattı. Bu durum tarafların güvensizliğini besledi.²⁵⁵

2017'nin sonlarında Mali'de bağımsız gözlemci olarak atanan Carter Center, anlaşmanın uygulanmasında neredeyse hiçbir ilerlemenin kaydedilmediğini ifade ediyor. Ona göre uygulamadaki bu gecikmenin nedeni anlaşma taraflarının isteksizliğinin bir belirtisidir. Bir diğer neden ise anlaşma taraflarının Mali'deki yerel nüfusu temsil eden sivil toplum kuruluşlarını içermemesidir. Arabuluculuk ekibi

²⁵² Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.24-25.

²⁵³ Jason Hanna, Ed Payne ve Steve Almasy, "Deadly Mali Hotel Attack: 'They Were Shooting at Anything That Moved'," Edition CNN, 21 Kasım 2015, <https://edition.cnn.com/2015/11/20/africa/mali-shooting>. [Erişim Tarihi:03.06.2022].

²⁵⁴ Alessandro Marlo Amoroso, a.g.e., s.109-110.

²⁵⁵ Arthur Boutellis, Marie-Joëlle Zahar, a.g.e., s.2.

anlaşmanın metninde, anlaşmanın uygulanmasında garantör olma taahhüdünde bulunmuştu. Ancak bu taahhüdü yerine getirmedi başarısız oldu. Bununla beraber anlaşma çatışmaların durmasını ve taraflarına güç kullanmaya başvurmaktan kaçınmalarını sağladı. Yine Carter, anlaşmanın mevcut istikrarı sağladığını ancak uzun vadede kalıcı bir barışı tesis edemeyeceğini açıklar. Ona göre anlaşma kısa süreli çözümler sunmaktadır. Üstelik Mali'nin güneyindekiler imzalanan anlaşmada hiçbir rol oynamadılar ve dahil edilmedikleri bu anlaşma metnini reddediyorlar.²⁵⁶

Cezayir'in arabuluculuk sürecinin sonucunda bir arabulucu olarak başarısız olduğunu söyleyemeyiz. Gerçek bir barış süreci sağlanamamış ve anlaşmanın maddeleri gerektiği şekilde uygulanamamıştır. Ancak Cezayir'in başarısız olduğunu da söyleyemeyiz. Zira arabuluculuk ile tarafların bir araya getirilmesi ve bir anlaşma imzalamalarını kolaylaştıran müzakereler başlatılmıştır. Çatışmanın şiddet düzeyi de azaltılmıştır. Bu haliyle arabuluculuk yöntemiyle uyuşmazlık üzerinde fark edilebilir bir etki gerçekleştirilmiştir. Cezayir, çatışmanın durdurulmasıyla uyuşturucu, kaçakçılık ve terör örgütleri gibi çatışmanın devam etmesinin kendi sınırları içerisinde oluşturabileceği tehlikelerden de kendisini korumuş oldu. Bununla beraber anlaşma da hem güneydekilerin hem de kuzeydekilerin gerçek bir temsiliyetinin olmaması uzun vadede anlaşmanın uygulanmasını yavaşlatmaya devam edebilir ve istikrarın kalıcılığına engel olabilir.

²⁵⁶ Mathieu Pellerin, "Mali's Algiers Peace Agreement, Five Years On: An Uneasy Calm", International Crisis Group, 24 Haziran 2020, <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/mali/laccord-dalger-cinq-ans-apres-un-calme-precaire-dont-il-ne-faut-pas-se-satisfaire> [Erişim Tarihi:24.06.2022].

SONUÇ

Arabuluculuk, uluslararası toplum üyeleri arasında yaşanan anlaşmazlık ve uyuşmazların çözümünde en çok başvurulan ve tarafların rızasıyla üçüncü tarafa gönüllü olarak verilen bir yetki neticesinde uyuşmazlığın çözümü için tarafların karşılıklı bir anlaşmaya varmalarını sağlayan barışçıl bir çözüm yöntemidir. Bu yöntem, 19.yy'dan itibaren uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde kullanılmaya başlanmıştır. İlk defa 1899 ve 1907 Lahey konferansları sonucunda Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Sözleşme (*Convention for the Pacific Settlement of International Disputes*) ile yazılı hale gelmiştir.

Tüm toplumlarda köklü geçmişi olan arabuluculuk, çatışma yönetiminde en sık başvurulan yöntemlerden biridir. Bu yöntem, çatışmaların çözüm yollarında öne çıktıkça başarı ve başarısızlığın kriterleri, arabuluculuğun neden ve nasıl talep edildiği gibi konularda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Arabulucunun kendisi, taraflar, çatışmaya neden olan konular, arabulucunun çatışmaya yaklaşımı gibi pek çok unsur bu yöntemin sonuçlarını etkileyen değişkenler olarak açıklanmıştır. Yine arabulucunun gücü ve etkililiği bu anlamda önemli bulunmuştur.

Uyuşmazlığın taraflarınca arabuluculuğun veya arabulucunun seçilebilir olmasında bazı özellikleri etkili olmaktadır. Arabuluculuğun bağlayıcı olmaması, yetkisini taraflardan alması, gizliliği sağlaması, zamandan tasarruf sağlaması, gönüllü olması, çözümde tüm tarafların çıkarlarının olması ve karşılıklı anlaşmanın esas olması bunlardan bazılarıdır. Barışın çatışmayı sürdürmekten daha fazla fayda sağladığı durumlarda arabuluculuk, barışa yönelik önemli bir katkı sunmaktadır.

Cezayir, bölgesel bir güç olarak uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur. Onun için arabuluculuk bir dış politika aracı olarak da kullanılmıştır. Bu yöntem, 1990'lı yıllarda süren iç savaş sonrasında Cezayir'in dünyaya açılmasının, dış politikada gücünü ve etkisini göstermesinin bir aracı haline gelmiştir. Özellikle çıkarlarını korumak, tehlikeleri bertaraf etmek, terörle mücadelede bir lider olmak ve bölgesel rakiplerine karşı gücünü korumak bu anlamda onu arabuluculuğa teşvik eden unsurlar olmuştur.

2000 yılında Eritre ve Etiyopya arasındaki çatışmaya yönelik arabuluculuk yaparak Cezayir Anlaşması'nın imzalanmasını sağlayan Cezayir, bu girişimiyle ABD tarafından tanınmış ve 90'lı yılların üzerinde bıraktığı kötü imajın giderilmesini kısmen sağlamıştır. Yine Cezayir, bölgesel bir güç olarak güney sınırında gerçekleşen Mali'deki krize de arabuluculuk yapmak istemiştir. Ancak bu arabuluculuğa, bir açıdan da mecbur kalmıştır. Çünkü krizin onun çıkarlarına ve güvenliğine ters bir şekilde evrilme olasılığı onu arabulucu olmaya istekli hale getirmiştir.

Mali, Sahel kuşağında bulunan dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biridir. Mali halkı Bambara, Fulani, Pöl, Arap, Songay ve Tevarık gibi pek çok etnik gruptan oluşur. Bu gruplardan Tevarıklar, hem Mali'de hem de Nijer, Cezayir ve Burkina Faso başta olmak üzere Batı ve Kuzey Afrika ülkelerinde bulunurlar. Tevarıklar, sömürge öncesi dönemde çeşitli Sultanlıklardan oluşan hiyerarşik bir toplum yapısına sahiptiler. Gerek sömürge dönemi gerekse 1960'ta Mali'de bağımsızlığın elde edilmesi sonrasında uygulanan yeni politikalar toplumsal hiyerarşinin değişmesine, Tevarık siyasi elitinin siyasi, toplumsal ve ekonomik güçlerini kaybetmesine yol açtı. Bağımsızlıktan sonra ilk kez 1962'de bir grup Tevarık, Mali Devletine karşı ilk ayaklanmayı başlattı.

Mali Hükümeti ile Tevarıklar arasındaki çatışma tarihsel olarak OARS ile Sahra'da kurulması planlanan devlet fikri ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra Mali, OARS'den çekilmiş olsa da sonraki dönemlerde Tevarık siyasi elitinin eski egemenliklerine duydukları özlem, devlet politikaları, ekonomik zayıflık, ülkenin yaşadığı uzun süreli kuraklıklar, askeri yönetim, fakirlik, Libya'nın çöküşü, Cezayir iç savaşı, kaçakçılık ve terör olgusunun ortaya çıkışı gibi pek çok nedenden beslenerek bugünkü halini almıştır.

Mali'de bağımsızlıktan bu yana dört büyük ayaklanma yaşamıştır. Bu ayaklanmalar bastırma, müzakere ve arabuluculuk ile çözülmüş ancak hiçbir zaman tamamen sonlandırılmamıştır. Bu çalışma, dördüncü büyük ayaklanma olan 2012 krizi sonrası Cezayir'in arabuluculuk faaliyetlerini konu edinmiştir. Krize yönelik arabuluculuk müzakereleri, 2014'te başlayıp sekiz ay boyunca devam etmiştir. Arabuluculuğun

sonunda Cezayir, Mali Hükümeti ile ayaklanan grupları bir araya getirip Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır.

Cezayir'in bu arabuluculuk faaliyetine istekli olması sadece lider olma arzusundan değil bunun yanı sıra krizin kendi ülkesi üzerinde oluşturabileceği etkilerden de kaynaklanmaktadır. Cezayir bu girişimiyle Malili Tevarıkların Cezayirli komşuları üzerinde bırakabileceği etkiden çekinmiştir. Bölgedeki terör örgütlerinin Cezayir bağlantıları, terör örgütlerinin Cezayirli diplomatları kaçırmaması, gaz üretim tesislerine saldırıları ve Sahel devletlerinin devlet otoritesini tesis etmedeki başarısızlığı, çatışmanın kendi sınırları içerisinde yayılmasından duyulan endişe, Mali'deki yatırımlarının muhtemel akıbeti Cezayir'i arabulucu olmaya iten olaylardan bazılarıdır.

Cezayir'i Mali Hükümeti, ayaklanan gruplar ve uluslararası toplum nezdinde kabul edilebilir kılan faktörler ise Tevarıklar ile paylaştığı tarihi ve toplumsal yakınlık, Mali Hükümeti'ne karşı ayaklanan grupların Cezayirliler ile olan ilişkileridir. Buna GSPC'nin köken olarak Cezayir'de ortaya çıkmasından Ensaruddin örgütü lideri İyad Ag Ghali'nin Cezayir ile olan ilişkilerine dek pek çok bağlantı örnek verilebilir. Ayrıca MNLA, MIA ve Ensaruddin liderlerinin geldiği Kidal bölgesi, Cezayir'in Mali'deki nüfuz alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Cezayir'in taraflarla olan iletişimi ve çözüme dair sunabilecekleri onu bir arabulucu olarak tercih edilebilir kılmıştır.

Bu araştırma süresi boyunca bazı olumsuz olabilecek durumlar ile karşılaşmıştır. Bunlardan biri araştırmaya söz konusu olan belgelerin dillerinde yaşanan çeşitlilik ve birincil belgelerin daha çok Fransızca yazılmasıdır. Araştırmacı Türkçe, İngilizce ve Arapça kaynaklardan faydalanmıştır. Bu durum araştırmacıdan kaynaklanan bir sınırlılıktır.

Bir diğer sınırlılık ise konunun kendisinden kaynaklanmaktadır. Araştırma konusu daha geniş bir ölçekte ele alınabilirdi. Ancak bu çalışmada pek çok aktörün aktif rol oynadığı arabuluculuk süreci, Cezayir'in 2012 krizindeki faaliyetleri merkeze alınarak değerlendirilmiştir. Bununla beraber arabuluculuk ekibi, Cezayir'in liderliğinde olup BM, AU (*AfB*), AB, İİT ve ECOWAS gibi bölgesel örgütler ve

Burkina Faso, ad, Moritanya, Nijer dahil olmak üzere bir dizi ülkeyi içermektedir. Konunun kapsamındaki genişlik ve krizin halen etkilerinin günümüzde görülebilmesi sebebiyle yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak Mali Cumhurbaşkanı ATT'nin davetiyle Cezayir, sekiz ay süren arabuluculuk faaliyetlerinin sonunda 2015'te Mali'de Barış ve Uzlaşma Anlaşması'nın imzalanmasında rol oynamıştır. Bir arabulucu olarak tarafların bir araya getirilmesini ve bir anlaşmaya varmalarını sağlamıştır. Bu anlamda başarılı bir arabulucu olduğu söylenebilir. Her ne kadar anlaşma sonrası dönemde zaman zaman çatışmalar artsa da bu durum onun başarısız olduğu anlamına gelmemektedir. Zira umut edilen çatışmanın sonlandırılması ve barışın tesisi olsa da arabuluculukta amaç bu değildir. Arabulucu, tarafları bir araya getirip, tarafların bir anlaşmaya varmalarına katkı sağlayan kolaylaştırıcıdır. Arabuluculuk her ne kadar uyuşmazlık çözümünde en çok başvurulan barışçıl çözüm yollarından biri olsa da başarıyı sağlamak zordur. Arabuluculuğun başarı değerlendirmesinde uyuşmazlığın kendisi, uyuşmazlığın tarafları, arabulucu ve uyguladığı stratejiler gibi pek çok değişken önemli rol oynamaktadır.

Cezayir, Mali'deki şiddet düzeyini sınırlamış ve barışa giden yolu kolaylaştırmıştır. Bu anlamda başarılı bir arabuluculuk yapmıştır. Ancak anlaşmanın uygulanmasında istenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Hükümetin anlaşmayı uygulamadaki rolü, silahlı grupların parçalanması ve yeni fraksiyonlarının oluşması, çıkarların atışması, terör ve organize suçlar gibi konuşulmayan konular, hükümete karşı kuzeylileri temsil ettiğini iddia eden grupların gerçek bir temsiliyet sağlamaması, tarafların bireysel veya grup çıkarlarının peşinden giderek hareket etmesi anlaşmanın uygulanmasındaki zorluklardır. Son olarak Cezayir her ne kadar başarılı bir arabulucu olarak değerlendirilse de anlaşmanın eksik yanları onarılmadığa uygulanmasının önündeki engeller devam edecek ve uzun vadede barışın oluşmasına engel olacaktır.

KAYNAKÇA

1907 Convention for the Pacific Settlement of International Disputes. Hollanda The Hague: 18 Ekim 1907. <https://docs.pca-cpa.org/2016/01/1907-Convention-for-the-Pacific-Settlement-of-International-Disputes.pdf> [Erişim Tarihi:12.06.2022].

Abrahams, Haley, Mugoni, Petronella. Edit. *African Union Mediation Support Handbook*. South Africa: African Centre for the Constructive Resolution of Disputes (ACCORD) ve African Union, 2014.

Accord d'Alger pour la Restauration de la Paix, de la Sécurité et du Développement Dans la Région de Kidal, 4 Temmuz 2006, (Fransızca), https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/ML_060704_Accord%20d%27Alger.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

Accord Préliminaire à l'élection Présidentielle et aux Pourparlers Inclusifs de paix au Mali (Accord Préliminaire de Ouagadougou, 18 Haziran 2013, (Fransızca), https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/ML_130618_AccordElectoinsDialogueInclusif.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

Accord sur la Cessation des Hostilités, Tamanrasset, Cezayir, 6 Ocak 1991. (Fransızca), http://www.unesco.org/culture/fr/indigenous/Dvd/pj/TOUAREG/TouaregC4_2.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

Ammour, Laurence Aïda. "Algeria's Role in the Sahelian Security Crisis." *Stability: International Journal of Security & Development*. S2(2):28. (2013): s.1-11.

Ammour, Laurence Aïda. "Regional Security Cooperation in the Maghreb and Sahel: Algeria's Pivotal Ambivalence." *National Defense Univ Washington Dc Africa Center for Strategic Studies*, s:18 (2012):s.1-8.

'arfe Mûsa, 'Amr Mahmûd. "Muhaddidâtü devri meclisi's-silm ve'l-emni'l-İfrîkî fi't-teâmül me'a'l-ezmeti'l-irhâbiyye fî Mali." *Mecelletü'l-buhûs'ul-mâliyye ve't-ticâriyye*. C.20 S.2 (2019): 175-249.

Arieff, Alexis. “Algeria and the Crisis in Mali.” *Institut Français des Relations Internationales* (IFRI). (2012).

<https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/actuellesariefffinal.pdf> [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

Asl, Nasser Kashef. “1979 Sonrası İran'ın Orta Doğu Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri.” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, 2009.

Atoui, Imad. “The Algerian National Security Strategy Towards Security Threats in the Sahel Region.” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi. 2018.

Azam, Jean-Paul, Christian Morrisson, Sophie Chauvin, Sandrine Rospabé. *Conflict and Growth in Africa*. Vol. 1: The Sahel. France: Development Centre, Organization for Economic Co-operation and Development, 1999.

Bercovitch, Jacob, J. Theodore Anagnoson, Donnette L. Wille. “Some Conceptual Issues and Empirical Trends in the Study of Successful Mediation in International Relations.”, *Journal of Peace Research*, c.28 s.1 (1991): 7-17.

Bercovitch, Jacob, Richard Jackson. *Conflict Resolution in the Twenty-First Century Principles, Methods, and Approaches*. University of Michigan Press, 2009.

Bercovitch, Jacob. “International Mediation.” *Journal of Peace Research*, C. 28, S. 1, (1991): 3-6.

Bilder, Richard B. “An Overview of International Dispute Settlement.” *Emory Journal of International Dispute Resolution*, C.1 S.1, 1986:1-32.

Birleşmiş Devletler. *Etkin Arabuluculuk Rehberi*. Çev. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk/Ek-1-BM_Etkin_Arabuluculuk_Rehberi_Turkce.pdf [Erişim Tarihi: 10.10.2021].

Birleşmiş Milletler, *Birleşmiş Milletler Antlaşması*, San Francisco: UN, 1945, https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-02/UN-charter-turkish_0.pdf [Erişim Tarihi: 28.09.2021].

Boeke, Sergei. “Mokhtar Belmokhtar: A Loose Cannon?.” International Centre for Counter-Terrorism (ICCT). 3 Aralık 2013. <https://icct.nl/publication/mokhtar-belmokhtar-a-loose-cannon/> [Erişim Tarihi:14.06.2022].

Boukhars, Anouar. “The Paranoid Neighbor Algeria and the Conflict in Mali.” *Carnegie Endowment for International Peace*. S.22.(2012):s.1-32.

Boutellis, Arthur, Marie-Joëlle Zahar. “A Process in Search of Peace. Lessons from the Inter-Malian Agreement.” *International Peace Institute (IPI)*. (Haziran 2017). <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/2017/06/IPI-Rpt-Inter-Malian-AgreementFinalRev.pdf> [Erişim Tarihi:25.05.2021].

Chauzal, Gregory, Thibault van Damme. “The Roots of Mali’s Conflict Moving Beyond the 2012 Crisis.” *Netherlands Institute of International Relations Clingendael's Conflict Research Unit (CRU)*. Mart 2015. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2016-02/The_roots_of_Malis_conflict.pdf [Erişim Tarihi: 25.04.2021].

de Sardan, Jean-Pierre Olivier. “The ‘Tuareg Question’ in Mali Today.” *Mapinduzi Journal*. S.3. (2013): s.28-41.

Demirel, Naim. “BM Güvenlik Konseyi Kararları Çerçevesinde Mali Krizi.” *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. S:11 (2018): s.29-54.

Diallo, Souleymane. “*The Truth About Desert*” *Exile, Memory, and the Making Communities Among Malien Tuareg Refugees in Niger*. Köln: Modern Academic Publishing. 2018.

Dûsen, Yusuf. “Devrü’ d-diplûmâsiyyeti’ l-Cezâiriyye fî hâlhaleti’ l-ezmâti’ d-düveliyye ezmetü Mali Ünmûzecen.” Yüksek lisans Tezi. Mohamed Boudiaf - M'sila Üniversitesi. 2019.

ECFR. “The Group for the Support of Islam and Muslims (Jama’at Nusrat Al-Islam wa Al-Muslimeen, JNIM).” https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/jnim#menuarea [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

El-Keşşât, Muhammed Saîd. *Et-Tevârik 'Arabû's-Şahrâi'l-Kübrâ*. Kahire: Merkezü Dirâsât ve Ebhâş Şuûni's-Şahrâ, 1989.

Eren, M. Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Arabuluculuk*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.

Erinç, Sırrı. “Cezayir.” TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cezayir> [Erişim Tarihi: 03.06.2022].

European Council on Foreign Relations. “Coalition des Mouvements de L’azawad (CMA).” https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/cma#menuarea [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

European Council on Foreign Relations. “Coordination des Mouvements et Front Patriotique de Résistance (CMFPR-1).” https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/cmfr [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

European Council on Foreign Relations. “Katibat Macina.” https://ecfr.eu/special/sahel_mapping/katibat_macina#menuarea [Erişim Tarihi: 15.06.2022].

Ferhavi, Fuad. *Afrika’da Küresel Rekabet ve Mali Krizi*. Ankara: USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi. 2013.

Gamawa, Yusuf Ibrahim. “The Tuaregs and Rebellion in Mali: The 2012 Rebellion and French Military Intervention.” Doktora Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. 2015.

Greig, J. Michael, Patrick Regan. “When Do They Say Yes? An Analysis of the Willingness to Offer and Accept Mediation in Civil Wars.” *International Studies Quarterly*. C.52 S.4, 2008 :759–81.

Gürbüz, Mücahid. “Soğuk Savaş Sonrası Fransa’nın Uluslararası Müdahale Pratiğinin Mali Müdahalesi Özelinde İncelenmesi.” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi. 2015.

Hanna, Jason, Ed Payne ve Steve Almasy. "Deadly Mali Hotel Attack: 'They Were Shooting at Anything That Moved'." Edition CNN. 21 Kasım 2015. <https://edition.cnn.com/2015/11/20/africa/mali-shooting>. [Erişim Tarihi:03.06.2022].

Heath, Jeffrey. *A Grammar Of Tamashek (Tuareg Of Mali)*. S.35. Berlin: Mouton de Gruyter, 2005.

International Committee of the Red Cross. "Final Act of the Second Peace Conference. The Hague, 18 October 1907." <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/52d68d14de6160e0c12563da005fdb1b/4360cf9a132f97d7c125641e00372ed1?OpenDocument> [Erişim Tarihi: 12.06.2022].

İskit, Temel. *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.

Kavas, Ahmet. "Mali." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mali> [Erişim tarihi: 24.01.2021].

Kebebew, Tadesse. "The Eritrea-Ethiopia Armed Conflict." *The War Report Armed Conflicts in 2018*. (The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Nisan 2019):s.36-53. <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20War%20Report%202018.pdf> [Erişim Tarihi:02.06.2022].

Keita, Kalifa. "Conflict and Conflict Resolution In The Sahel: The Toureg Insurgency in Mali." *Small Wars & Insurgencies*. (1998):s.102-128.

Kekeç, Elif Kısmet. *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.

Kovach, Kimberlee K. "Mediation," Michael L. Moffitt, Robert C. Bordone, Edit. *The Handbook of Dispute Resolution*. San Francisco: Jossey-Bass, 2005.

Laub, Zachary. Jonathan Masters. "Al-Qaeda in the Islamic Maghreb." Council on Foreign Relations (CFR). 27 Mayıs 2015. <https://www.cfr.org/background/al-qaeda-islamic-maghreb> [Erişim Tarihi:14.06.2022].

Laurent Bossard. Edit. *West African Studies An Atlas of the Sahara-Sahel: Geography, Economics and Security*. OECD/SWAC, 2014. https://read.oecd-ilibrary.org/agriculture-and-food/an-atlas-of-the-sahara-sahel_9789264222359-en#page1 [Erişim Tarihi: 12.06.2022].

Lecocg, Baz. *Disputed Desert Decolonisation, Competing Nationalisms and Tuareg Rebellions in Northern Mali*. Boston: Brill, 2010.

Lewis, David. “Qaeda Leader Tells Fighters to Support Mali Rebels.” Chicago Tribune. 24 Mayıs 2012. <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-2012-05-24-sns-rt-us-mali-qaedabre84n1bi-20120524-story.html>. [Erişim Tarihi: 23.05.2022].

Marlo Amoroso, Alessandro. “Mali: The Overlap and Combination of Separatist, Jihadist and Intercommunal Conflicts.” The War Report Armed Conflicts in 2018. (The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. Nisan 2019.) s.102-116. <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20War%20Report%202018.pdf> [Erişim Tarihi:02.06.2022].

McGregor, Andrew. “Anarchy in Azawad: A Guide to Non-State Armed Groups in Northern Mali.” Jamestown Foundation Global Research & Analysis. C:15. S:2. 27 Ocak 2017: s. 8-13. https://jamestown.org/wp-content/uploads/2017/02/TM_January_27_2017.pdf?x73745 [Erişim Tarihi: 16.06.2022].

Merrills, John Graham. *International Dispute Settlement*. New York: Cambridge University Press, 2011.

Muhammed Hüseyin, Ahmed Abdüddaym. “Târihu’l-ķaziyyeti’l-Azavâdiyye ve Tetavvuruhâ.” *Qiraatafrican*. Nisan 2013. <https://www.qiraatafrican.com/home/new/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B6%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B2%D9%88%D8%A7%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D8%B7%D9%88-%D8%B1%D9%87%D8%A7#sthash.iUDizZfv.N1uQWXIE.dpbs>. [Erişim Tarihi: 13.01.2021].

Nassır, İbrahim. “Etiyopya ve Eritre Arasındaki Sınır Krizi.” *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*. C.2 S.1, (2018): 121-144.

National Pact, 11 Nisan 1992 (İngilizce), http://peaceaccords.nd.edu/wp-content/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf [Erişim Tarihi: 25.05.2021].

Özbek, Mustafa Serdar. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü* Ankara: Yetkin Yayınları, 2009.

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

Pellerin, Mathieu. “Mali’s Algiers Peace Agreement, Five Years on: An Uneasy Calm.” International Crisis Group. 24 Haziran 2020. <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/mali/laccord-dalger-cinq-ans-apres-un-calme-precaire-dont-il-ne-faut-pas-se-satisfaire> [Erişim Tarihi: 24.06.2022].

Pezard, Stephanie, Michael Shurkin. *Achieving Peace in Northern Mali: Past Agreements, Local Conflicts, and the Prospects for a Durable Settlement*. RAND Corporation. 2015.

Poulton, Robin-Edward, İbrahim Ag Youssouf. *A Peace of Timbuktu Democratic Governance, Development and African Peacemaking*. New York ve Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research (UNIDIR), 1998.

RefWorld. “World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Mali.” <https://www.refworld.org/docid/4954ce5bc.html>. [Erişim Tarihi: 19.04.2022].

Sağyur, Huriye. “Cuhûd’ül-visâti’l-Cezâiriyye fî ḥalli’n-nizâ’il-Mali 2012-1015.” Yüksek Lisans Tezi. Muhammed Boudiaf-Msila Üniversitesi. 2017-2018.

Slim, Randa M. “Small-State Mediation in International Relations: The Algerian Mediation of the Iranian Hostage Crisis.” Jacob Bercovitch. Jeffrey Z. Rubin. Edit. *Mediation in International Relations Multiple Approaches to Conflict Management*. Londra: Palgrave Macmillan. 1992.

Stewart, Dona J. *What Is Next For Mali?: The Roots of Conflict and Challenges to Stability*. Strategic Studies Institute and US Army War College Press, 2013.

Şefik, Muhammed. *Şelaş ve şelaşın karn min Tarihu'l-Emazigiyyin*. Tawalt Yayınevi.

Tamanrasset Accord Agreement on Ceasing of Hostilities. Tamanrasset, Cezayir, 6 Ocak 1991. (İngilizce Çeviri). <https://ucdp.uu.se/downloads/fullpeace/mal19910106.pdf> [Erişim Tarihi: 31.01.2022].

The World Bank. “Algeria Country Profile.” https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=DZA [Erişim Tarihi: 02.02.2022].

The World Bank. “Mali Country Profile.” https://databank.worldbank.org/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=MLI [Erişim Tarihi: 19.12.2021].

The World Factbook. “Algeria Details.” <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/algeria/map> [Erişim Tarihi: 13.06.2022].

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. “Cezayir’in Siyasi Görünümü.” <https://www.mfa.gov.tr/cezayir-siyasi-gorunumu.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 02.02.2022].

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. “Mali’nin Ekonomisi.” <https://www.mfa.gov.tr/mali-ekonomisi.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 24.04.2021].

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. “Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk.” <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa> [Erişim Tarihi: 10.10.2021].

UN. Office of Legal Affairs. Codification Division, *Handbook on The Peaceful Settlement of Disputes Between States*. New York: UN, 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/181782> [Erişim Tarihi: 04.11.2021].

University of Texas Libraries. Perry-Castañeda Library Map Collection.
https://maps.lib.utexas.edu/maps/africa/mali_pol_1994.pdf [Erişim Tarihi: 05.06.2022].

Zartman, I. William, Saadia Touval. "International Mediation: Conflict Resolution and Power Politics." *Journal of Social Issues*, C.41 S.2, (1985): 27-45.

Zoubir, Yahia H. "Algeria's Roles in the OAU/African Union: From National Liberation Promoter to Leader in the Global War on Terrorism." *Mediterranean Politics*. C:20 S:1 (2015): s.55-75.

Zoubir, Yahia H. "The Resurgence of Algeria's Foreign Policy in The Twenty-First Century." *The Journal of North African Studies*. C.9 S.2 (2004): s.169-183.

Zoubir, Yahia. "Algeria and the Sahelian Imbroglio: Preventing War and Fighting Terrorism." *Al Jazeera Center for Studies*. (2012):s.1-4.
<https://studies.aljazeera.net/en/reports/2012/11/2012112595748907324.html> [Erişim Tarihi: 21.11.2021].